

Svenska poströstare

Mette Anthonsen Martin Brothén
Stefan Dahlberg Sören Holmberg Henrik Oscarsson

Svenska poströstare

Statsvetenskapliga institutionen
Göteborgs universitet

Beställningar:

Statsvetenskapliga institutionen
Göteborgs universitet
Box 711
405 30 GÖTEBORG

Fax: 031-773 45 99

Tel: 031-773 12 17, 031-773 12 25

Svenska poströstare

Mette Anthonsen, Martin Brothén, Stefan Dahlberg, Sören Holmberg,
Henrik Oscarsson

Upplaga 1:1

Redaktör: Martin Brothén

Administrativ redaktör: Kerstin Gidsäter

Omslagsbilder: Väljare och valedelsutdelare utanför en vallokal i början av 1930-talet (Foto: Pressens Bild), Statsminister Göran Persson poströstar i 2002 års val (Foto: Jonas Bilberg, Aftonbladet Bild).

Omslag: Henrik Oscarsson och Henny Östlund

Tryck: Grafikerna Livréna AB, 2003

ISBN: 91-89246-08-X

ISSN: 0346-5942

© 2003 Författarna

Svenska Poströstare utgör rapport nr 20 i Statistiska centralbyråns skriftserie Valundersökningar. Boken ingår också som nr 83 i serien Göteborg Studies in Politics, redaktör Bo Rothstein.

Att mångfaldiga innehållet i denna bok, helt eller delvis, utan medgivande av författarna, är förbjudet enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Förbudet gäller varje form av mångfaldigande, såsom tryckning, kopiering, bandinspelning etc.

Innehållsförteckning

<i>Förord</i>	7
<i>Svenska poströstare</i> Martin Brothén	9
<i>Poströstningens historia i Sverige</i> Martin Brothén	21
<i>Varför poströsta?</i> Henrik Oscarsson	37
<i>Socioekonomisk poströstning</i> Martin Brothén	55
<i>Partiröstning på posten</i> Sören Holmberg	63
<i>Poströstarnas medievanor</i> Mette Anthonsen	71
<i>Valrörelsen som demokratiskt ideal</i> Stefan Dahlberg	79
<i>Absentee Voting and Postal Voting in Europe</i> Martin Brothén	93
<i>Litteratur</i>	119
<i>Författarna</i>	125
<i>Appendix 1: Tabellbilaga</i>	129
<i>Appendix 2: Enkät till andra länder</i>	139
<i>Publikationslista</i>	145

Förord

Trots att omkring var tredje väljare i Sverige under många val utnyttjat möjligheten att rösta i förtid genom den så kallade poströstningen och institutionsröstningen har hittills inga större forskningsinsatser gjorts för att närmare undersöka denna stora grupp väljare. *Svenska poströstare* avser att ändra på det förhållandet. I den meningen har bokens åtta kapitel karaktären av pionjärforskning.

Med *Svenska poströstare* avrapporteras forskningsprojektet *Svenska poströstare* som genomförts vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Projektet har finansierats av *Posten Sverige AB* och har letts av fil dr Martin Brothén. Projektet har genomförts inom ramen för *Valforskningsprogrammet* och i samarbete med *Valundersökning 2002*. *Valforskningsprogrammet* leds av professor Sören Holmberg. Tillsammans med docent Henrik Oscarsson är Sören Holmberg också huvudansvarig forskare och ledare för *Valundersökning 2002*.

Svenska poströstare innehåller åtta kapitel av fem forskare knutna till *Valforskningsprogrammet* i Göteborg. Bokens författare presenteras närmare i slutet av boken. Till boken fogas som appendix även en mer omfattande tabellbilaga som i detalj redovisar det undersökningsmaterial kring poströstning som analyserats inom projektet. Tabellbilagan har till syfte att bidra med grundläggande uppgifter om svenska poströstare. För mer djupgående analyser hänvisas till bokens kapitel.

Analyserna i *Svenska poströstare* vilar huvudsakligen på den serie valundersökningar som sedan mitten av 1950-talet genomförts av *Valforskningsprogrammet* vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg i samarbete med *Statistiska centralbyrån* (SCB). Sedan valet 1982 har uppgifter om poströstning registrerats. Vid valundersökningarna 1985 och 2002 gavs poströstningen ett större utrymme i intervjuerna vilket medger fördjupade analyser kring tidpunkten för poströstningen. Också i EU-folkomröstningsundersökningen 1994 och i Europaparlamentsvalundersökningarna 1995 och 1999 har information om poströstning insamlats. Ett viktigt kompletterande material för analyserna i boken utgörs av Sveriges Televisions *vallokalsundersökningar* (VALU), genomförda vid varje val sedan 1991. VALU-studierna omfattar också information om poströstare. Vidare utnyttjas en femstegs panelundersökning som genomfördes med hjälp av e-post i anslutning till riksdagsvalet 2002 (*E-panelen 2002*).

Boken har inte kunnat skrivas utan hjälp av ett stort antal personer. På Posten Sverige AB har Gerd Olsson varit behjälplig med värdefullt material för projektet. Även Peter Götell och Anette Brifalk har ställt upp för projektets genomförande. Likaså har Vivan Nilsson på Valmyndigheten bidragit med viktigt underlag för projektet. På Statistiska centralbyrån har bland annat Richard Öhrvall och Barbara Narfström varit till stor hjälp. Svante Ersson och Jessika Wide, båda Statsvetenskapliga institutionen vid Umeå Universitet, har delat med sig av uppgifter de sammanställt om andelen poströstare i svenska val.

Ett särskilt tack går till Stefan Dahlberg som för projektets räkning sammanställt de tabeller som fogats till boken i en särskild bilaga. Per Hedberg har som alltid när valundersökningsmaterial skall omvandlas till analyserbara tabeller och figurer stått för stora arbetsinsatser när det gäller kodning, filbyggande och databearbetningar. Kerstin Gidsäter har fungerat som administrativ sekreterare i projektet och ansvarat för redigeringen av det tryckfärdiga bokmanuset.

Projektet har även genomfört en enkätundersökning om förtida röstning och poströstning i sjutton europeiska länder. Svar har erhållits från inte mindre än elva av dessa, vilket medfört en värdefull möjlighet att som avslutning i boken presentera en internationell utblick. Ett stort tack riktas till följande personer, som avsatt tid och besvarats projektets tio enkätfrågor: professor Antonis Pantelis (Grekland, parlamentet), Pedro Valente och Joaquim Ruas (Portugal, parlamentet), professor Rudy B. Andeweg (Nederländerna, University of Twente), Steinar Dalbakk (Norge, Kommunal- og Regionaldepartementet), Matthew Leeke (Storbritannien, parlamentet), professor Wolfgang Müller (Österrike, Harvard University), Yves-Marie Doublet (Frankrike, parlamentet), professor Jørgen Elklit (Danmark, Aarhus Universitet), Anne Birte Pade, (Danmark, Indenrigs- og Sundhedsministeriets), Volker Görg, Marek Wiechers och Katharina Janzen (Tyskland, parlamentet), Jan-Henrik Pursiainen (Finland, parlamentet). Fil dr Anders Widfeldt, Aberdeen University, har svarat för den engelska översättningen av dels frågeformuläret, dels kapitel 8 i boken.

På bokens omslag avbildas bland annat originalkvittot från det tillfälle då jag inte bara röstade för första gången i ett riksdagsval, utan också poströstade för första gången. Aldrig kunde jag väl då ana att jag 12 år senare skulle vara redaktör för en bok om svenska poströstare.

Göteborg i augusti 2003

Martin Brothén

Kapitel 1

Svenska poströstare

Martin Brothén

Poströstningen i Sverige har en lång tradition. Första gången poströstning ägde rum var vid 1942 års kommunal- och landstingsval och vid 1944 års val till riksdagens andra kammare. Då fick endast personer som av särskilda skäl var förhindrade att rösta i sin vallokal rösta på posten. Med 1969 års riksdagsbeslut om att ”röstning i annan ordning än i vallokal inte bör begränsas i onödan” vidgades poströstningsmöjligheten inför 1970 års val.¹ År 1982 fattades beslut om att den som ”finner sig vara förhindrad” att rösta i vallokal får poströsta.² Med tiden har poströstningen i Sverige kommit att utvecklas så att omkring var tredje väljare utnyttjar möjligheten. Poströstningen har successivt ökat från en andel på 14 procent i valet 1970 till som mest 37 procent i 1985 års val. Därefter har andelen poströstare minskat. I 1998 års val uppgick andelen poströster till 31 procent och i 2002 års val till 30 procent.

Trots att en så stor andel väljare utnyttjar möjligheten att poströsta är forskningen om poströstningsinstitutet eftersatt. Vår kunskap är därför i många avseenden bristfällig. Vi vet förhållandevis lite om *vilka* väljare som poströstar respektive väljer att rösta i vallokal. Vi vet inte heller hur väljare som poströstar respektive röstar i vallokal argumenterar för sitt val av röstningslokal. Vilka skäl avgör om väljare poströstare eller röstar i vallokal? Vi vet också förhållandevis lite om hur förändringar av poströstningsinstitutet kan tänkas påverka väljarna och ytterst valdeltagandet. Någon mer omfattande undersökning om svenska poströstare finns inte. Poströstningens snabba utveckling har skett utan någon nämnvärd diskussion inom den samhällsvetenskapliga forskningen.

Några enstaka exempel finns dock på forskningsinsatser relaterade till förtida röstning och poströstning. Från internationell forskning kan till exempel kunskapen hämtas att poströstningsinstitutet har betydelse för valdeltagandet. När Mark N Franklin undersöker olika strukturella faktorerens betydelse för nivån på valdeltagandet i olika vals-system visar det sig att ett väl fungerande system för förtida röstning har betydelse.³

---

¹ Regeringens proposition 1969:1, s. 67.

² Regeringens proposition 1982:105, s. 14.

³ Franklin 1996. Jfr Ersson & Wide 2001:156 f.

Med tvärsnittsanalyser har Franklin till och med beräknat att förekomsten av ett poströstningsinstitut i genomsnitt förväntas generera ett fyra procentenheter högre valdeltagande än i valsysteem som saknar förtida röstning, även med hänsyn tagen till andra relevanta institutionella förklaringsfaktorer till valdeltagandet. Effekten antas dock inte vara lika stor över tid inom ett och samma land. Inför man ett poströstnings-system är det inte nödvändigtvis så att valdeltagandet ökar. Det har en enkel förklaring; ofta införs systemet i länder som har ett sjunkande valdeltagande och institutet är snarare med och hindrar en ytterligare minskning av valdeltagandet.⁴

Norge införde till exempel i samband med 1997 års stortingsval förhandsröstning i postens regi. En av anledningarna till införandet var en önskan om att öka valdeltagandet. Valdeltagandet steg i det valet till 78,3 procent, jämfört med 75,8 procent i 1993 års stortingsval. Samtidigt fördubblades antalet förhandsröstande väljare från cirka 238 000 till cirka 479 000. Valdeltagandet i lokalvalen sjönk dock mellan 1995 och 1999 från 62,8 procent 1995 till 60,4 procent 1999 (kommunestyrevalgene) respektive från 59,7 procent 1995 till 56,8 procent 1999 (fylkestingsvalgene).⁵

För svenskt vidkommande, med ett i allt väsentligt väl utbyggt poströstningssystem, torde den av Mark N Franklin uppskattade genomsnittliga effekten på valdeltagandet vara i underkant. Effekten på det svenska valdeltagandet är troligen större än fyra procentenheter.

Det svenska poströstningsinstitutet har hittills i huvudsak förbigåtts med tystnad i statsvetenskaplig forskning. Generella resonemang om kopplingen mellan ett högt valdeltagande och ett välfungerande system för förtida röstning och poströstning har dock förts.⁶ Mikael Gilljam och Sören Holmberg har i boken *Väljare och val i Sverige* redovisat vissa resultat kring poströstningen och vilka väljare som poströstar. Resultaten pekade på att vissa väljare som i stor utsträckning utnyttjar möjligheten att poströsta tillhör grupper med ett traditionellt lågt valdeltagande. Det gällde till exempel äldre väljare, ensamstående och storstadsbor. Samtidigt kunde inga större skillnader utläsas vad gäller partiidentifikation, politisk kunskap eller politiskt intresse mellan väljare som poströstade respektive röstade i vallokal.⁷

---

⁴ Franklin 2003.

⁵ Ot.prp. nr. 3 1996-1997; NOU 2001:3, s. 235. Valdeltagandet i 2001 års stortingsval var 74,5 procent, det lägsta sedan 1927 (Interparlamentariska unionens hemsida på Internet, <http://www.ipu.org>).

⁶ Se t.ex. Ersson & Wide 2001.

⁷ Holmberg & Gilljam 1987:76 ff.

Resultaten är intressanta mot bakgrund av de förändringar som poströstningen stått, och står, inför. Om väljare som i stor utsträckning utnyttjar möjligheten att poströsta tillhör grupper med ett traditionellt lågt valdeltagande kan stora förändringar av poströstningsinstitutet vara en stor fara för det alljämt relativt sett höga valdeltagandet i Sverige. De tidigare tendenserna till sjunkande valdeltagande i vissa väljargrupper skulle kunna förstärkas.

Inte heller utifrån ett rättsvetenskapligt perspektiv har poströstningen givit upphov till någon mer omfattande diskussion. En tidig artikel av Einar Herlitz om poströstningens utveckling och villkor i *Förvaltningsrättslig Tidskrift* (1985) är i stort sett det enda som finns publicerat i vetenskapliga tidskrifter och får närmast beskrivas som en översiktsartikel i ämnet.⁸

Utredningsväsendet har däremot ägnat poströstningsinstitutet större uppmärksamhet. Demokratiutredningen diskuterade till exempel utvecklingen av valdeltagandet och antalet poströstare i senare val, sett i relation till postens nedläggningar av postkontor.⁹ Flertalet utredningar kring vallagstiftningen och valadministrationen har på senare år aktualiserat poströstningsinstitutet, främst till följd av omstruktureringen av Posten AB.¹⁰ En ytterligare utredning har nyligen tillsatts med uppgift att ta fram en ny vallag till 2006 års val. En av utredningens uppgifter blir att överväga formerna för den förtida röstningen.¹¹

Mot bakgrund av den mycket begränsade forskning som finns om poströstningen i Sverige fyller *Svenska poströstare* en angelägen uppgift och får karaktären av pionjärforskning. Syftet är att boken skall bidra med ny och viktig kunskap om svenska val och poströstare.

---

⁸ Herlitz 1985.

⁹ SOU 2000:1, s. 187.

¹⁰ Se t.ex. SOU 1992:108, s. 90 f. och s. 193 ff., SOU 1994:30, s. 248 och s. 271 ff., SOU 1999:136, s. 153 och s. 179 f., SOU 2000:125, s. 161 ff.

¹¹ I direktiven till utredningen skriver regeringen: ”Erfarenheterna av 2002 års val visar att den s.k. poströstningen kunde genomföras på ett godtagbart sätt. Tillgängligheten för väljarna var dock något sämre än tidigare år. Andelen väljare som poströstade sjönk också. Det finns inte något nu som talar för att strukturrationaliseringarna på postområdet inte skulle behöva fortsätta under kommande år. Frågan om ansvaret för förtidsröstningen aktualiseras därmed på nytt. Kommittén skall överväga om tiden nu är mogen att genomföra det förslag om ett samlat lokalt ansvar för genomförande av val, som Valtekniska utredningen år 2000 lade fram.” (Dir. 2003:37).

Frågorna

En viktig frågeställning är om poströstningsinstitutionen bidrar till en ökad tillgänglighet och därmed främjar ett högre valdeltagande än vad som skulle vara fallet utan en väl fungerande poströstning. Tillgängligheten och den praktiska utformningen av poströstningsinstitutet i Sverige och de effekter det kan ha på valdeltagandet undersöks däremot inte i boken. För det hade internationella jämförelser behövt göras. Något sådant material har vi dock inte haft till vårt förfogande varför endast indirekta resonemang kan föras om poströstningsinstitutets betydelse för valdeltagandet. I flera av bokens kapitel kommer dock frågeställningen om poströstningsinstitutets betydelse för valdeltagandet att indirekt beröras och diskuteras.

Huvudfrågeställningen för bokens kapitel handlar om vilka väljare som går och poströstar och om dessa skiljer sig från väljare som röstar i vallokal. Två specifika frågeställningar står i fokus. Den första handlar om det *politiska deltagandet* och avser att ge en grundläggande beskrivning av väljare som poströstar respektive röstar i vallokal. Utifrån teorier om politiskt deltagande ges en beskrivning av svenska poströstare utifrån politisk och socioekonomisk sammansättning.

Den andra frågan handlar om den *demokratiska kvaliteten* i väljarnas valhandling. Utifrån statsvetenskapliga teorier om vad som kännetecknar en hög demokratisk kvalitet undersöks poströstares egenskaper. Poströstarna studeras då – i jämförelse med väljare som röstar i vallokal – utifrån aspekter som mediekonsumtion, politisk kunskap, politikerförtroende, exponering för valkampanjen och relationer till olika politiska kandidater och partier.

Kapitlen

Boken innehåller sammanlagt åtta kapitel. Därtill finns som appendix en tabellbilaga med grundläggande uppgifter om svenska poströstare. För varje kapitel i boken finns en korresponderande tabell i bilagan med enkla uppgifter om poströstare i Sverige mellan 1982 och 2002. För mer djupgående analyser hänvisas till bokens kapitel. Tabellbilagan och analyskapitlen har således ett nära samband.

Inledningsvis ges i kapitel 2 – *Poströstningens historia i Sverige* – av *Martin Brothén* en historisk översikt av poströstningsinstitutet. Kapitlet ger en beskrivning av institutets rättsliga utveckling och diskuterar utvecklingen av andelen poströstande över tid sedan införandet i samband med valen 1942 och 1944. I kapitlet finns också information om hur poströsterna fördelar sig under sista veckan före valdagen, hur många postkontor som hållits öppna för poströstning i sentida val, samt in-

formation om samhällets kostnader för förtida röstning och poströstning. Kapitlet syftar därmed till att ge ett kunskapsunderlag för de nästföljande kapitlen.

Forskningsresultat gör gällande att ett fungerande system för förtida röstning påverkar valdeltagandet positivt. Förändringar i systemet till det sämre, genom till exempel minskad tillgänglighet vad gäller röstmottagningsställen, kan påverka valdeltagandet i negativ riktning. Kapitlet visar att andelen poströstare i svenska val har minskat kraftigt sedan 1985. Minskningen i andelen poströstare mellan 1985 (37 procent) och 2002 (30 procent) är 19 procent. Valdeltagandet har samma tidsperiod minskat från 90 procent (1985) till 80 procent (2002), eller i procentuella termer med 11 procent. Av redovisningen i kapitlet framgår också att tillgängligheten i form av traditionella poströstningslokaler minskat markant under motsvarande tid. I 1985 års val fanns 2 102 röstmottagningsställen för poströstning jämfört med 1 375 i 2002 års val, en minskning med 35 procent. Kapitlets huvudsyfte har inte varit att utreda i vilken utsträckning poströstning och valdeltagande hänger samman. Stor tillgänglighet och åtgärder som underlättar för väljaren att rösta är dock sådant som bidrar till ett högt valdeltagande; om man då ändrar i, och till och med minskar, tillgängligheten är det rimligt att tro att valdeltagandet kan sjunka. Minskningen i tillgängligheten kan därmed starkt misstänkas vara en orsak, jämte andra, till det sjunkande valdeltagandet.

I kapitel 3 – *Varför poströsta?* – analyserar *Henrik Oscarsson* hur svenska väljare själva motiverar sitt poströstande respektive röstande i vallokal. Vilka är de skäl som åberopas av väljare för att rösta på posten eller i mer traditionella vallokaler? Är det – som man skulle kunna förmoda – praktiska skäl som överväger för poströstare? I kapitlet visas att motiveringarna till *vallokalsröstning* främst handlar om grundläggande *demokratiska värderingar*. Besöket i vallokalen på valdagen har en viktig värdeproducerande funktion för unga och gamla, oavsett politisk tillhörighet. Vallokalsröstandet anses vara en kollektiv manifestation av demokratin som skall introduceras för barn och första gångsväljare. Den andra stora gruppen av motiveringar till vallokalsröstning handlar om *tillgänglighet*. Valdagen infaller på söndagar då många är lediga, hemma och dessutom ofta har gångavstånd till den egna vallokalen. *Poströstning* motiveras huvudsakligen med olika *livsstilsskäl*. Väljarna hänvisar till att man är bortrest, upptagen, stressad eller arbetar mycket. Även friheten att själv bestämma när och var röstningen skall äga rum uppfattas positiv. Väljarnas uppfattning om röstningsproceduren överensstämmer i allt väsentligt med vallagens hu-

vedintention; röstning i vallokalen på valdagen uppfattas som det normala sättet att rösta på.

Bokens frågeställning om *vilka* väljare som poströstar diskuteras i två separata kapitel. Socioekonomiska likheter och skillnader mellan väljare som röstar i postlokal respektive vallokal redovisas i ett kapitel av *Martin Brothén (Socioekonomisk poströstning)*. Bland de väljare som har en hög andel poströstning återfinns kvinnor, äldre väljare, ensamstående, storstadsbor och tjänstemän. Kapitlet avser också att indirekt föra resonemang om huruvida valdeltagandet kan förväntas minska eller inte om poströstningen avskaffas.

Kapitlet utgår från en enkel tanke. Om socioekonomiska grupper som traditionellt har ett lågt valdeltagande är överrepresenterade bland poströstare kan vi förmoda att institutet har en gynnsam effekt på valdeltagandet. Om det däremot främst är socioekonomiska grupper som vi vet har ett högt valdeltagande som återfinns bland poströstarna är det inte säkert att institutet har en lika stor betydelse för upprätthållandet av ett högt valdeltagande. De senare grupperna antas ha en starkare vilja att rösta och skulle troligen också rösta i stor utsträckning även i avsaknad av ett poströstningsinstitut. Samma förväntan kan inte ställas på väljare som tillhör grupper med ett generellt sett lägre valdeltagande. Resultaten i kapitlet visar dock att det snarare är väljare från resursstarka grupper som poströstar. De väljargrupper som är flitiga poströstare är grupper som har en stark potential att rösta, även med förändringar i poströstningsinstitutet.

Sören Holmberg redovisar i sitt kapitel *Partiröstning på posten* analyser som kartlägger skillnader i partivalet mellan väljare som röstar i vallokal och väljare som röstar på postkontor. Kapitlet svarar på den spännande frågan om det finns några partier som har relativt sett fler poströstare än andra och därmed riskerar att förlora väljare när poströstningen nu står inför förändringar. Svaret är att moderaterna är det parti som är mest överrepresenterat bland väljare som poströstar. Det är också moderaterna som därmed mest riskerar att förlora väljare vid en förändring av poströstningsinstitutet.

Några dramatiska skillnader i partival mellan poströstare och vallokalsröstare kan dock inte *Sören Holmberg* konstatera. Poströstare och vallokalsröstare fördelar huvudsakligen sina röster på samma partier. Skillnaderna tycks också vara på väg att bli mindre, sett över tid.

Kapitlet svarar också på frågan om väljare med olika grad av *partiövertygelse* poströstar i olika hög utsträckning samt om andelen *partibytare* är olika bland poströstare respektive vallokalsröstare. Resultaten visar att starkt partiövertygade väljare i genomsnitt poströstar något oftare än väljare utan någon som helst partiidentifikation. Huvudresul-

tatet är dock att det inte är någon skillnad att tala om. Poströstning förekommer nästan lika ofta bland väljare utan klara partipreferenser som bland mycket övertygade väljare. När det gäller partibyten visar resultaten att poströstare tenderar att byta parti något mindre ofta än vallokalsröstare; det gäller särskilt partibyten under valrörelsen. Inte heller här är skillnaderna dramatiska och den ökande rörligheten märks lika tydligt bland poströstare som bland vallokalsröstare

Kapitlets andra frågeställning gäller demokratihalten i poströstningen och berörs också i två kapitel som skrivits av *Mette Anthonsen* och *Stefan Dahlberg*.

Mette Anthonsen ställer, i sitt kapitel *Poströstarnas medievanor* (kapitel 6), frågan om poströstare har annorlunda medievanor än väljare som röstar i vallokalen på valdagen. Utgångspunkten i hennes kapitel är att medborgare med rösträtt har ett ansvar att grunda sitt röstningsbeslut på den bästa möjliga informationen och att medierna är den centrala arenan för tillhandahållande av sådan information. Det är medborgarens uppgift att aktivt söka valinformation genom att nyttja mediernas utbud av information. I kapitlet undersöker Mette Anthonsen om poströstare skiljer sig från vallokalsröstare när det kommer till sådant aktivt handlande. Resultaten visar att poströstare är *mindre bra* på att nyttja valrörelserelevant medieinformation. Resultaten visar också att poströstare, när vi kontrollerar för viktiga faktorer som ålder, kön och utbildning, inte beter sig annorlunda än vallokalsröstare när det gäller att hålla sig orienterade om politik i vardagen och mellan valen. Vad detta innebär för demokratihalten i poströstarnas röstningsbeslut diskuteras i kapitlet.

Stefan Dahlberg använder i kapitel 7 (*Valrörelsen som demokratiskt ideal*) olika indikatorer på politiskt intresse och kunskap för att analysera demokratikvaliteten i poströstningshandlingen. Utifrån studier om att kunskapsnivån hos svenska väljare har varierat över tid undersöker Stefan Dahlberg om det finns några skillnader mellan väljare som förhandsröstar och väljare som inte gör det. Mer specifikt undersöker han den politiska kunskapsnivån hos väljare som röstar vid olika tidpunkter, det vill säga väljare som röstar *tidigt* under valrörelsen respektive *under sista veckan* före valdagen och väljare som röstar på *valdagen*. Resultaten visar att det inte är mycket som tyder på att förhandsröstningen i sig skulle ha någon stor effekt på väljarnas *politiska kunskaper*. Skillnaderna i politiska kunskaper mellan tidiga och sena förhandsröstare samt vallokalsröstare är mycket små. Förhandsröstare, oavsett om de förhandsröstar tidigt eller sent, skiljer sig inte nämnvärt från övriga väljare i politisk kunskap.

Projektet har också låtit genomföra en enkät i inte mindre än sjuutton europeiska länder om hur förtidsröstning och poströstning ser ut. Enkäten tillsändes forskare vid statsvetenskapliga institutioner och utredningsenheter vid nationella parlament i samtliga länder i Europeiska unionen samt Island och Norge. Resultaten för elva länder som besvarat enkäten presenteras av *Martin Brothén* i bokens enda engelskspråkiga kapitel: *Absentee Voting and Postal Voting in Europe* (kapitel 8). Genom att kapitlet är skrivet på engelska kan resultaten från den internationellt genomförda enkäten ges större spridning.

Svaren på enkätundersökningen är inte helt enkla att jämföra.¹² Några sammanfattande tendenser går dock att utläsa ur materialet. Mest likartade system för förtida röstning finns i Norden. Där finns möjligheten att i förväg avge sin röst på något röstmottagningsställe. I andra länder är brevröstning det vanliga sättet att avge en röst i förväg. Restriktioner och krav på väljaren att redovisa skäl för sin önskan om att rösta i förväg finns i de flesta länder, dock inte i de nordiska. Andelen väljare som utnyttjar någon form av förtidsröstning är också högre i de nordiska länderna än i andra länder. Högst andelar återfinns vi i Finland (37,5 procent), Sverige (29,8 procent) och Norge (19,9 procent). Omkring 20 procent av de tyska väljarna utnyttjar det tyska systemet för förtida röstning (brevröstning). Endast Sverige ger väljaren möjlighet att ångra sin förtida avgivna röst.

Materialet

Analyserna i boken bygger på ett för frågeställningarna unikt datamaterial. Det huvudsakliga materialet utgörs av den serie valundersökningar som genomförts av *Valforskningsprogrammet* vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg i samarbete med *Statistiska centralbyrån* (SCB).¹³ I varje valundersökning sedan 1956 har såväl registerdata som

---

¹² Komparativ forskning är svår. Språkolikheter och institutionella skillnader mellan olika länder försvårar jämförelser. Det visar inte minst det faktum att en norsk statlig utredning om vallagstiftningen i Norge inte rätt kunnat uppfatta antalet dagar för poströstning i Sverige. Utredningen uppger att Sverige anordnar förtida röstning (poströstning) under 8 dagar före valdagen, medan det faktiska antalet är 18 (Jfr NOU 2001:3, s. 241).

¹³ I *Valforskningsprogrammets* verksamhet ingår också massmediestudier, kampanjstudier och studier av riksdagens ledamöter. Programmet finansieras av riksdagen via anslaget till valstatistiken och av olika forskningsanslag. Den första valundersökningen i Sverige genomfördes av Jörgen Westerståhl och Bo Särilvik i samband med 1954 års kommunval. Alltsedan dess har *Valforskningsprogrammet* genomfört undersökningar i samband med riksdagsval, folkomröstningar och Europaparlamentsval i Sverige. *Valforskningsprogrammet* leds

beteende- och attityddata om ett stort urval av svenska väljare insamlats.

Information om poströstning har inte insamlats i de äldre studierna. Först vid valet 1982 började uppgifter om poströstning att registreras. Vid valundersökningarna 1985 och 2002 gavs poströstningen ett större utrymme i intervjuerna, vilket medger fördjupade analyser kring tidpunkten för poströstningen. Också i EU-folkomröstningsundersökningen 1994 och i Europaparlamentsvalundersökningarna 1995 och 1999 har information om poströstning insamlats. För varje svarsperson i dessa undersökningar finns registerdata på om personen röstat eller inte och om personer som röstat valt att poströsta eller rösta i vallokal.¹⁴

Valundersökningsmaterialet bygger på ett representativt urval av svenska väljare. Träffsäkerheten i hur urvalet återger andelen poströstare varierar något de olika undersökningsåren. Avvikelsen mellan andelen poströstare i urvalet och den faktiska andelen poströstare i valet varierar från som minst 1,7 procentenheter (1982) till som mest 7,0 procentenheter (1994). Avvikelsen innebär oftast att andelen poströstare underskattas. Den genomsnittliga avvikelsen för sju valundersökningar uppgår till 3,3 procentenheter.

I syfte att närmare analysera dessa avvikelser har Richard Öhrvall på Statistiska centralbyrån (SCB) genomfört en specialanalys. I samband med allmänna val gör SCB valdeltagandeundersökningar genom att skicka ut listor på personer i SCB:s urvalsundersökningar till länsstyrelser som prickar av om personerna har röstat eller inte, samt om de poströstat. Undersökningen utgörs av en urvalsundersökning och SCB använder förutom *Arbetskraftsundersökningarna* (AKU) en del andra urval, bland annat *Valundersökningarna*. Egentligen är det inte urvalspersonernas poströstning som kontrolleras utan om rösten inkommit via fönsterkuvert eller brev, vilket alltså även inkluderar utlandsröster.¹⁵ Det finns i denna insamling risk för att uppgiften om *poströstande* inte håller samma kvalitet som uppgiften om *valdeltagande*. När SCB dock uppskattar andelen poströstare vid valet 2002 på valdeltagandeundersökningens material uppgår andelen till 30,3 procent, vilket är något

---

av Sören Holmberg. Primärforskare för 2002 års svenska Valundersökning är Sören Holmberg och Henrik Oscarsson.

¹⁴ Bokens analyser är avgränsade till tidsperioden 1982-2002.

¹⁵ I de undersökningar – valundersökningarna – som utnyttjas för analyserna i boken ingår inga utlandssvenskar i urvalen. Antalet folkbokförda svenskar som röstar utomlands är litet. På 336 utlandsmyndigheter mottogs till exempel i valet 2002 totalt 19 045 röster och antalet brev röster som i samma val inkom till Valmyndigheten var 18 318, av vilka 1 307 inte godkändes (Valmyndigheten 2003:16).

högre än den faktiska andelen (29,8 procent). Det får dock betraktas som en helt godtagbar siffra, givet att det handlar om en urvalsundersökning. Resultatet ger alltså inget stöd för att andelen poströster skulle vara fel i valdeltagandeundersökningen. Därmed kan man förmoda att även valundersökningsmaterialet, det material som analyseras i boken, håller en godtagbar kvalitet.

Man bör dock hålla i minnet att valundersökningarna är begränsade i sitt urval till en population mellan 18 och 80 år. En tänkbar förklaring till de lägre andelarna poströster i valundersökningarna jämfört med den faktiska andelen poströster kan vara denna begränsning. En specialanalys gjord på *Arbetskraftsundersökningarna* för åldrarna 18-75 år ger ett par procentenheter lägre andel poströstare. Åldersbegränsningen av populationen i kombination med att valundersökningen är en urvalsundersökning behäftad med slumpfel kan därmed vara förklaring till den något lägre andelen poströster i valundersökningarna jämfört med den faktiskt rapporterade andelen poströster för respektive valår.

Sammanfattningsvis, med utgångspunkt från resultaten av valdeltagandeundersökningen, saknas det dock stöd för att det skulle finnas något mätfel vad gäller andelen poströstare i valundersökningarna. Med något undantag (främst 1994) förefaller andelarna vara rimliga.

Ett viktigt kompletterande material för analyserna i boken utgörs av Sveriges Televisions *Vallokalsundersökningar* (VALU), genomförda vid varje val sedan 1991.¹⁶ VALU-studierna omfattar också information om poströstare.

Vidare utnyttjas en unik panelundersökning som genomfördes i fem steg med hjälp av e-post i anslutning till valet 2002 (*E-panelen 2002*). Urvalet för e-panelen kan betraktas som ett självselekerande kvoturval och utgjordes sammanlagt av 1 150 e-postadresser. Undersökningen var upplagd så att respondenterna tillskickades e-post med anvisningar om hur de skulle fylla i enkäterna via nätet.¹⁷

Också det internationellt insamlade enkätaterialet om förtida röstning och poströstning i andra europeiska länder får anses vara unikt.

---

¹⁶ Hernborn m.fl. 2002; 2003.

¹⁷ Svarefrekvensen för vart och ett av panelstegen var omkring 70 procent. Sammanlagt deltog 942 respondenter i undersökningen; 641 besvarade samtliga fem panelsteg. Resultaten från E-panelen kan inte betraktas som representativa för svenska väljare i statistisk mening. Sextiofem procent av svarspersonerna är män och det finns en kraftig överrepresentation av medborgare som är politiskt intresserade och som exponerar sig för politiska nyheter. Åldersfördelningen liknar dock befolkningens, bortsett från den äldsta gruppen över 70 år. Den finns inte alls representerad bland respondenterna (Jessen, Kumlin & Oscarsson 2003).

Någon *internationell enkät* med motsvarande omfattning har inte tidigare genomförts om förtida röstning och poströstning.¹⁸

Avgränsningar

Bokens analyser avgränsas i några viktiga avseenden. Som framgått av det tidigare avgränsas analyserna i boken till tidsperioden 1982-2002 och till *svenska poströstare*.¹⁹

Den senare avgränsningen till *poströstare* kan diskuteras. Väljare har för röstning inom landet tre typer av röstningslokaler att välja mellan: *vallokaler*, *postkontor* och *särskilda röstmottagningsställen* (Vallagen 9 kap. 3 §). De senare röstmottagningsställena utgörs av röstmottagning vid sjukhus, ålderdomshem, kriminalvårdsanstalter och liknande vårdinrättningar och vårdanstalter. Ofta benämns röstning vid sådana röstmottagningsställen för institutionsröstning. Särskilda ställen för röstmottagning kan dock även anordnas på andra platser utanför vallokal, vårdinrättning eller vårdanstalt. Sådana mottagningsställen kan också vara ambulerande och befinna sig på olika platser vid olika tidpunkter. Röstning på postkontor och på särskilda röstmottagningsställen utgör tillsammans *förtidsröstningen* i svensk vallagstiftning. Nytt från och med 2002 års val var dels att utlandsmyndigheterna kunde skriva ut röstkort och lägga i fönsterkuvertet med rösten i stället för ett handskrivet adresskort, dels att brevröstning var tillåten från hela världen. Även brevröstningen skulle kunna hänföras till förtidsröstningen.²⁰

Studierna i den här boken avser dock främst att belysa svenska post-röstare. Det är sålunda väljare som avlagt sin röst i den röstningslokal som postkontoren eller partnerkontoren utgör som står i fokus för analyserna. Det insamlade materialet gör ingen åtskillnad mellan röstning på postkontor och röstning på särskilt röstmottagningsställe, såsom görs i praktiken när andelen poströster redovisas efter varje val.²¹

¹⁸ Jfr SOU 2000:125, s. 265 ff.

¹⁹ Analyserna i boken har dessutom främst genomförts på valundersökningar i samband med valen till kommun, landsting/region och riksdag. Folkomröstningsundersökningsmaterial respektive EU-parlamentsvalundersökningsmaterial har inte utnyttjats, varför försiktighet måste iakttas när det gäller att överföra bokens resultat på dessa val.

²⁰ En brevröst anses lämnad den dag den poststämpelplats. Rösten får inte vara poststämplad tidigare än 30 dagar före valdagen och måste skickas i så god tid att den är framme hos Valmyndigheten senast dagen efter valdagen.

²¹ Även brevröstning ingår i kategorin poströstning i det insamlade valundersökningsmaterialet, även om det torde vara ovanligt att någon av svarspersonerna i valundersökningarna utlandsröstat eller brevröstat med tanke på att inga utlandssvenskar ingår i dessa urvalsundersökningar.

När vi i de följande analyserna talar om poströstare avses således även de fåtaliga institutionsröstarna och väljare som brevröstat från utlandet. En mer korrekt benämning på analyserna i det följande vore därför att tala om förtida röstning och förtidsröstare. Det insamlade materialet kategoriserar dock även de få väljare som röstar på postkontor på valdagen som poströstare, varför också benämningen förtida röstning och förtidsröstning är problematisk. Antalet väljare, knappt en procent av samtliga väljare, som röstar på särskilt röstmottagningsställe är betydligt färre jämfört med antalet väljare som röstar på postkontor. Också antalet brevröster och "söndagspoströster" är förhållandevis lågt.²² Därför kommer vi fortsättningsvis i boken att tala om *svenska poströstare*.

---

²² Antalet brevröster som i valet 2002 inkom till Valmyndigheten var 18 318, av vilka 1 307 inte godkändes (Valmyndigheten 2003:16).

Kapitel 2

Poströstningens historia i Sverige

Martin Brothén

Vallagen utpekar röstning i den egna vallokalen i valdistriktet på valdagen som det primära röstningsalternativet för varje väljare. Med tiden har dock poströstning kommit att utvecklas till en alternativ institution för väljarnas avgivande av sin röst. I sentida val har omkring var tredje väljare utnyttjat möjligheten att rösta på posten. I det här kapitlet kommer utvecklingen av poströstningsinstitutet att närmare beskrivas. Kapitlet tecknar poströstningens historia i Sverige.

Kapitlet beskriver den rättsliga utvecklingen av institutet, men besvarar också frågor om utvecklingen av andelen poströstande över tid. Därtill redovisas hur poströsterna fördelar sig under sista veckan före valdagen och hur stort antal postkontor som hållit öppet för poströstning i sentida val. Avslutningsvis syftar kapitlet till att om möjligt belysa samhällets kostnader för den förtida röstningen och poströstningen.

Definitioner

Ordet poströstning användes i Sverige första gången i början av 1940-talet. Norstedts stora svenska ordbok definierar poströsta som att ”avge sin röst på postkontor före den egentliga valdagen”.¹ I Svenska Akademiens ordbok står att läsa om poströst att det är röst som sändes per post av sådan röstberättigad som icke kan inställa sig i sin hemorts vallokal på valdagen.² Orden användes först i Svenska Dagbladet och Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning.³

Svenska väljare kan rösta såväl inom som utom landet. Röstning i *vallokal* i väljarens eget valdistrikt på valdagen är det som vallagstiftningen valt att sätta främst.⁴ Andra alternativ är – inom landet – röst-

---

¹ Norstedts stora svenska ordbok, uppslagsordet ”poströst/a”.

² Svenska Akademiens ordbok, uppslagsordet ”poströst”.

³ Svenska Dagbladet 1943, nr. 4, s. 4 och i Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning, 1942, nr. 262, s. 13.

⁴ Vallagens 9 kap. 5 § lyder: ”På valdagen skall väljarna rösta i vallokalen i det valdistrikt där de finns i röstlängden. Väljare som vistas utomlands eller av någon annan anledning inte kan rösta på valdagen i sin vallokal kan rösta i en annan röstningslokal som sägs i 3 § 2-4.”

ning på *postkontor* eller vid *särskilt röstmottagningsställe*.⁵ Väljare kan också rösta genom bud eller lantbrevbärare.⁶ Väljare som befinner sig utomlands kan rösta hos svenska utlandsmyndigheter eller brev rösta.⁷ Röstning på postkontor och på särskilda röstmottagningsställen utgör tillsammans *förtidsröstningen* i svensk vallagstiftning, även om också brev röstning numera måste beskrivas som förtida röstning.

Som tidigare påtalats utpekar vallagen fortfarande röstning i den egna *vallokalen* i valdistriktet på valdagen som det primära röstningsalternativet för varje väljare. Huvudregeln för röstning i vallokaler är att det skall vara möjligt att rösta på valdagen mellan klockan 08.00 och 20.00.⁸ Det är kommunen som ansvarar för att det finns lämpliga lokaler som kan användas som vallokaler för röstning på valdagen. Grundtanken i vallagen är att det skall finnas en vallokal i varje valdistrikt i kommunen.⁹

---

⁵ Vallagens 9 kap. 3 §: ”Röstning kan anordnas i följande röstningslokaler: 1. vallokaler, 2. Posten Aktiebolags postkontor inom landet, 3. särskilda röstmottagningsställen inom landet, och 4. röstmottagningsställen som utlandsmyndigheter har inrättat.”

⁶ Antalet röster som mottagits av lantbrevbärare har minskat under senare val. Antalet av lantbrevbärarna mottagna valedelsförsändelser i 1998 års val var 55 139. Vid 1994 års val var antalet 74 912; vid 1991 års val 81 848; vid 1988 års val 93 248; vid 1985 års val 103 956 och vid 1982 års val 93 386. Uppgift saknas om antalet av lantbrevbärare mottagna valedelsförsändelser i 2002 års val.

⁷ Vallagens 9 kap. 5 § 2 och 3 st. lyder: ”Väljare får rösta genom bud eller lantbrevbärare enligt vad som anges i 14 kap. Väljare får brev rösta bara enligt lagen (1997:159) om brev röstning i vissa fall.” Från och med valet år 2002 kan röstberättigade som vistas utomlands *brev rösta* i vilket land de än befinner sig. Sjömän på fartyg i utrikes fart kan också brev rösta. Brevrösten anses lämnad den dag den poststämplat. Rösten får inte vara poststämplat tidigare än 30 dagar före valdagen och måste skickas i så god tid att den är framme hos Valmyndigheten senast dagen efter valdagen.

⁸ Vallagen (10 kap. 1 §) anger att vallokal vid val till riksdagen och vid val till landstings- och kommunfullmäktige skall hållas öppen för röstning mellan klockan 08.00 och 20.00 samt vid val till Europaparlamentet mellan klockan 08.00 och 21.00. Om väljarna i distriktet ändå får tillräckligt bra möjligheter att rösta, får valnämnden bestämma att vallokalen i ett visst valdistrikt skall vara öppen för röstning under kortare tid. Öppethållandetiden i vallokaler på valdagen kan komma att ändras inför kommande val (Jfr Direktiv 2003:37, s. 21).

⁹ Länsstyrelsen har indirekt en roll i denna fråga genom att det är länsstyrelsen som beslutar om kommunens indelning i valdistrikt, som regel på förslag av kommunfullmäktige och i särskilda fall efter samråd med valnämnden. För de fall länsstyrelsen självmant beslutar om indelningen i valdistrikt, skall fullmäktige i kommunen få yttra sig (SOU 2000:125, s. 159).

På *postkontor* där röstmottagning sker vid ordinarie val till riksdagen, landstings- och kommunfullmäktige samt vid val till Europaparlamentet är det möjligt att rösta från och med den artonde dagen före valdagen till och med valdagen. Tidigare, till och med valet 1994, kunde väljaren poströsta under 24 dagar. Vid andra val skall man kunna rösta på postkontor från och med den tionde dagen före valdagen till och med valdagen. När det gäller postkontor är huvudregeln att det skall vara möjligt att rösta under hela den tid då postkontoret är öppet. Även om denna tid kan begränsas måste det vara möjligt att rösta under minst en timme varje dag då ett postkontor är öppet för allmänheten. På valdagen skall de postkontor där röstmottagning anordnas vara öppna för röstning under minst en timme före klockan 11 och minst en timme efter klockan 15.

Poströstningens historia

Första gången poströstning ägde rum i Sverige var vid 1942 års kommunal- och landstingsval. Premiären i ett riksdagsval var vid 1944 års val till andra kammaren. Då fick endast personer som av särskilda skäl var förhindrade att rösta i sin vallokal rösta på posten. Med 1969 års riksdagsbeslut om att ”röstning i annan ordning än i vallokal inte bör begränsas i onödan” vidgades möjligheten att poströsta inför 1970 års val.¹⁰ Från och med 1970 har vi alltså i praktiken haft en ordning som innebär att de röstberättigade själva får avgöra om de vill rösta i vallokal eller på postkontor.¹¹ År 1982 fattades beslut om att den som ”finner sig vara förhindrad” att rösta i vallokal får poströsta.¹² Sverige har således få restriktioner för väljare som önskar rösta före valdagen. I många andra länder måste väljaren i förväg ansöka om att få förtidsrösta och ibland även ange ett giltigt skäl.¹³

Röstning på särskilda ställen för röstmottagning – röstmottagningsställen – kan anordnas vid sjukhus, ålderdomshem, kriminalvårdsanstalter eller liknande vårdinrättningar eller vårdanstalter. Denna form av röstning brukar benämnas *institutionsröstning*. Särskilda ställen för röstmottagning kan också anordnas på annan plats utanför vallokal eller vårdinrättning och vårdanstalt. Ett sådant mottagningsställe kan vara ambulerande i den meningen att det kan befinna sig på olika platser vid olika tidpunkter, varför detta brukar benämnas *ambulerande*

¹⁰ Regeringens proposition 1969:1, s. 67.

¹¹ Regeringens proposition 1975:27, s. 25.

¹² Regeringens proposition 1982:105, s. 14.

¹³ I kapitel 8 ges en översikt över förtida röstning och poströstning i ett antal länder i Europa.

röstmottagning. Institutionsröstningen kan ske från och med den sjunde dagen före valdagen till och med valdagen. Röstning vid ambulerande röstmottagningsställe kan bara ske på valdagen. Ett sådant röstningsmottagningsställe skall vara öppet för röstning under minst två timmar. Omkring 30 000 väljare, eller klart mindre än en procent av samtliga röstande, brukar utnyttja möjligheten att rösta genom den s.k. institutionsröstningen.¹⁴ Den centrala valmyndigheten bestämmer fritt vem som skall ha hand om den särskilda röstmottagningen. Det kan vara valnämnden i kommunen, Posten AB eller någon annan. Institutionsröstningen har tidigare skötts av Posten.¹⁵ I 2002 års val genomfördes institutionsröstningen av valnämnderna.¹⁶

Sedan Postverket ombildades till Posten Aktiebolag den 1 mars 1994 har den centrala valmyndigheten blivit central valmyndighet också för förtidsröstningen inom landet, det vill säga för både poströstningen och institutionsröstningen. Detta ansvar låg tidigare helt hos Posten. Centrala valmyndigheten är inte heller längre hänvisad till att enbart använda sig av Posten AB när det gäller annan röstmottagning – till exempel vid institutionsröstningen – än den som sker i Posten AB:s ordinarie lokaler.¹⁷

I december 2000 lade den *Valtekniska utredningen* ett förslag om att hela det lokala ansvaret för genomförande av val skulle flyttas till kommunerna och att poströstningen som en följd därav skulle avskaffas som ett särskilt institut. Ställningstagandet byggde delvis på uppfattningen att röstmottagning är att betrakta som en myndighetsuppgift och att det skulle vara tveksamt att låta ett enskilt företag vara ansvarig för en sådan myndighetsuppgift. Utredningen skrev:

---

¹⁴ Valmyndigheten uppger i sin utvärdering efter 2002 års val att antalet institutionsröster uppgick till 32 389 vid valet 2002 och till cirka 25 000 vid valet 1998. Institutionsröstning anordnades vid 1 847 institutioner vid valet 2002, jämfört med 1 779 institutioner vid valet 1998 (Valmyndigheten 2003:1, s. 12. Jfr SOU 2000:125, s. 161 f.).

¹⁵ Fram till och med valet 1998 (valet till riksdag, landstings- och kommunfullmäktige) och 1999 (valet till Europaparlamentet).

¹⁶ Redan i november 2001 inledde Valmyndigheten förberedelserna med att informera alla kommuner om att Posten Sverige AB i fortsättningen inte kunde antas ta hand om institutionsröstningen. Valmyndigheten värdade samtidigt till valnämnderna att de skulle ta på sig ansvaret för denna röstmottagning. Samtidigt angavs att ambitionsnivån skulle vara densamma som vid 1998 års val och att valnämnderna skulle få full täckning för de merkostnader som de drabbades av på grund av genomförandet av institutionsröstningen. Valmyndigheten har i efterhand utvärderat institutionsröstningen i samband med 2002 års val (Valmyndigheten 2003:1, s. 11 f.).

¹⁷ Prop. 1996/97:70, s. 145; bet. 1996/97:KU17.

”Poströstningen och det regelverk som byggts kring denna har sin grund i det förhållandet att postverksamheten tidigare var en myndighetsuppgift. I samband med Postens bolagisering ... år 1994 har ansvaret för poströstningen förts över från Posten till den centrala valmyndigheten medan regelverket för poströstningen varit intakt beroende på att postverksamheten som sådan legat fast. Så är emellertid inte längre fallet. Omorganisationen av Posten Aktiebolag och bolagets nya verksamhetsinriktning gör att också regelverket för denna röstning måste anpassas.”¹⁸

Regeringen ansåg dock att en sådan förändring inte borde genomföras så nära inpå ett val som det då handlade om. Regeringen ansåg därför att poströstningen tills vidare borde behållas som huvudregel för röstning som inte sker i vallokal och lade inte fram något förslag i denna del.¹⁹

Erfarenheterna av 2002 års val har utvärderas såväl av Valmyndigheten som av regeringen. Erfarenheterna visade att poströstningen kunde genomföras på ett godtagbart sätt. Tillgängligheten för väljarna var dock något sämre än tidigare år. Andelen väljare som poströstade sjönk också.²⁰

Regeringen har i april 2003 tillsatt en parlamentarisk kommitté med uppdrag att ta fram en ny vallag.²¹ Den ska kunna tillämpas redan vid 2006 års val. Frågan om ansvaret för förtidsröstningen är en av de frågor som regeringen anser att kommittén bör utreda med anledning av de strukturrationaliseringar som kan väntas på postområdet. Regeringen anger i direktiven till utredningen att kommittén skall överväga om tiden är mogen att genomföra det förslag om ett samlat lokalt ansvar

---

¹⁸ SOU 2000:125, s. 165. Jfr moderaternas motioner 2001/2002:K21 och 2001/02:T56. Också Lagrådet har, med anledning av ett tidigare ärende i vilket Posten AB diskuterades som röstmottagare, haft invändningar mot att ett enskilt företag skall vara ansvarigt för en myndighetsuppgift.

¹⁹ Se prop. 2001/02:53, bet. 2001/02:KU8. Jfr bet. 2001/02:KU24 och bet. 2001/02:KU14. För att säkerställa att det i varje kommun finns postkontor att tillgå för poströstning i den utsträckning som följer av vallagen, önskade dock regeringen tydliggöra Posten AB:s ansvar i detta avseende genom dels en hänvisning i den föreslagna lagen om grundläggande kassaservice (prop. 2001/02:34), dels en ändring av bolagsordningen för Posten AB så att ansvaret för medverkan vid poströstningen angavs som en av bolagets verksamheter. Den centrala valmyndigheten skulle även fortsättningsvis ha det övergripande ansvaret för genomförandet av poströstningen.

²⁰ Andelen poströster var i valet 2002 29,8 procent jämfört med 31,2 procent i 1998 års val. Se figur 2.1.

²¹ Direktiv 2003:37.

för genomförande av val som den valtekniska utredningen tidigare lagt fram. Som en särskild fråga i detta sammanhang anges också institutionsröstningen. Regeringen hänvisar till att det vid 2002 års val rådde viss osäkerhet om kommunernas deltagande vid institutionsröstningen. För att säkerställa den formen av röstning anser regeringen att det inte är tillräckligt med nuvarande regler, som bygger på frivillig medverkan från kommunernas sida. Kommunerna måste därför i vallagen åläggas ett direkt ansvar för institutionsröstningen. Direktiven ger därför den parlamentariska kommittén i uppgift att lämna förslag till hur detta kan genomföras.²²

Andelen poströstare i svenska val

Med tiden har poströstningen i Sverige kommit att utvecklas så att omkring var tredje väljare utnyttjar möjligheten. Av figur 2.1 framgår hur andelen poströstare successivt förändrats från demokratins genomförande 1921 till och med valet 2002.

Antalet poströstare var länge relativt litet. Under många år var det – med den tidens system för förtida röstning – få personer som utnyttjade möjligheten; fram till och med valet 1936 var antalet något eller några tusental röstande.²³ Därefter påbörjades en försiktig uppgång i andelen väljare som utnyttjade möjligheten att förtidsrösta. År 1948 översteg antalet poströstare för första gången hundra tusen.²⁴ Först med lagändringarna och valet 1970 tog poströstningen fart. Andelen poströster ökade kraftigt under 1970-talet och början av 1980-talet. Från en andel på 14 procent i valet 1970 har som mest 37 procent i 1985 års val utnyttjat möjligheten att poströsta. Sedan 1985, då den högsta andelen poströstare någonsin kunde registreras, har andelen poströstare minskat. I 1998 års val uppgick andelen poströster till 31 procent och i 1999 års Europaparlamentsval till 33 procent. I valet 2002 poströstade 30 procent.

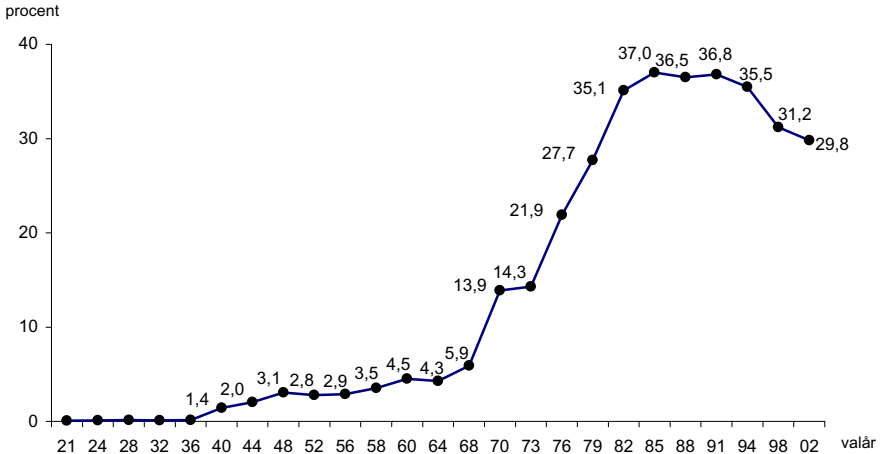
---

²² Direktiv 2003:37, s. 12 f.

²³ Resultaten för åren före 1942 avser främst möjligheten att använda sig av valsedelsförsändelse, en möjlighet som personer inom vissa yrkesgrupper hade att sända in sina röster direkt till vederbörande länsstyrelse. Denna utökades senare till möjligheten för vissa yrkesgrupper att rösta inför speciella röstmottagare. Som tidigare framgått kan den egentliga poströstningen hänföras till kommunal- och landstingsvalen 1942 och till 1944 års val till riksdagens andra kammare (Jfr Ersson & Wide 2001:156).

²⁴ Det exakta antalet förtida röstare detta val var 119 054.

Figur 2.1 Andel poströstare av samtliga röstande vid riksdagsvalen 1921-2002 (procent)

Kommentar: Motsvarande siffror för Europaparlamentsvalen 1995 och 1999 var 22,9 procent (1995) och 33,2 procent (1999). **Källor:** Ersson & Wide 2001:156 f. Jfr Holmberg & Gilljam 1987:77; SOU 2000:125, s. 162; SOU 1994:30, s. 273; Valmyndigheten 2003:1, s. 10.

Den sentida nedgången i andelen poströstare sammanfaller med en nedgång i valdeltagandet. Det sjunkande valdeltagandet i svenska val har varit föremål för en omfattande diskussion.²⁵ Många olika tänkbara förklaringsfaktorer har lyfts fram, såsom frånvaro av mobiliseringsval, sjunkande partiidentifikation och ett allmänt stigande misstroende gentemot politiska institutioner och partiväsendet.²⁶ Figur 2.1 får oss dock att undra om inte poströstning och valdeltagande kan ha ett samband, och om inte sentida förändringar i systemet för förtida röstning kan bidra till att förklara det sjunkande valdeltagandet.²⁷

Svante Ersson och Jessika Wide har tidigare lyft fram detta samband mellan valdeltagande och poströstning. Även det stigande valdeltagandet under 1970-talet kan kopplas till den samtidiga ökningen av andelen poströster. Valdeltagandet kulminerade 1976, medan poströstning-

²⁵ Jfr SOU 1999:132; SOU 2000:1, s. 176 ff.

²⁶ Med frånvaro av mobiliseringsval avses att ingen avgörande fråga upplevdes stå på spel.

²⁷ Det kan noteras att Sverige, med ett valdeltagande på 80,1 procent i det senaste riksdagsvalet, alltså har ett relativt sett högt valdeltagande i ett internationellt perspektiv och med beaktande av att Sverige inte har röstplikt.

en kulminerade 1985.²⁸ Också Demokratiutredningen har diskuterat hur valdeltagandet och antalet poströstande har utvecklats:

”Var tredje väljare brukar poströsta. Totalt i valet 1998 (till riksdag, landstings- och kommunfullmäktige) poströstade 1 652 073 väljare, motsvarande siffra för valet 1994 var cirka 1 968 261. Detta innebär en minskning på 17 procent. Med hänsyn taget till det minskade valdeltagandet 1998 (för riksdagsvalet –6 procent i förhållande till 1994) framkommer att poströstningen således minskat avsevärt mer än valdeltagandet. Resultatet ger ett visst stöd för tesen att tillgängligheten för poströstning tenderar att minska något i Sverige beroende på nedläggningar av postkontor samt de begränsningar i öppettider som numera förekommer på många postkontor runt om i landet. Den minskade efterfrågan på postens service som bl.a. föranleds av ökad tillgång på fax, e-post och olika internetjänster torde dessutom successivt minska motiven för enskilda medborgare att uppsöka postkontor; ett förändrat beteende som kan bidra till att röstningen i vissa fall uteblir.”²⁹

Nedgången i andelen poströstare sammanfaller även med en minskning av antalet dagar som väljaren kan poströsta. I valen 1998 och 2002 har man kunnat poströsta under totalt 18 dagar. Tidigare uppgick antalet dagar för poströstning till 24. Antalet dagar för poströstning kan naturligtvis inverka på hur många väljare som utnyttjar möjligheten till förtida röstning även om det inte är under poströstningsperiodens inledning som de flesta poströster avges.

Det är nämligen under sista veckan före valdagen som merparten av det totala antalet poströster avges. Statistiken över hur poströsterna fördelar sig under den sista veckan före valdagen framgår av figur 2.2. Resultaten visar dels andelen av poströsterna som avges under sista veckan före valdagen, dels andelen av dessa poströster som avges på fredagen respektive på lördagen närmast före valdagen.

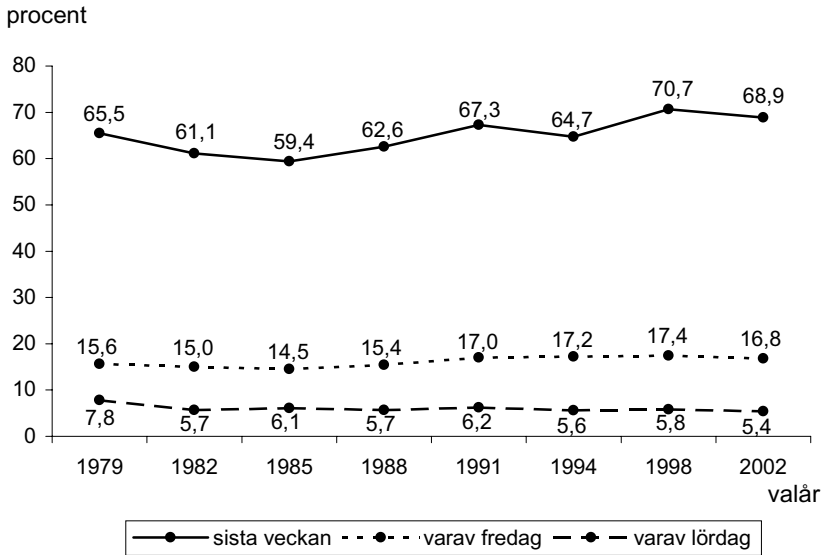
Fredagen före valdagen är den stora poströstardagen. Då avges flest poströster; så har det varit under alla de senaste valen. Fredagen följs av lördagen, dagen före valdagen och därmed dagen efter den stora partiledardebatten i Sveriges Television, som den näst största poströstardagen. Antalet poströstare fredagen före valdagen 1991 utgör troligen rekordantalet poströstare en enskild dag sedan poströstningen infördes 1942. Antalet poströstare denna fredag var 333 621.

---

²⁸ Ersson & Wide 2001:156 f.

²⁹ SOU 2000:1, s. 187.

Figur 2.2 Andel av poströstningen som sker under sista veckan före valen 1979-2002 (procent)

Kommentar: Resultaten visar den andel poströster som avges vid respektive tidpunkt av det totala antalet poströster ett visst valår. Källa: Promemorior från Nils Johnson (Posten) och Posten Sverige AB.

Vanans makt synes stor. Resultaten för andelen poströstare under sista veckan före valdagen är likartade val efter val. Som Sören Holmberg visar i ett annat av bokens kapitel finns det vaneröstare både bland väljare som röstar på posten och väljare som röstar i vallokal.³⁰

I valundersökningarnas panelstudier har vi under de senaste tjugo åren kunnat intervjua samma svars personer vid två på varandra följande val. Enligt dessa undersökningar tenderar i genomsnitt 65 procent av poströstarna i ett val att poströsta även i nästföljande val. Det finns således ett vanemönster i poströstningen. Vanebeteendet är dock starkare bland väljare som röstar i vallokal. I de panelstudier som kunnat göras 1982-2002 finner vi att i genomsnitt 81 procent av de väljare som i ett val går till en vallokal också gör det i nästa val.

Nedgången i andelen poströstare sammanfaller även med en minskning av antalet röstmottagningsställen för poströstning. I valen 1970 och 1973 uppgick antal postkontor för förtida röstning till 2 609 re-

³⁰ Jfr kapitel 5 i denna bok.

spektive 2 373. Tillgänglighet kan förmodas vara en betydelsefull förklaring till varför det finns ett samband mellan förekomst av ett post-röstningssystem och högt valdeltagande. Tabell 2.1 redovisar antalet röstmottagningsställen som utnyttjats för poströstning i svenska val 1982-2002. Tabellen anger endast antalet öppna kontor och säger således ingenting om öppettiderna på respektive kontor. Det har inte bedömts möjligt att ta fram ett tidsjämförande material om tillgängligheten vad gäller öppethållandet.

Antalet tillgängliga röstmottagningsställen har minskat sedan 1970. Det är dock inte helt enkelt att göra en rättvisande analys av antalet ställen som varit öppna för poströstning. Dessutom saknas möjligheten att ta med den minst lika viktiga aspekten om *öppettiderna* på respektive röstmottagningsställe. Resultaten i tabellen säger ingenting om öppethållandet. Inte heller säger materialet något om *lokalerna* för röstmottagning.³¹ Under tidsperioden har också olika antal dagar utnyttjats för poströstning; fram till och med valet 1994 var antalet dagar 24. I valen 1998 och 2002 uppgick antalet poströstningsdagar till 18.

Resultaten för antalet röstmottagningsställen är, oavsett beräknings-sätt, tydliga. Den samlade bilden över tid tycks vara att *antalet* röstmottagningsställen minskat för poströstning. Mellan 1970 och 2002 har antalet röstmottagningsställen som utnyttjats för poströstning nära nog halverats (47 procent). Om vi studerar tidsperioden mellan 1985, då andelen poströstande var som högst, och 2002 finner vi följande resultat. Andelen poströstare har minskat med 19 procent (från 37 till 30 procent); valdeltagandet har minskat med 11 procent (från 90 till 80 procent) och antalet röstmottagningsställen för poströstning har minskat med 35 procent. Antalet röstmottagningsställen för poströstning i 1985 års val uppgick till 2 102 postkontor; motsvarande antal i valet 2002 var 1 375, varav endast 849 var postkontor i den traditionella meningen (numera Svensk Kassaservice).

---

³¹ Valmyndigheten har i sin utvärdering av 2002 års val diskuterat dessa frågor och skriver: "Genom omorganisationen har postens lokaler och förutsättningarna för att genomföra poströstningen förändrats. De bästa lokalerna med längst öppethållandetid är s.k. postcenter som i första hand är till för att företag ska avlämna och hämta paket. De ligger därför ofta i industriområden eller i ytterområden dit det går bra att komma med bil och där det dessutom finns goda parkeringsmöjligheter. De är inte alltid så lättillgängliga för gående och ofta belägna en bit från rena bostadsområden. Kassaservicekontoren ligger i och för sig mestadels i affärscentra men har mycket små lokaler i förhållande till de gamla postkontoren och har dessutom öppettider som mera liknar bankernas." (Valmyndigheten 2003:1, s. 10 f.).

Tabell 2.1 Antalet röstmottagningsställen som utnyttjats för poströstning i svenska val 1982-2002

	Röstmottagningsställen					Tillfälliga postkontor
	Totalt	Varav postkontor	Varav partnerkontor/entreprenad	Varav särskilda postkontor	Antal öppna kontor på valdagen	
1982	2173	2173	0	9	2164	1935 (+9)
1985	2102	2102	0	0	2085	1947 (+14)
1988	2070	2070	0	0	1992	2033 (+21)
1991	1888	1888	0	0	1808	2005 (+35)
1994	1674	1390	222	62	360	2023 (+30)
1998	1444	1089	355	— ³⁾	344	1779 (+21)
2002	1375	849	369	162 ²⁾	314	0 ¹⁾

Kommentar: Resultaten bygger på något olikartade uppgifter. För 1994 har i kolumnen tillfälliga postkontor intagits institutionerna (sjukhus och vårdinrättningar) och tillfälliga postkontor i glesbygd medan särskilda postkontor är sådana som bara varit öppna kväll eller kortare tid.¹⁾ Fr.o.m. 2002 svarar Posten inte för röstningen på vårdinrättningar annat än som underentreprenör till vissa kommuner. Institutionsröstning anordnades däremot vid 1847 institutioner vid 2002 års val.²⁾ De 162 som redovisas som särskilda postkontor 2002 bör troligen jämföras med de 30 som finns under tillfälliga postkontor och de 62 som redovisas som särskilda postkontor 1994.³⁾ Uppgift saknas. *Källa:* Postens PM 1992-06-24 och 1989-06-12, Nils Johnson (Posten), Gerd Olsson (Posten Sverige AB), Vivan Nilsson (Valmyndigheten), Valmyndigheten 2003:1, s. 10, samt SOU 2000:125, s. 162.

Kostnader för poströstningen

Demokrati måste få kosta. Att utröna hur stor kostnaden är för den förtida röstningen och poströstningen är dock ingen lätt uppgift. Ekonomin för poströstningen är svåröverskådlig. Ett sätt att försöka få överblick över kostnaderna är att studera de promemorior som Posten ingivit till Riksskatteverket som underlag för den faktura som sedan skickats avseende Postens kostnader i samband med valen. Vissa uppgifter har också redovisats i offentliga utredningar.³²⁾

³²⁾ SOU 1992:108, s. 100 och s. 196, samt SOU 1994:30, s. 275. När olika uppgifter inte överensstämmer har uppgifterna från offentliga utredningar getts företräde. Valmyndigheten har också getts tillfälle att granska, komplettera och godkänna redovisningen av avsnittet om kostnader för poströstningen.

I tabell 2.2 redovisas dels den totala kostnaden för Postverkets, och från 1994 Posten AB:s, medverkan i respektive val. I tabellen redovisas även kostnaderna för distributionen av röstkort. Tabellen redovisar inte samhällets *samlade* kostnader för poströstning 1976-2002, utan begränsar sig till kostnaderna främst för valen till kommun, landsting och riksdag. Till och med 1994 års val ingick i det redovisade materialet också kostnader för genomförandet av kyrkofullmäktigeval. Kyrkovalet 1997 hölls separat och efter den 1 januari 2000 bekostas valet helt av Svenska kyrkan.

För samhället som helhet tillkommer ytterligare kostnader för poströstning till följd av att antalet val har ökat under tidsperioden. Sedan Sverige inträdde som medlem i Europeiska unionen genomförs numera också val till Europaparlamentet (1995 och 1999). Därutöver har vi folkomröstningarna 1994 (EU-medlemskapet) och 2003 (euro). Kostnaderna för poströstning i samband med dessa val ingår inte i redovisningen i tabell 2.2.³³

---

³³ Val hölls således 1994 till kommun, landsting och riksdagsval. Dessutom hölls kyrkoval. För folkomröstningen 1994 erhöll valenheten på Riksskatteverket ett speciellt anslag utanför valanslaget. Det anslaget ingår därför till ingen del i siffrorna i tabell 2.2. Val har därefter hållits år 1995 (Europaparlamentsval) och 1997 (kyrkofullmäktige). Kyrkovalet ingår således inte i kostnadsredovisningen i tabell 2.2. Efter 1994 har val hållits 1998 (kommunal-, landstings-, riksdagsval), 1999 (Europaparlamentsval), samt 2002 (kommunal-, landstings-, riksdagsval). Val kommer vidare att hållas 2003 (folkomröstning), 2004 (Europaparlamentsval) och 2006 (kommunal-, landstings-, riksdagsval). Till och med 1994 års val ingick i det redovisade materialet också kostnader för genomförandet av kyrkofullmäktigeval. Kyrkovalet 1997 hölls separat och efter 1 januari 2000 bekostas valet helt av Svenska kyrkan.

Det är inte bara poströstningen som genererar inkomster för Posten i samband med valen. Att märka är till exempel att kostnaderna för partiernas utskick av valmaterial naturligtvis inte ingår i redovisningen av kostnader för Postens medverkan i valen. Riksdagspartierna betalar direkt till Posten för sina respektive utskick av valbroschyrer, valsedlar och liknande. Sådant material har ofta skickats ut som direktreklam till samtliga hushåll. En annan inkomst för Posten som tillkom från och med 2002 års val är ersättningen för distributionen av allt valmaterial inom landet och till svenska och svenska myndigheter utomlands. Tidigare ombesörjde helstatliga Svenska Lagerhus denna distribution för Riksskatteverkets räkning. När Valmyndigheten 2001 gjorde en ny upphandling av uppdraget att svara för distributionen gick detta till Posten Sverige AB. Valmyndigheten svarar i stort sett för samma distribution som Riksskatteverket gjorde förut, det vill säga småbeställningar. Valsedlarna till partierna distribueras direkt från tryckeriet. Posten Sverige AB distribuerar, på Valmyndighetens uppdrag, valsedlar till utlandsmyndigheter och kommuner samt valkuvert, ytterkuvert, plastkassar, kartonger, instruktionsbroschyrer, valsigill med

Tabell 2.2 Kostnader för poströstning till riksdag, landsting och kommunfullmäktige 1976-2002 (miljoner kronor)

Valår	Postens delta- gande (miljoner kronor)	Portokostnader för röstkort (miljoner kronor)	Valanslaget (miljoner kronor)	Postens deltagande i procent av totala valans- slaget
1976 ¹⁾	27,0	¹⁾	41,9	64
1979	28,1	6,9	57,1	62
1982	46,4	8,9	81,4	68
1985	62,0	10,4	114,4	63
1988	76,9	11,9	132,7	67
1991	106,1	14,8	177,6 + 7,3 ³⁾	68
1994	120,0	15,0 ²⁾	176,3 + 16,8 ³⁾	65
1998	94,3	8,6	163,8	63
2002	110,6	11,5	230,3	53

Kommentar: ¹⁾ För 1976 redovisas kostnaderna för postens deltagande och portokostnader för röstkort under postens deltagande (27,0 miljoner kronor). I valet 2002 ingår för postens deltagande ingen kostnad för röstning på institutioner och vårdinrättningar, vilket ingår i belopp avseende tidigare val. ²⁾ Cirka. ³⁾ Tilläggssumman avser kostnader som länsstyrelserna själva belastat valanslaget med. **Källa:** Nils Johnson (Postens PM 1992-06-24 och 1989-06-12), Gerd Olsson (Posten Sverige AB), Vivan Nilsson (Valmyndigheten), SOU 1992:108, s. 100 och s. 196, samt SOU 1994:30, s. 275.

Kostnaderna för poströstningen har ökat kraftigt mellan 1976 och 2002. För samhället som helhet tillkommer ytterligare kostnader för poströstning till följd av att antalet val har ökat under tidsperioden. Sedan Sverige inträdde som medlem i Europeiska unionen genomförs numera också val till Europaparlamentet (1995 och 1999). Bland de kostnader som Posten specificerat under åren återfinns bland annat utbildning och information, administration, sakkostnader och röstmottagning.³⁴

mera. Bara utskicket av valmaterialet till kommuner och länsstyrelser inom landet beräknades till 2 000—3 000 pallar med gods (Replik 2002:2f.).

³⁴ Utbildning och information omfattar utbildning av instruktörer som i sin tur i nästa led utbildat röstmottagare. Instruktörerna har utbildats vid regionala kurser medan röstmottagarna utbildats vid lokala kurser på kvällstid. Hit räknas också visst undervisningsmaterial, instruktörstillägg och lokalkostnader. Under administration anges t.ex. under huvudkontoret kostnader för planering, utredning, organisation, utsändande av valmaterial, blanketter m.m. Under kostnader för administrationen vid huvudkontoret (850 300 kronor) anges dessutom med anledning av Postens medverkan i 1994 års val: ”Dessutom har

En stor kostnad i samband med poströstningen har i många år varit befordran av röstkortet. Härmed avses utskicket till samtliga röstberättigade väljare i samband med varje val. Portokostnaden har i de senaste valen uppgått till cirka 15 miljoner kronor för varje val. I valet 2002 slöt Valmyndigheten avtal med både Posten Sverige AB och CityMailSweden AB om utdelning av röstkort.³⁵ I tabellen särredovisas inte kostnaden för dessa portokostnader; såväl ersättning till Posten Sverige AB som CityMailSweden AB ingår således i redovisningen.

Det kan naturligtvis diskuteras om denna kostnad specifikt bör relateras till poströstningsinstitutet. Röstkort skulle kanske även skickas ut till väljarna som information utan att ett system för förtida röstning fanns. Röstkortet måste dock i det nuvarande systemet uppvisas innan valkuvertet överlämnas till röstmottagaren.

* * *

Ett fungerande poströstningsinstitut kan ha stor betydelse för valdeltagandet i ett land. Därom tycks forskare vara överens. Hur stor betydelse ett poströstningssystem har är dock svårare att enas om. Någon bra uppskattning på hur stor betydelse det svenska poströstningssystemet har för valdeltagandet går således inte att göra.

Mot bakgrund av de forskningsresultat som gör gällande att ett fungerande system för förtida röstning påverkar valdeltagandet positivt är minskningen i andelen poströstare i svenska val sedan 1985 bekymmersam, särskilt som minskningen går hand i hand med ett sjunkande valdeltagande och en minskad tillgänglighet i form av traditionella poströstningslokaler. Andelen poströstare i svenska val har minskat kraftigt sedan 1985. Minskningen i andelen poströstare mellan 1985 (37 procent) och 2002 (30 procent) är 19 procent. Valdeltagandet har samma tidsperiod minskat från 90 procent (1985) till 80 procent (2002), eller i

---

en tjänsteman deltagit som expert i Vallagsutredningen (senare 1993 års vallagskommitté), vilket har inneburit vissa ytterligare kostnader” (PM 1995-06-15). Det normala förfarandet i statliga utredningar är att experter erhåller ett arvode för deltagande i utredningens sammanträden. Om någon expert behöver vara tjänstledig eller behöver ersättning för förlorad arbetsinkomst har utredningar möjlighet att stå för sådana kostnader. Däremot torde det, enligt uppgift från kommittésamordnaren på Justitiedepartementet, vara ovanligt att en expert belastar ekonomin för en annan statlig myndighet (i det här fallet Riksskatteverket) med kostnader som borde fallit på den statliga offentliga utredningen och ansvarigt departement för utredningen. Hur stor del av de 850 300 kronorna som avser kostnader för expertens deltagande i utredningen framgår inte.

³⁵ Valmyndigheten 2003:1, s. 5.

procentuella termer med 11 procent. Antalet röstmottagningsställen har samma period minskat med 35 procent.³⁶ Också antalet poströstningsdagar har minskat, från 24 till 18. Även om andra faktorer säkert varit med och bidragit till det sjunkande valdeltagandet är det svårt att tro annat än att den minskade tillgängligheten i form av traditionella postkontor utgör en del av förklaringen till det sjunkande valdeltagandet.

Poströstningen står inför ett viktigt vägskäl. Institutet är föremål för en utredning inom ramen för den översyn av vallagen som Kommittén om en ny vallag genomför och som inför 2006 års val har till uppgift att lämna förslag till en ny vallag.³⁷ Dessutom fortsätter Postens egen omstrukturering. Förändringar i utformningen av förtidsröstningen är därmed att vänta, oavsett om administrationen av systemet fortsätter i Postens regi eller inte. Vid utformningen av framtidens system för förtida röstning kommer förhoppningsvis resultaten i de följande kapitlen att kunna vara till nytta.

---

³⁶ Sett till *antalet* har väljare och poströstare minskat på följande sätt mellan 1985 och 2002: *Antalet väljare* har, trots en ökning av antalet röstberättigade, minskat med 4 procent (från 5 615 242 till 5 385 430). *Antalet poströstare* har minskat med nära 23 procent under motsvarande tid, från 2 077 905 till 1 605 920.

³⁷ Direktiv 2003:37.

Kapitel 3

Varför poströsta?

Henrik Oscarsson

Hur motiverar svenska medborgare sitt val av röstningssätt? Varför väljer vissa medborgare att förhandsrösta på posten framför att rösta i vallokalen på själva valdagen? Vilka skäl till röstning i vallokal respektive postlokal uppger medborgarna? Frågeställningarna förflyttar oss in på obruten mark. Motiveringar till valet av röstningssätt – i vallokal eller på posten – har inte tidigare varit föremål för studier inom internationell väljarbeteendeforskning.¹

Studier av medborgarnas subjektiva skäl till röstningssätt berättigas i första hand av det faktum att förekomst av ett förtida röstningssystem har ett så starkt positivt samband med individers valdeltagande. En undersökning av medborgarnas motiv till poströstning och vallokalsröstning kan därför ge värdefulla insikter om vilka effekter eventuella framtida förändringar av det svenska systemet för förtida röstning kan ha när det gäller medborgarnas syn på villkoren för sitt deltagande i allmänna val. I en situation när demokratin brottas med sjunkande deltagande och när det förs en diskussion om de framtida förutsättningarna för förtida röstning är sådan kunskap dubbelt värdefull.

Vi vet att valsystem med generösa inslag av förtida röstning bidrar till att höja valdeltagandet i allmänna val. I själva verket handlar det om ett av de mer välkända sambanden mellan institutionell kontext och medborgares politiska beteende.² Länderjämförande tvärsnittsanalyser av generella valdeltagandenivåer visar att förekomst av poströstningssystem kan förväntas producera ett i genomsnitt drygt fyra procentenheter högre valdeltagande än system som saknar förtida röstning – även med hänsyn taget till andra centrala institutionella förklaringar till högt valdeltagande. Går vi på denna skattning skulle alltså ytterligare omkring en kvarts miljon svenska medborgare ha stannat på sofflocket i

---

¹ Den enda opinionsmätning vi hittat är Norsk Gallups undersökning i samband med det norska stortingsvalet 1997. Då tillfrågades norska poströstare om varför de valt att förtidsrösta på posten. En tredjedel av poströstarna motiverade sitt val av röstningssätt med att poströstning varit praktiskt och tidsbesparande (NOU 2001:3, s 234).

² Franklin 1996; Franklin, van der Eijk & Oppenhuis 1996.

2002 års riksdagsval om det inte hade funnits möjligheter till förtida röstning.³

Utbyggnaden av det svenska poströstningssystemet 1970 kan därför nämnas i samma andetag som andra valdeltagandehöjande institutionella faktorer såsom enkammersystem, söndagsröstning, proportionella val och samtidiga nationella och lokala val. Alla de uppräknade institutionella verktygen är starkt bidragande orsaker till att Sverige har haft ett av de högsta valdeltagandenivåerna i världen och att vi alltså befinner oss i världstoppen av valdeltagandeligan (IDEA, hemsida: <http://www.int-idea.se>). Den enda valdeltagandehöjande institutionella reform av det svenska valsyste­met som egentligen ”återstår” och som vi vet skulle kunna öka valdeltagandet ytterligare i Sverige är införande av obligatorisk röstning, det vill säga röstplikt – en valreform som i dagsläget rimmar illa med en traditionell svensk politisk deltagandekultur.⁴

Den forskningsmässigt mest intressanta generella frågeställningen är givetvis *varför* det finns ett samband mellan förtidsröstning och högt deltagande? Vilka är egentligen de kausala mekanismer som producerar sambandet? Förklaringarna till varför vissa institutionella ordningar bidrar till att öka valdeltagandet formuleras oftast i mycket allmänna ordalag. Det brukar heta att institutionella förändringar har stark potential att sänka *kostnaderna* och öka *incitamenten* för individuella medborgare att delta i allmänna val. Ett väl fungerande och ett i medborgarnas ögon förtroendeingivande poströstningssystem bidrar till att höja medborgarnas *instrumentella motivation* att gå och rösta.⁵

Men internationell forskning om *institutionella kontexters* betydelse för medborgares *politiska beteende* saknar i stor utsträckning välgrundade och välutvecklade svar på frågan om vilka *kausala mekanismer* som egentligen ligger bakom de fastlagda sambanden. I takt med att statsvetares intresse för en rikt empiriskt grundad institutionell ingen-

---

³ Skattningen bygger på en jämförelse av valdeltagandenivåerna i länder som har förtida röstning och länder som inte har förtida röstning, kontrollerat för andra faktorer som påverkar valdeltagandet. I analyser av valdeltagandeförändringar över tid kan någon effekt av ett införande av poströstningssystem inte påvisas, vilket beror på att poströstning ofta införs för att försöka motverka en utveckling av fallande valdeltagande (se Franklin 2003). Man bör också komma ihåg att det svenska poströstningssystemet i många avseenden är unikt i världen när det gäller medborgarnas tillgänglighet till särskilda öppna poströstningslokaler (se kapitel 2 i denna bok). Effekterna av att införa ett traditionellt svenskt poströstningssystem i andra länder kan vi endast spekulera om. Men det är sannolikt att effekterna på valdeltagandet skulle vara större än de fyra procentenheter som omtalas i internationell forskningslitteratur.

⁴ Rose 2000.

⁵ Franklin 1996.

jörkonst växer sig starkare blir bristen allt tydligare.⁶ Är det verkligen möjligt att fundera kring nya typer av valsystem och institutionella regelverk på basis av enkla antaganden och enkla empiriska samband, utan att underliggande kausala drivkrafter har blivit kartlagda med större detaljrikedom eller har blivit föremål för empirisk undersökning?

Denna studie av svenska medborgares egna motiveringar till valet av röstningssätt kan betraktas som ett försök att identifiera de kausala mekanismer som producerar sambandet mellan institutionell kontext (i det här fallet förekomst av poströstningssystem) och politiskt beteende (i det här fallet valdeltagande). Vår empiri är medborgarnas egna motiveringar till valet av röstningssätt. Medborgarnas skäl till varför de valde att poströsta respektive att gå till vallokalen kan bekräfta existerande föreställningar om vilka drivkrafter som är styrande för individuellt politiskt beteende. Samtidigt har svaren en stor potential att förse oss med helt nya uppslag om vilka mekanismer som är aktiverade.

Tillgänglighet

Huvudförklaringen till varför goda förtida röstningsmöjligheter bidrar till ett ökat valdeltagande är alltså att det sänker enskilda medborgares *kostnader* och *umbäranden* för att praktiskt kunna genomföra själva valhandlingen. Sådana föreställningar om underliggande drivkrafter för individuellt beteende hämtar inspiration från den samhällsvetenskapliga diskussionen om *rational choice-institutionalism*.⁷ Förekomst av krångliga valsystem och tungrodd valadministration uppfattas som ett effektivt sätt att bryta ned viljan att delta och kan i värsta fall leda till att många medborgare inte utnyttjar sin rösträtt. Om det däremot är enkelt, praktiskt och smidigt att rösta ökar medborgarnas instrumentella motivation att delta i valen.

Ett annat sätt att säga samma sak är att möjligheterna att rösta i förväg ökar *tillgängligheten* när individen skall genomföra valhandlingen. Tillgänglighet tycks alltså vara en betydelsefull förklaring till varför det finns ett samband mellan förekomst av poströstningssystem och högt valdeltagande. God tillgänglighet sänker dramatiskt individens kostnader för att begå valhandlingen. En sådan allmän tillgänglighetsprincip – att en intensiv närvaro på en ”marknad” leder till att såväl ”kundkrets” som ”försäljning” växer – gäller för många andra ”varor” än röstning i allmänna val.

⁶ Se t ex Norris 2003.

⁷ Norris 2003.

Ju fler sätt det finns att rösta på och ju fler röstningsställen desto mindre är sannolikheten att långa fysiska avstånd, praktiska problem, slumpmässigheter och tillfälligheter leder till att en individ inte röstar. Ju fler pålitliga röstnings sätt och röstningsställen som erbjuds medborgarna i samband med valet, desto färre socialt godtagbara bortförklaringar till soffliggande kan förekomma. En väl fungerande valadministration skall se till att systematiskt montera ned alla tänkbara och otänkbara trösklar för deltagande. Medborgarna skall helt enkelt inte ges någon anledning att skylla icke-röstning på att det varit administrativt krångligt att begå röstningshandlingen. Här har ett fungerande förtida röstningssystem en viktig funktion i demokratin.

Eftersom förtida röstning bidrar till att höja valdeltagandet genom att öka tillgängligheten på röstningsmöjligheter innebär det per automatik att systemet verkar positivt på den politiska jämlikheten i ett land. Intressant att notera är att när det gäller förtida röstningsmöjligheter är det *inte* de sedvanliga svärmobiliserade medborgarna som gynnas, det vill säga medborgare med lägre social status och lägre grad av social integration. Nej, i första hand är det upptagna, aktiva och bortresta medborgare som ges ytterligare möjligheter att avlägga sina röster. Vi har alltså att göra med en institutionell ordning som gynnar den politiska jämlikheten för grupper som vi i allmänhet inte brukar oroa oss särskilt mycket för när det gäller politiskt inflytande och deltagande i samhället – nämligen de högutbildade, förvärvsarbetande, socialt välinregrerade, upptagna och aktiva samhällsmedborgarna.⁸

Teoretiska förväntningar

Vi har redan nämnt *tillgänglighet* som en av de allmänna mekanismerna bakom medborgares förtida röstning. Men vad avses egentligen med begreppet tillgänglighet? Tillgänglighet på röstningsmöjligheter styrs sannolikt av ett flertal faktorer som alla påverkar nivåerna av medborgarnas instrumentella motivation att rösta. Hit hör ^{a)} *antalet poströstningslokaler*, ^{b)} *poströstningslokalernas öppettider*, ^{c)} *icke-förekomst av köer i postlokalerna* och ^{d)} *korta fysiska avstånd* mellan medborgarnas livsmiljöer och poströstningslokalen.

Vilka slags motiveringar till poströstning kan vi förvänta oss från medborgarna? Idén om att det just är *tillgängligheten på röstningsmöjligheter* som är styrande för nivån på medborgarnas instrumentella motivation att rösta ger oss skäl att förvänta motiveringar som t ex

---

⁸ Se Appendix 1 för detaljer om vilka grupper som brukar utnyttja poströstningsmöjligheter samt kapitel 4 i denna bok.

handlar om att man "passade på" att rösta i förtid därför att man samtidigt gjorde andra ärenden, därför att det var nära till postlokalen eller därför att man ändå "hade vägarna förbi". Ett förtida röstningssystem innebär ju att alla röstningsvilliga medborgare inte nödvändigtvis behöver se till att vara fysiskt närvarande vid en viss vallokal en viss valdag för att kunna använda sin rösträtt.

Betydelsen av förtida röstningsmöjligheter och hög grad av tillgänglighet kan dessutom komma att bli ännu viktigare i en nära framtid, främst på grund av långsamt förändrade livsstilmönster bland medborgarna.⁹ Medborgarnas frånvaro i vallokalerna under valsöndagen kan nämligen förväntas bli allt större på grund av en stadigt ökande geografisk rörlighet. Våra populära teorier om modernisering och individualisering förutser en stadigt ökande mobilitet hos medborgarna i avancerade västliga industriländer. Med allt fler högtbildade, specialiserade, flexibla, ständigt jobb-bytande, nätverksbyggande och internationaliserade medborgare ökar rörligheten genom att medborgarna får en allt större fysisk aktionsradie i såväl arbets- som fritidsliv – det handlar om historiesociologiska individualiseringstrender som kan spåras hundratal år tillbaka i tiden.¹⁰

Ökad individuell rörlighet innebär just att allt färre medborgare i framtiden kommer att ha praktiska möjligheter att befinna sig i närheten av en viss given vallokal en viss given valdag. De allra flesta medborgare lägger inte in valdagen i sina planeringskalendrar långt i förväg. Många måste prioritera att kunna vara tillgängliga och flexibla i sitt arbete. Poströstning ger värdefulla möjligheter att rösta för människor som inte kommer att kunna vara på plats på valdagen. Därför borde det i medborgarnas motiveringar till röstning i vallokal förekomma gott om resonemang om att man personligen inte har haft möjlighet att ta sig till en vallokal på valsöndagen. Skäl till poströstning som hamnar i den här kategorin skulle alltså vara att man befinner sig utomlands, att man är bortrest, tillfälligt befinner sig i en annan del av landet eller på ett alltför långt avstånd ifrån en öppen vallokal.

Denna undersökning kommer också att ge oss svar på frågan om varför medborgare väljer att rösta i vallokalen på valsöndagen. Med ledning av de normativa resonemang om röstningens kvalitet och informationsinnehåll som vi känner igen från flera andra kapitel i den här boken torde förväntningarna vara att den goda demokratiska medborgaren kommer att motivera sitt vallokalsröstande med att de ville uppleva hela valrörelsen och ta del av så mycket valrörelseinformation som

---

⁹ Lithner 2003.

¹⁰ Se Asplund 1983.

möjligt innan de gick till valurnorna. Motiveringar som handlar om att valdagen är något av en demokratins högtid torde också vara vanligt förekommande.

Data och metod

Vi ställde en helt öppen fråga om subjektiva motiveringar till valet av röstningssätt i *E-panelen 2002*. E-panelen är en panelundersökning i fem steg som genomfördes under fem veckor i anslutning till riksdagsvalet 2002. Fältperioden för undersökningen var 17 augusti – 1 oktober 2002. Urvalet kan betraktas som ett självselekerande kvoturval och utgjordes sammanlagt av 1 150 e-postadresser. Respondenterna tillskickades e-post med anvisningar om hur de skulle fylla i enkäterna via nätet. Svarsfrekvensen för vart och ett av panelstegen var omkring 70 procent. Sammanlagt deltog 942 respondenter i undersökningen. 641 personer besvarade samtliga fem panelsteg.¹¹

Resultaten från panelen kan inte i något avseende betraktas som representativa för svenska väljare i statistisk mening. Sextiofem procent av svarspersonerna är män. Det finns en kraftig överrepresentation av medborgare som är politiskt intresserade och som exponerar sig för politiska nyheter. Åldersfördelningen liknar dock befolkningens, bortsett från den allra äldsta gruppen över 70 år som inte alls finns representerad bland respondenterna. Partipolitiskt har panelen en överrepresentation av framför allt folkparti- och miljöpartisympatisörer.¹² Den vanliga argumentationen vid icke-representativa urval är att vi kan göra det troligt att uppsättningen av svar på öppna frågor tenderar att uppnå ett tillstånd av ”empirisk mättnad”.¹³ Det betyder att de huvudkategorier av svar vi erhåller från ett relativt litet antal icke representativa svarspersoner knappast skulle bli fler eller ändra karaktär även om vi fortsatte att ställa frågan till ett större antal personer eller ett representativt urval. Forskningsekonomiska hänsyn tillåter oss alltså att sluta observera när vi misstänker att det inte kommer fram fler svar – i sam-

---

¹¹ Pilotstudien *E-panelen 2002* genomfördes inom ramen för forskningsprojektet *Demokratins mekanismer* som finansierats av Riksbankens Jubileumsfond. *Demokratins mekanismer* är ett samarbetsprojekt mellan de statsvetenskapliga institutionerna i Göteborg och Uppsala samt psykologiska institutionen i Stockholm. Projektet leds av Peter Esaiasson, Mikael Gilljam, Jörgen Hermansson, Henry Montgomery och Anders Westholm (se hemsidan: dm.statsvet.uu.se och Gilljam & Hermansson 2003).

¹² Se Jessen, Kumlin & Oscarsson 2003.

¹³ Se t ex Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud 2003.

talsintervjusammanhang kan det ofta handla om mellan tio eller tjugio intervjuer.

Vi kan därför med relativt få empiriska observationer uttala oss generellt om *vilka slags svar* man kan förvänta sig av medborgare i allmänhet. Däremot är det ofta betydligt svårare att argumentera för god extern validitet när det gäller *frekvensen i svaren*, det vill säga huruvida vissa svars-kategorier är mer vanliga än andra eller huruvida vissa svars-kategorier är vanligare bland vissa grupper av befolkningen än bland andra. Med stöd i det relativt omfattande empiriska materialet kommer jag dock att kommentera huruvida motiveringar förekommer ofta eller sällan i den kommande framställningen. Jag har dessutom valt att avsluta med en översiktlig sammanfattning av det rika empiriska materialet i form av tabeller. Man bör dock särskilt hålla i minnet att de teoretiska förväntningarna gäller vilka slags motiveringar av röstningssätt som bör förekomma. Det är emellertid svårt att ha förhandsförväntningar om huruvida vissa slags motiveringar av röstningssätt skall förekomma oftare än andra.

Frågeserien om valet av röstningssätt ställdes efter riksdagsvalet 2002 i den avslutande eftervalsenkäten i *E-panelen 2002*. Frågeinstrumentet som användes hade följande lydelse: "På vilket sätt röstade Du i årets val? Röstade Du i vallokalen på söndagen eller använde Du Dig av möjligheten att poströsta?". Därefter gavs ytterligare instruktioner för dem som uppgivit att de röstat i postlokal: "Om Du röstade i postlokal, ange i så fall vid vilken tidpunkt Du poströstade. Om Du inte minns exakt vilket datum Du poströstade kan Du ange ungefärligen vilken vecka." Svartalternativen var "röstade inte i årets riksdagsval", "röstade i vallokalen på valdagen den 15 september" samt "poströstade". De som kryssade i det sistnämna alternativet fick därefter möjlighet att tala om vid vilken tidpunkt de poströstat. En dryg fjärdedel av respondenterna i *E-panelen 2002* uppgav att de hade röstat på posten vilket kan jämföras med 29,8 procent bland samtliga röstande.

Följdfrågan var en helt öppen fråga om varför man valt att rösta i vallokalen på valdagen eller på posten: "Vilka var de viktigaste skälen till varför Du valde att poströsta/rösta i vallokalen?". Även om vi frågade om motiveringar till det egna beteendet har en del respondenter valt att dessutom göra explicita jämförelser av fördelar och nackdelar med de två röstningssätt vi frågade om i den föregående frågan, post-röstning och vallokalsröstning.

Den öppna frågan resulterade i närmare 1 000 svar i fulltext. I genomsnitt använde respondenterna 1,5 skäl för att motivera sitt val av röstningssätt. I resultatredovisningen illustreras medborgarnas moti-

veringar med hjälp av många citat. Uppgifter om kön, födelseår och partival har bifogats de olika svaren. Dessa uppgifter fyller i sig ingen egentlig funktion i analysen. Explorativt kan uppgifterna betraktas som ett effektivt sätt att ge en rikare beskrivning av det empiriska materialet.¹⁴

Skäl för röstning i vallokalen på valsöndagen

Resultaten från *E-panelen 2002* visar att skälen till varför medborgare väljer att rösta i vallokalen under valsöndagen till övervägande delen kan föras tillbaka till djupare liggande *demokratiska normer och värderingar*. Svaren gör tydligt att det finns en stark uppslutning bakom demokratin som styrelseskick och den allmänna rösträtten som princip. Vallokalsröstning uppfattas som ett viktigt sätt att manifesteras den svenska demokratin och ett naturligt inslag i valsöndagen som festlig högtid.

Många vittnar om att vallokalsbesöket är *högtidligt* och känns mer äkta än att förhandsrösta på posten. ”Att rösta i vallokalen känns högtidligare på något sätt. Det finns en känsla och en stämning att bege sig dit” (m, 1927, s). ”[Jag] anser att det ligger en viss högtidsstämning över att rösta i vallokalen” (m, 1983, c). Referenserna till den särskilda atmosfären i vallokalerna är många: ”det är en speciell känsla att gå till lokalen och fullgöra sina medborgerliga rättigheter, skyldigheter och plikter” (m, 1971, fp). Vallokalsröstning uppfattas som *stämningsfullt* och ger en särskild *känsla av delaktighet* i och *närhet* till den demokratiska processen. Att rösta i vallokalen ger ”den rätta känslan” (m, 1979, fp), även för mycket unga människor. ”Det känns speciellt att gå till vallokalen. Ett viktigt tillfälle som valdagen ska innehålla en ceremoni. [Jag] förstår varför folk klädde sig fint på valdagen förr” (m, 1968, mp).

Genom att tillsammans med andra rösta i vallokalen på valdagen anser man är ett särskilt viktigt sätt att stödja demokratin som princip: ”Jag ville gå dit och visa mitt stöd överhuvudtaget för valet” (kv, 1979, s). Ceremonin att tillsammans med andra människor fira den demokratiska högtiden uppfattas som festlig. Man vallokalsröstas för att få ”upplevelsen av demokrati och folkligt engagemang” (m, 1957, c). ”Det känns som lite fest! Jag är tacksam för att få leva i en demokrati” (m, 1942, kd). ”Det är en stor rättighet och skyldighet att rösta därför är

¹⁴ Efter varje citat följer uppgifter om *kön, födelseår och partival*, i den ordningen. Följande förkortningar används i resultatredovisningen: m=man, kv=kvinna, v=vänsterpartiet, s=socialdemokraterna, c=centerpartiet, fp=folkpartiet, m=moderaterna, kd=kristdemokraterna, mp=miljöpartiet, övr = övriga partier.

det som en stor dag när man kan gå till vallokalen och rösta. Vilket inte är alltför många på jorden som får göra” (m, 1947, s). ”Jag tycker om att rösta på valdagen. Det är en högtid. Jag tänker på den kamp som fördes innan vi fick allmän rösträtt. Jag tänker på alla länder idag som inte har rösträtt. Jag tänker på hur bräcklig demokratin är och att den aldrig får tas för given” (kv, 1953, v).

Det förekommer förslag som innebär att man gör vallokalsröstningen under valsöndagen ännu roligare och festligare än vad den redan är: ”Jag skulle önska att man gjorde trevliga fika-hörn för människorna som kommer och röstar i vallokalen” (kv, 1962, c).

En stark *vallokalsröstningsnorm* tycks vara utbredd bland svenska medborgare. Många menar att man bör rösta i vallokalen eftersom det uppfattas vara ett mer aktivt och äkta sätt att delta. Man befinner sig närmare den demokratiska processen. ”Jag ville som förstagångsväljare känna hur det var att rösta på riktigt” (m, 1981, v). ”Det känns mer äkta att rösta i vallokal” (m, 1962, m). ”Det är en plikt [att rösta i vallokalen], det finns folk som dör för att få demokrati” (m, 1980, kd). ”Jag tycker man skall rösta på rätt sätt, dvs i vallokalen om man inte har förhinder” (m, 1940, fp). Att gå till vallokalen och rösta karaktäriseras som normalt och naturligt: ”Om möjlighet finns SKA man rösta i vallokalen” (kv, 1950, s). ”Det är så man bör göra om man inte har särskilda skäl, tycker jag” (man, 1977, s). ”Att rösta skall inte vara som att posta ett vanligt brev” (man, 1962, övr).

Vallokalsröstningsnormen är av allt att döma ett spår av tidig politisk socialisation: ”... dessutom är det något speciellt med att gå till vallokalen på valdagen, det fick jag lära mig som barn och det har jag alltid tyckt” (kv, 1943, fp). ”[Jag är] i den åldern att jag har lärts att detta är något speciellt” (kv, 1946, s).

Många beskriver sitt vallokalsröstande som en *tradition*, vilket kan tolkas som ännu ett svar som faller i den större kategorin normer och värderingar. Traditioner syftar just till att manifesteras normer och värderingar, i det här fallet demokratins och den allmänna rösträttens, ofta genom olika ceremonier och ritualer. Det förekommer dock motiveringar som indikerar att vallokalsröstningen för många är ett sedan länge väl inrotat beteende, som inte nödvändigtvis innebär en medveten demokratisk manifestation: ”Jag har alltid röstat i vallokalen”.¹⁵

Av svaren att döma kan vallokalsbesöket också ha en funktion av *demokratisk socialisation*: Flera respondenter i vår undersökning beskriver hur de har ackompanjerat sina förstagångsväljande söner, döttrar och släktingar till vallokalen för att de skall få rösta ”på riktigt”.

¹⁵ Jfr kapitel 5 i denna bok.

”Vi tyckte det var viktigt att hela familjen följde med till vallokalen, alltså även våra två barn – trots att de ännu inte är så gamla (4 och 6 år). Att rösta är ju en rättighet som det är viktigt att lära barnen betydelsen av” (m, 1952, s). ”Min yngsta dotter röstdebuterade och jag ville följa med henne” (m, 1945, -). Att vallokalsbesöket på valsöndagen är en familjehögtid märks genom vittnesbörd om att man går till vallokalen tillsammans med hela familjen eller med vännerna efter man har ätit middag. ”... vallokalen ligger inom promenadavstånd för familjen. Det kändes naturligt att ägna den tiden åt att gå dit tillsammans. Kanske dessutom möjligen lite pedagogiskt för ett litet barn...” (kv, 1955, fp). Respondenterna ger över huvudtaget många prov på ett sällan dokumenterat ansvarstagande för att reproducera demokratiska värderingar: ”[Jag] skulle visa min son hur det kan gå till när man röstar” (m, 1964, v).

Motiveringen att det är *praktiskt, smidigt* och *enkelt* att besöka en vallokal för att avge sin röst är som väntat mycket vanligt förekommande – det är i själva verket den näst mest förekommande svars kategorin (se tabell 3.1), vilket samtidigt är ett gott betyg åt svensk valadministration. Intressant att notera är att det vanligast förekommande svaret i den här kategorin är att *det är nära till vallokalen*. Det bekräftar att tillgänglighet till stor del handlar om fysisk närhet mellan medborgarna och röstningslokaler. Att medborgarna uppfattar att de har nära till vallokalen dominerar bland tillgänglighetsargumenten. Det ger ytterligare stöd för uppfattningen att en intensiv närvaro på väljarmarknaden i form av många lokala röstningsställen som ligger fysiskt nära platser där många medborgare bor eller rör sig är av stor betydelse för medborgares praktiska möjligheter att delta i allmänna val.

Det är uppenbart att vallokalsbesöket för många människor har en *social funktion*. Man tycker att det är roligt att träffa folk och bekanta: ”Man träffar många vänner och bekanta i samband med röstningen” (m, 1948, v). ”En rolig grej att gå dit med kompisar för att sedan gå hem, äta god mat och ha gemensam valvaka trots att vi inte röstar på samma parti” (m, 1976, fp). Andra vittnar om att det är trevligt att träffa valarbetare och partimedlemmar, det är ju ”inte så ofta man ser till dem annars” (kv, 1971, mp). Många svar ger uttryck för en hög grad av ren nyfikenhet: ”Det är också intressant att gå dit och kolla vilka röstsedlar som ligger framme” (kv, 1964, mp). Samhörighetskänslan i sig är betydelsefull för många: ”...en samhörighetskänsla med andra människor. [Det är] enda gången vi gör något viktigt tillsammans” (kv, 1947, fp).

I förhållande till den ökande andel svenska väljare som uppger att de bestämmer partivalet sent – drygt hälften av väljarna uppger att de

bestämmer sitt partival under valrörelsen – nämner förhållandevis få att de röstar på valdagen eftersom de vill *invänta mer information* om partierna under valrörelsen eller att de har varit sena med att bestämma partivalet.¹⁶ [Jag] vill rösta så sent som möjligt för att vara säker på att jag väljer rätt parti.” (m, 1975, -). ”Jag ville vara öppen för påverkan/debatt/information ända fram till valdagen” (m, 1981, mp). ”Full valfrihet in i det sista” (m, 1953, m). Skäl som t ex att man vill invänta den avslutande partiledardebatten på fredagskvällen nämns explicit endast av en enda respondent i vår undersökning – märkligt kan tyckas eftersom denna partiledardebatt vid sidan av valvakan oftast är den mest betittade valrörelsebevakningen:¹⁷ ”Jag vill gärna ha all information innan jag bestämmer mig var jag skall lägga min röst, dvs debatter [och] sena väljarundersökningar mm, då är det bäst att rösta på valdagen” (m, 1965, -).

Ett mindre antal respondenter ventilerar direkt kritik mot Posten. Det förekommer motiveringar av vallokalsröstning som innebär att man inte längre litat på poströstningen nu när man ”flyttat ut den till mackar och butiker” och att det ”är säkrare att rösta i vallokalen”. Det är å ena sidan ett sällan förekommande svar, men är å andra sidan utomordentligt allvarligt, eftersom det skvallrar om ett potentiellt minskande förtroende för det förtida röstningssystemet. Postens ”dåliga service” förekommer som motivering till varför man istället valt att rösta i vallokalen: ”Posten har numera så dålig service, att det går nog snabbare i en vallokal. Tidigare år har jag poströstat.” (m, 1969, fp). ”[Det är] av erfarenhet lättare att komma till än på ett postkontor där det ofta är långa köer” (m, 1971, fp). Någon ytterligare uppger som skäl till röstning i vallokal att hon inte längre vet var posten ligger – ett svar som indikerar att tillgängligheten till röstningshandlingen uppfattas ha minskat: ”[Jag röstade] i vallokalen för jag vet inte längre var posten ligger” (kv, 1951, s). ”Posten? Var finns den?” (m, 1947, v).

Till kategorin övriga svar räknas de som handlar om att man genom sitt vallokalsröstande vill ”underlätta rösträkningen” eller ”minska kostnaderna för skattebetalarna”. Andra motiveringar i denna kategori är att det är mer spännande att vallokalsrösta eftersom man snabbt får reda på hur det går i valet, eller att det var rena tillfälligheter som avgjorde om man vallokalsröstade.

I tabell 3.1 har svenska medborgares motiveringar till varför de röstade i vallokalen sammanfattats i ett mindre antal svarskategorier. Översikten visar att huvuddelen av motiveringarna handlar om att det

¹⁶ Holmberg 2000.

¹⁷ Esaiasson & Håkansson 2002.

varit *god tillgänglighet* till vallokalerna eller att vallokalsröstandet faller tillbaka på grundläggande *demokratiska normer och värderingar*. Det är praktiskt och enkelt att rösta i vallokalen. Man bör rösta i vallokalen. Det är tradition. Det är högtidligt och stämmingsfullt.

Tabell 3.1 Medborgarnas motiveringar till röstning i vallokal. Andel av svaren som faller i olika svars-kategorier (antal svar, procent, exempel på svar)

	Antal svar	Samtliga svar	Exempel på typiska svar
Tillgänglighet			
Hade tid/möjlighet/ändå där	65	9	"Jag var hemma på valdagen" (m, 1932, fp)
Praktiskt/enkelt/nära/ bekvämt	171	24	"Vallokalen ligger nära" (kv, 1946, s)
Normer/värderingar			
Tradition	133	18	"... tradition i familjen att gå dit tillsammans" (kv, 1984, s)
Högtidligt/känsla/stämning	198	27	"Det hör till att rösta i vallokal. Högtidligt på något sätt" (kv, 1945, fp)
Demokratisk socialisation	17	2	"Min dotter röstade för första gången" (kv, 1954, m).
Socialt/nyfikenhet	49	7	"tillfälle att möta bekanta" (kv, 1943, c)
Ville invänta mer information	19	3	"... man fick så lång betänketid som möjligt" (kv, 1967, kd)
Hinder	18	3	"[Jag] glömde poströsta" (m, 1945, s)
Övriga svar	53	7	"Trevlig söndagspromenad" (--)
Summa procent		100	
Antal svar		723	

Kommentar: Resultaten kommer från *E-panelen 2002*, panelsteg nr 5 (eftervälssteget). Observera att procentberäkningarna bygger på det totala antalet motiveringar till vallokalsröstning och inte på antalet respondenter.

Hänvisningar till vallokalsröstningens sociala funktioner och motiveringar som handlar om att man vallokalsröstade eftersom man ville invänta mer valrörelseinformation om de olika alternativen är mer sällsynta än tillgänglighets- och värderingsmotiveringarna.

Stor försiktighet bör iaktas när det gäller fördjupade statistiska analyser av materialet, eftersom undersökningen inte är representativ för svenska medborgare. På några punkter har vi genomfört nedbrytningar. De största skillnaderna i motiveringar av vallokalsröstning mellan olika grupper återfinns när det gäller svars-kategorin "högtidligt/känsla/stämning". Bland kvinnor, politiskt intresserade och starkt partidentifierade personer förekommer oftare motiveringar som handlar om att det är högtidligt och stämmingsfullt att gå och rösta i vallokalerna än

bland män, politiskt ointresserade och icke partiidentifierade. I övrigt finns inga avgörande skillnader mellan olika väljargrupper som förtjänar att särskilt omnämnas i det här sammanhanget.

Skäl för poströstning

Motiveringar till varför man valt att poströsta är inte lika innehållsrika eller varierande som motiveringarna till vallokalsröstning. Vi kan konstatera att poströstarna har en starkare tendens än vallokalsröstarna att strunta i att ge en närmare motivering av sitt handlande. På den öppna frågan om skäl till röstningssätt är det interna bortfallet högre bland poströstare än bland vallokalsröstare.

Motiveringar som handlar om *livsstilsmönster* och *geografisk rörlighet* dominerar som väntat helt bland de svars personer som uppger att de har förtidsröstat på posten. Eftersom man visste att man inte skulle vara hemma på valdagen, alternativt ville ha valhelgen fri för mer spontana aktiviteter, väljer man att rösta på posten. Australienresor, släkträffar, idrottsevenemang, affärsresor, vistelser på annan ort i Sverige och tidsbrist är bara några av de skäl som nämns som alla vittnar om att poströstarna har en aktiv, mobil livsstil. "[Jag visste] att jag från början inte skulle vara hemma på valdagen, och självfallet vill jag rösta och garderade mig därför" (kv, 1957, m). "Skulle ut till landet över helgen, annars hade jag egentligen hellre röstat i vallokalen, det är roligare" (kv, 1966, mp). För personer som just har flyttat till annan ort men som fortfarande står skrivna på sin tidigare bostadsadress är poströstningen naturlig.

Tillgänglighet till poströstning ger en frihet att bestämma helt själv när man skall rösta och möjliggör att planera in röstandet i de vanliga vardagsbestyren. Denna frihet är mycket välkommen bland poströstarna. Friheten att själv få bestämma tid och plats för röstningshandlingen är en så vanlig motivering till varför man poströstar att det har förtjänat en helt egen svarskategori i analysen "Bekvämt, jag väljer tidpunkten själv" (m, 1964, kd). "[Jag] går när jag själv vill och kan" (m, 1928, övr). "...det var lika bra att fixa till det ... dessutom kan man själv bestämma dag och tidpunkt" (m, 1928, s). Möjligheterna till planering handlar inte sällan om att kunna frigöra valsöndagen för andra aktiviteter. "[Jag] ville ha det gjort. [Det är] viktigt att rösta, men jag ville inte offra en söndag" (kv, 1957, fp). Att det politiska deltagandet tycks planeras in i vardagen som vilken annan aktivitet som helst bör inte skymma det faktum att röstningshandlingen ändå bedöms som mycket viktig av respondenterna.

Medborgarna uppfattar inte oväntat poströstning som ett bekvämt sätt att få valhandlingen överstökad. Omdömen som ”praktiskt”, ”smidigt” och ”bekvämt” är mycket vanliga bland poströstarna – inte sällan från personer som uppger att de har långt till närmaste vallokal: ”Praktiskt att poströsta för mig som bor på landsbygden” (m, 1942, fp). Spatiala avstånd – att det var nära till postlokalen – har en uppenbar betydelse för valet av röstningssätt, ett svar som också sorterar in i den breda huvudkategorin *tillgänglighet*. ”För att slippa åka extra in till sta'n på söndagen. Jag bor nämligen en mil utanför på landet” (--). Inte sällan beskrivs poströstandet som något som sker i flykten eftersom man ändå hade vägarna förbi eller hade något annat ärende på posten. Då passar man på att poströsta när man ändå är där.

Ett annat vanligt svar är att man poströstade eftersom man ville ta det säkra före det osäkra – minsta osäkerhet om huruvida man skulle hinna hem på valsöndagen eller om man skulle få ”oförutsedda” förhinder resulterar i en slags *säkerhetsstrategi*: ”Man vet inte om man har möjlighet att rösta på valdagen. Oförutsedda hinder i någon form kan uppstå.” (m, 1930, m). Många har en stark röstvilja och vågar inte riskera att oförutsedda händelser sätter käpparna i hjulet för röstandet. ”[Jag] var inte säker på att hinna hem före kl 20 efter en utlandsresa” (m, 1951, mp). Många är skärrade av tanken att vara ”oröstad” måndagen efter valet, vilket visar prov på en stark röstvilja.

En avgiven poströst öppnar upp för en större spontanitet och ökar frihetsgraderna när det gäller vad man kan ägna sig åt på valsöndagen. Svar som att ”Jag ville vara ledig under valhelgen” är rikligt förekommande. Behovet av att kunna vara impulsiv under helgen vittnar om en aktiv livsstil.

Ett försvar för utbredd förtida röstning handlar inte sällan om att starkt partiidentifierade medborgare som sedan länge har bestämt sig för hur de skall rösta lika gärna kan rösta på posten eftersom det ändå inte är sannolikt att någon valrörelseinformation i världen skulle få dem att ändra sig. Men enligt resultaten från *E-panelen 2002* är det förvånande få som själva uppger att de poströstar eftersom de redan hade bestämt partivalet. I vårt material är det endast ett fåtal personer som själva spontant uppger att de sedan länge hade bestämt sig för hur de skulle rösta. Förmodligen kan detta resultat till en del förklaras av att personer som är starkt partiidentifierade samtidigt har en stark röstpliktsnorm, vilket innebär att de gärna vill manifesteras sitt stöd för demokratin genom att vallokalsrösta på valsöndagen.

Bland övriga svar återfinns motiveringar till poströstning som handlar om att man väljer att rösta på posten eftersom man *inte* vill träffa på så många människor. Man tycker inte om att ”gå parad inför valedelsut-

delare” (m, 1930, fp), vill inte trängas med folk, ”tycker inte om begravningsstämningen i vallokalen” eller är ”ingen vän av folksamlingar”. Inte sällan har de till synes asociala motiveringarna uppenbarligen en medicinsk bakgrund – man poströstas därför att man har svårt med balansen, är handikappad, lider av reumatism eller har svårt att röra sig. Med tanke på materialets bristande representativitet bland äldre grupper är det lätt att föreställa sig att dessa motiveringar till ålderskrämpor är ännu vanligare i befolkningen än vad de varit bland deltagarna i panelen. Det visar att det förtida röstningsinstitutet är särskilt viktigt för de grupper som har svårare än andra att fysiskt förflytta sig eller som är gamla och sjuka.

Tabell 3.2 Medborgarnas motiveringar till röstning på posten. Andel av svaren som faller i olika svars-kategorier (antal svar, procent, exempel på svar)

	Antal svar	Samtliga svar	Exempel på svar
Tillgänglighet (praktiskt, smidigt, ändå där/nära)	48	22	”Så är det gjort. [Jag] har ca ½ mil till vallokal” (–)
Bestämma själv/planering	17	8	”Poströstade för att ha helgen ledig” (m, 1973, –) ”Jag vill inte vara låst till en viss tipunkt” (m, 1975, c)
Bestämde partivalet tidigt	3	1	”Vår ståndpunkt var klar sedan länge” (m, 1928, s)
Säkerhetsstrategi	12	6	”Risken för att bli förhindrad/glömma att rösta” (m, 1930, mp)
Arbetade/upptagen	25	12	”Tidsbrist” (kv, 1951. s)
Bortrest/Inte hemma	89	41	”[Jag] var bortrest över helgen” (kv, 1951, v)
Övrigt	21	10	”Har tyvärr så stort politikerföra- kt och är efter valrörelsen mycket trött på lokala politiker så jag valde att poströsta för att slippa se dem” (m, 1960, mp)
Summa procent		100	
Antal svar	215		

Kommentar: Resultaten kommer från *E-panelen 2002*, panelsteg nr 5 (eftervalssteget).

På grund av att vi har få motiveringar till poströstning har några närmare analyser av hur motiveringar fördelar sig i olika grupper av medborgare inte kunnat göras. Tillgänglighetsmotiveringar som att det är praktiskt och smidigt att poströsta och motiveringar som kan knytas till medborgarnas livliga livsstilmönster dominerar när vi ber medborgarna förklara sig varför de valde att förtidsrösta på posten.

Avslutning

I det här kapitlet har svenska medborgares motiveringar till valet av röstningssätt analyserats. Resultaten har inte inneburit några större överraskningar i förhållande till de förväntningar vi diskuterade i inledningen.

Motiveringarna till *vallokalsröstning* handlar till övervägande delen om grundläggande demokratiska värderingar. Vallokalsbesöket har en viktig värdeproducerande funktion för unga och gamla i alla politiska läger. Vallokalsröstandet uppfattas vara en kollektiv manifestation av demokratin som många finner viktig att introducera för barn och förstagångsväljare. Tillgänglighet är en bra beskrivning av den andra stora gruppen av motiveringar till vallokalsröstning. Eftersom man ändå var ledig, hemma och hade gångavstånd till egna vallokalen så var det enkelt och smidigt att göra ett vallokalsbesök.

Poströstning motiveras till övervägande delen med olika livsstilsskäl – man är bortrest, upptagen, stressad eller arbetar mycket. Man vet att man inte kommer att ha möjlighet att besöka en vallokal under valsöndagen. Poströstningen blir därför för många ett instrument för att klara av ett hektiskt liv och en fulltecknad almanacka. Friheten att själv bestämma när och var röstningen skall äga rum uppfattas som mycket värdefullt eftersom man dels kan lämna valhelgen öppen för andra aktiviteter än ett vallokalsbesök, dels begränsar risken att man skulle glömma att rösta eller bli förhindrad att rösta på grund av oförutsedda händelser.

På några punkter har dock framkommit en del nyheter. Att det finns en utpräglad *vallokalsröstningsnorm* bland svenska medborgare är en sådan nyhet. Vallokalsröstning uppfattas som det normala sättet att rösta på. Det hör till själva valhandlingen att avlägga sin röst i vallokalen på valsöndagen. Enligt vallokalsbesökarna bör man inte poströsta annat än i absoluta nödfall.

Bland svaren påträffades betydligt färre motiveringar än förväntat som har direkt bäring på den här bokens normativa utgångspunkter, som mycket utgår från att valrörelseinformation, valkampanjer och valdebatter är centrala för en väl fungerande representativ demokrati.

Vallokalsröstande motiveras till exempel mycket sällan med att man velat invänta så mycket information som möjligt om de politiska alternativen valet handlar om. Hänvisningar till valrörelsens informerande funktioner är förvånande få, vilket reser nya frågetecken kring valrörelsernas roll i den svenska demokratin.

* * *

I Sverige är uppslutningen bakom institutionella verktyg som bidrar till att höja valdeltagandet alltså mycket stor. Ett högt valdeltagande har betraktats som ett överordnat värde genom hela den svenska författningsspolitiska historien.¹⁸ Huvudanledningen är att *politisk jämlikhet* har varit prioriterat i den svenska demokratidebatten. Högt valdeltagande är en inbyggd garanti att valutslaget blir representativt för folkviljan och att eventuella skillnader i politiska preferenser mellan röstare och soffliggare minimeras. Även då detta jämlikhetsvärde kommer i konflikt med andra viktiga värden – som t ex i den ständigt pågående debatten om huruvida skilda valdagar i kommun- och riksdagsval bör införas i Sverige – har jämlikhetsvärdet prioriterats framför t ex att öka medborgarnas möjligheter till politiskt ansvarsutkrävande på rätt politiska nivå.

De flesta aktörer drar således slutsatsen att en valadministration där väljarna erbjuds goda möjligheter till förtida röstning bör bibehållas och gärna stärkas eftersom en sådan ordning bidrar till att höja den instrumentella motivationen bland medborgarna att delta i allmänna val. I allt väsentligt ger denna studie av medborgarnas motiveringar till valet av röstningssätt – på posten eller i vallokal – ytterligare stöd för denna uppfattning. Medborgarnas vardagspraktiska möjligheter att på ett enkelt och snabbt sätt genomföra den demokratiska valhandlingen skall inte på något sätt förringas. Att medborgarna har nära till post- och vallokaler och möjligheter att snabbt och smidigt genomföra den individuella valhandlingen är värdefullt i demokratin – i runda tal handlar det om åtminstone ett par hundra tusen röster.

Medborgarnas möjligheter att förtidsrösta i särskilda röstningslokaler såsom t ex postkontor är en av många institutionella faktorer som påverkar valdeltagandet positivt. Vår analys i det här kapitlet har givit några svar på varför detta samband mellan poströstning och valdeltagande existerar. *Tillgänglighet* är det begrepp som bäst sammanfattar de kausala mekanismer som är aktiva på individnivå. Oavsett framtida förändringar av det förtida röstningssystemet torde stå klart att alla

---

¹⁸ Se t ex Kjellgren 2001.

slags försämringar av tillgängligheten – som t ex kortare öppettider, färre och mer otillgängliga lokaler, längre köer o s v – innebär en överhängande risk att förvärpa den allmänna trenden mot ett lägre valdeltagande. I alla övervägningar om hur vårt förtida röstningssystem bör förändras i framtiden bör tillgänglighetsfaktorerna således väga mycket tungt.

Kapitel 4

Socioekonomisk poströstning

Martin Brothén

Ett fungerande system för förtida röstning, såsom ett poströstningsinstitut, anses vara positivt för valdeltagandet i ett land. Mark N Franklin har analyserat valdeltagandet i 37 demokratier och funnit att individuella faktorer som sociala och ekonomiska resurser, politiskt engagemang och intresse har betydelse för om enskilda personer deltar i politiska val eller inte. Sådana faktorer bidrar till att förklara skillnader i valdeltagande mellan *olika grupper* av väljare. Det är dock andra faktorer, däribland samhällskultur och valsystem, som förklarar variationen i valdeltagande mellan *olika länder*. Faktorer som gynnar ett högt valdeltagande är till exempel förekomsten av proportionella val och röstplikt. Valdeltagandet främjas också om valet hålls på söndagar och om det finns ett system för förtida röstning eller poströstning.¹

Franklins forskningsresultat gör gällande att valdeltagandet i genomsnitt är fyra procentenheter högre i valsystem med förtida röstning jämfört med system som saknar förtidsröstning, också när hänsyn tas till andra relevanta institutionella förklaringsfaktorer. För Sverige, som har haft ett väl utbyggt och fungerande poströstningssystem, är det troligt att fyra procentenheter är en försiktig uppskattning av det svenska poströstningsinstitutets betydelse för valdeltagandet.

Kopplingen mellan valdeltagande och poströstning har tidigare gjorts av offentliga utredningar, till exempel Demokratiutredningen.² Även statsvetare som Svante Ersson och Jessika Wide har gjort gällande att poströstningen i Sverige har stor betydelse för det allmänna valdeltagandet.³ I kapitel 2 såg vi hur det minskande valdeltagandet i senare års val gått hand i hand med en minskad tillgänglighet på röstmottagningsställen för poströstning och en sjunkande andel poströstare.

I det här kapitlet skall vi närma oss frågan om sambandet mellan valdeltagande och poströstning. Huvudsyftet med kapitlet är dock deskriptivt och begränsat till att ge en bild av vilka väljare som poströstar.

---

¹ Franklin 1996.

² SOU 2000:1, s. 187.

³ Ersson & Wide 2001:156 f. Jfr kapitel 2 i denna bok.

Därmed ger kapitlet en grundläggande beskrivning av svenska poströstare utifrån socioekonomisk sammansättning.⁴

Med utgångspunkt i teorier om politiskt deltagande, främst valdeltagande, är dock ett delsyfte med kapitlet att också ge underlag för den viktiga diskussionen om poströstningsinstitutets betydelse för valdeltagandet i Sverige.

Tankegången är enkel. Om socioekonomiska grupper som traditionellt har ett lågt valdeltagande är överrepresenterade bland poströstare kan vi förmoda att institutet har en särskilt gynnsam effekt på valdeltagandet. Om det däremot bland poströstarna främst är socioekonomiska grupper som vi vet har ett högt valdeltagande är det inte säkert att institutet har en lika stor betydelse för upprätthållandet av ett högt valdeltagande. De senare grupperna antas ha en starkare vilja att rösta och skulle troligen också rösta i stor utsträckning även i avsaknad av ett poströstningsinstitut. Samma förväntan kan inte ställas på väljare som tillhör grupper med ett generellt sett lägre valdeltagande. Den gruppen kan vara svårare att mobilisera till valurnorna om poströstningen försvinner eller kraftigt ändras och tillgängligheten därmed försämras.

Två förhållanden behöver vi således kunskap om. Dels behöver vi uppgifter om i vilka socioekonomiska grupper som valdeltagandet generellt sett är lågt. Dels behöver vi information om i vilka väljargrupper som andelen poströstare är hög. För att sedan gå vidare i resonemangen om ett samband mellan poströstning och valdeltagande jämför vi därefter dessa uppgifter. Uppgifter om i vilka grupper valdeltagandet är lågt hämtar vi från den omfattande valdeltagandelitteraturen.⁵ Vi kan därför låta analysen i det följande styras av redan befintlig kunskap om valdeltagandet i olika grupper. Litteraturen ger entydiga besked om i vilka grupper vi återfinner ett högt respektive lågt valdeltagande.⁶ I det här kapitlet behöver vi därför främst analysera andelen poströstare i olika socioekonomiska grupper.

---

⁴ Jfr Holmberg & Gilljam 1987:76 ff.

⁵ För studier om valdeltagande i olika sociala grupper i Sverige, se t.ex. Tingsten 1937; Verba & Nie 1972; Oscarsson 1974; Crewe 1981; Korpi 1981; Togeby 1989; Petersson, Westholm & Blomberg 1989; Gilljam & Holmberg m.fl. 1990; Gilljam & Holmberg 1993; 1995; 1996; Bennulf & Hedberg 1995; Bennulf, Hedberg, Petersen & Pesonen 1998; Petersson m.fl. 1998; Johansson 1999.

⁶ Specifikt är det Martin Bennulfs och Per Hedbergs kapitel "Utanför demokratin" i Demokratiutredningens forskarvolym Valdeltagande i förändring (SOU 1999:132) som vi låter vara vägledande. Uppgifter hämtas också från 2002 års valundersökning och från Statistiska centralbyråns rapport om valdeltagandet vid 1998 års val (Statistiska centralbyrån 1999).

Samstämmig forskning på området från flera västerländska demokratier gör gällande att det vi normalt kallar lågresursgrupper röstar i mindre utsträckning än människor med en ekonomiskt och socialt starkare ställning. Sett till olika specifika grupper röstar till exempel arbetare i mindre utsträckning än tjänstemän. Som grupp har också lågutbildade lägre valdeltagande än högutbildade. Sedan tidigare vet vi också att män har ett lägre valdeltagande än kvinnor.

Förutom att valdeltagandet är lägre bland män än bland kvinnor är det något lägre bland de äldsta och de yngsta väljarna. Några stora skillnader kan däremot inte iakttas mellan människor i olika typer av bostadsorter. Civilstånd är däremot en social faktor som uppvisar starkt samband med valdeltagande och om människor röstar eller inte. Giftn eller sammanboende röstar i högre grad än ensamstående. Personer som regelbundet besöker kyrkan eller går på gudstjänst har också ett högre valdeltagande än andra personer.

Men sociala bakgrundsfaktorer handlar inte bara om faktorer som ligger nära den *personliga sfären* i form av kön, ålder, bostadsort och civilstånd. En analys utifrån människors socioekonomiska bakgrund bör även inbegripa faktorer som har att göra med människors *ekonomiska situation och ställning*. Sedan tidigare vet vi att den typen av faktorer påverkar valdeltagandet. Arbetarklassen deltar i mindre utsträckning i politiska val än väljare från medelklassen. Högre utbildade personer tenderar att rösta i något högre utsträckning än väljare som har låg eller medelhög utbildning.

Totalt har vi alltså tillgång till tretton olika socioekonomiska bakgrundsfaktorer om vilka vi sedan tidigare vet hur dessa påverkar människors benägenhet att delta och rösta i politiska val. Vi skall i det följande undersöka andelen poströstare för samtliga dessa socioekonomiska faktorer. Om det visar sig vara samma grupper som både har en hög andel poströstare och ett lågt valdeltagande kan vi befara att valdeltagandet totalt påverkas mycket negativt om stora församlingar genomförs i poströstningen, eller om poströstningen helt upphör i sin nuvarande utformning. Vi befara inte samma risk om det visar sig vara olika grupper i jämförelsen.

I tabellerna 4.1 och 4.2 redovisas hur andelen poströstare av samtliga röstande varierar efter socioekonomisk grupptillhörighet. I den första av tabellerna har vi inordnat bakgrundsfaktorer som ligger närmast den *personliga sfären*: kön, ålder, bostadsort, civilstånd och kyrkogång. I den senare tabellen återkommer vi till bakgrundsfaktorer som beskriver väljarens *ekonomiska situation och ställning*. Till den kategorin för vi egenskaper som utbildning, yrke, klasstillhörighet, arbetstidens omfatt-

ning, anställningssektor, facklig organisationstillhörighet, samt bostadsform och bostadstyp.

Tabell 4.1 Andel poströstare bland olika väljargrupper efter social situation och ställning 1982-2002 (procent)

	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	Genom- snitt sju val
Samtliga	33	35	34	34	42	27	28	33
Kön								
Man	31	33	32	31	38	22	25	30
Kvinna	35	37	36	36	45	28	29	35
Ålder								
18-21	34	22	26	22	37	24	21	27
22-30	35	33	32	31	36	18	24	30
31-40	27	29	28	29	34	21	18	27
41-50	26	30	28	31	39	24	23	29
51-60	30	34	33	31	44	23	28	32
61-70	43	45	42	43	50	34	39	42
71-80	47	51	49	47	56	41	44	48
Bostadsort								
ren landsbygd	25	27	27	33	35	20	18	26
mindre tätort	30	28	27	28	40	25	26	29
stad eller större tätort	34	36	36	33	39	28	28	33
Sthlm, Gbg, Malmö	35	40	31	32	47	26	31	34
Civilstånd								
gift eller sammanboende	28	29	28	29	36	23	22	28
ensamstående: ogift/frånskild	38	50	42	45	44	29	27	39
ensamstående: änka/änkling	53	39	42	36	61	41	49	46
Kyrkogång								
minst en gång i månaden	—	34	34	34	41	24	23	32
några gånger om året	—	34	30	34	39	28	25	32
mer sällan	—	33	33	34	43	26	23	32
aldrig	—	31	31	27	36	24	23	29

Kommentar: Resultaten anger andelen poströstare av samtliga intervjuade röstande efter grupptillhörighet (procent). Att notera är att resultaten i tabellen bygger på en urvalsundersökning, Valundersökningen, i samband med varje riksdagsval. Resultaten för "samtliga" kan jämföras med figur 2.1 i kapitel 2. Andelen poströstare skiljer sig mellan valundersökningen och den faktiska andelen poströstare i varje val: 35,1 procent (1982), 37,0 procent (1985), 36,5 procent (1988), 36,8 procent (1991), 35,5 procent (1994), 31,2 procent (1998) och 29,8 procent (2002). Jfr kapitel 1, s. 17f. *Källa:* Valundersökningarna 1982-2002.

Tabell 4.2 Andel poströstare i olika väljargrupper efter ekonomisk situation och ställning 1982-2002 (procent)

	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	Genom- snitt sju val
Samtliga	33	35	34	34	42	27	28	33
Utbildning								
låg	29	33	33	31	40	27	33	32
medel	33	32	33	32	39	23	23	31
hög	35	34	28	33	41	29	28	32
Yrke								
industriarbetare	27	33	32	26	39	21	19	28
övrig arbetare	32	34	35	31	36	23	29	31
lägre tjänsteman	34	35	35	35	49	29	25	35
mellan tjänsteman	29	29	27	33	37	26	28	30
högre tjänsteman	36	36	28	36	44	31	26	34
småföretagare	32	34	36	32	47	33	33	35
jordbrukare	26	23	23	25	23	14	21	22
studerande	46	36	39	35	40	28	22	35
Klasstillhörighet								
arbetarklass	30	33	34	29	37	22	26	30
medelklass	31	32	31	35	41	28	27	32
övre medelklass	36	36	28	32	44	31	26	33
Hel- eller deltidsarbete								
heltid	27	32	32	32	39	26	26	31
deltid	29	32	31	34	42	25	30	32
Sektor								
offentlig	32	33	33	32	42	30	29	33
privat	31	32	31	32	39	22	25	30
Fack								
LO	27	29	30	29	37	21	22	28
TCO	30	30	28	31	39	26	24	30
SACO	30	36	32	28	47	28	34	34
Bostadsform								
hyr bostaden	37	36	38	37	45	30	30	36
äger bostaden	28	31	28	29	37	24	25	29
Bostadstyp								
lantgård/ensamliggande								
villa	26	29	28	33	34	20	16	27
villa eller radhus	29	29	26	26	36	24	24	28
lägenhet i flerfamiljshus								
i höghusområde	36	37	36	41	50	31	35	38
lägenhet i flerfamiljshus								
ej i höghusområde	38	41	41	37	46	29	30	37

Kommentar: Resultaten anger andelen poströstare av samtliga intervjuade röstande efter gruppstillhörighet (procent). Jfr kommentar till tabell 4.1. *Källa:* Valundersökningarna 1982-2002.

Om vi först ser till resultaten i tabell 4.1 ser vi att kvinnor utnyttjar möjligheten att poströsta i större utsträckning än män. I varje val från 1982 och framåt har kvinnor haft en högre andel poströstare än män. Andelen poströstare är också generellt sett hög bland äldre väljare, ensamstående och storstadsbor. Giftna eller sammanboende har till exempel en klart lägre andel poströstare än ensamstående personer. För traditionella kyrkobesökare tycks också andelen poströstare vara högre än för väljare som mer sällan går i kyrkan, åtminstone om vi ser till mätseriens tidigare mätpunkter.

När vi ser till tabell 4.2 visar resultaten att väljare med olika utbildningsnivå tenderar att poströsta i lika stor utsträckning. Arbetare och jordbrukare tenderar inte att poströsta i lika hög grad som tjänstemän, småföretagare och studerande. Det finns således vissa klasskillnader i poströstningen; arbetarklass poströstar i lägre grad än medelklass. Skillnaderna är dock inte stora. Likaså poströstar SACO-anslutna medborgare generellt sett mer än LO- respektive TCO-anknutna. Offentliganställda poströstar i högre grad än privatanställda. Männskor som hyr sin bostad tenderar dessutom att poströsta i högre grad än människor som bor i egen ägd bostad.

Avsikten med kapitlet har varit att avgöra om det är samma socioekonomiska väljargrupper som har ett lågt valdeltagande och en hög andel poströstande. Resultaten summeras i tabell 4.3. I tabellen redovisas därför vilka socioekonomiska grupper som har ett lågt valdeltagande respektive vilka grupper som har en hög andel poströstare. Endast grupper där vi med någon statistisk säkerhet kan säga vilken grupp som har lägst valdeltagande respektive högst andel poströstare anges i tabellen. I tabellen görs också en jämförelse mellan vilka grupper som har ett lågt valdeltagande och högt poströstningsdeltagande.

I nio av de tretton fall (69 procent) där vi har möjlighet att relatera resultaten för olika väljargrupper poströstning till resultat vi har om samma grupper valdeltagande står det klart att det inte är samma väljargrupper som har lågt valdeltagande och hög andel poströstning.

De väljare som i stor utsträckning utnyttjar möjligheten att poströsta är alltså enligt resultaten i detta kapitel inte entydigt samma människor och grupper som har ett traditionellt lågt valdeltagande. Snarare visar resultaten på motsatsen. Vi har kunnat göra jämförelsen för tretton bakgrundsfaktorer. Det är egentligen bara för ålder, civilstånd och boendet som vi finner att väljare som i stor utsträckning poströstar också tillhör grupper av människor som har ett lågt valdeltagande. I fyra av tretton fall (31 procent) som vi har kunnat göra jämförelsen återfinns således en överensstämmelse mellan grupperna.

Tabell 4.3 Väljargrupper med lågt valdeltagande respektive hög andel poströstare

	Valdeltagande (låg andel)	Poströstning (hög andel)	Jämförelse
Kön	Män	Kvinnor	Inte samma
Ålder	Yngst/äldst	Äldst	Delvis samma
Bostadsort	Inga skillnader	Storstad	Inte samma
Civilstånd	Ensamstående	Ensamstående	Samma
Kyrkogång	Icke-besökare	Kyrkobesökare	Inte samma
Utbildning	Lågutbildade	Ingen specifik grupp	Inte samma
Yrke	Arbetare	Tjänstemän, småföretagare, studerande	Inte samma
Klass	Arbetarklass	Övre medelklass	Inte samma
Hel-/deltid	Heltid	Ingen specifik grupp	Inte samma
Sektor	Privat	Offentlig	Inte samma
Fack	LO	SACO	Inte samma
Bostad	Hyr	Hyr	Samma
Bostadstyp	Lägenhet	Lägenhet	Samma

Poströstningen har sitt starkaste fäste i vissa högresursgrupper. Det är alltså snarare väljare från grupper med högt än lågt valdeltagande som poströstar. Det är en viktig kunskap att ta till sig. Förändringar av tillgängligheten i systemet för förtida röstning kan få konsekvenser för valdeltagandet. En minskad tillgänglighet påverkar troligen samtliga socioekonomiska grupper och väljare med såväl ett traditionellt högt som lågt valdeltagande. Valdeltagandet skulle därför kunna komma att sjunka till följd av förändringar och eventuella försämringar av poströstningsinstitutet. Eftersom det främst är socioekonomiska grupper med ett högt valdeltagande som återfinns bland poströstarna är det dock inte säkert att tillbakagången i valdeltagandet behöver bli så dramatisk. Den gruppen väljare antas ha en starkare vilja och motivation att rösta och skulle troligen också rösta i stor utsträckning även i avsaknad av ett poströstningsinstitut, eller i ett starkt omarbetat system för förtida röstning.

Kapitel 5

Partiröstning på posten

Sören Holmberg

När valdags morgon gryr i Sverige har redan en tredjedel av väljarna röstat. Det har de gjort på posten med start tre veckor före den officiella valdagen. De flesta poströstare har gjort sitt partival innan de sett eller hört valrörelsens avslutande final – partiledardebatten i Sveriges Television på fredagskvällen två dagar före valsöndagen. En stor del av valmanskåren har alltså redan avgivit sitt votum när partiledarna levererar sina bästa och sista argument.

Och poströstning har hunnit bli en vana för många väljare. Valundersökningarnas panelstudier under de senaste tjugo åren med samma svarspersoner vid två på varandra följande val visar att i genomsnitt 65 procent av poströstarna i ett val också poströstar i nästa val. Poströstning är alltså inte en praktisk tillfällighet för de flesta förhandsröstare. Det har blivit en praktisk vana.¹

Visst kan vi ångra vår poströst och gå och rösta normalt i vallokal på söndagen, men väldigt få människor utnyttjar den möjligheten; vanligtvis något tusental enbart.² Kännedomen om att man kan ångra sig är mycket begränsad. Politiker och myndigheter har hittills inte ansträngt sig med att informera särskilt mycket om att ångerröstning är möjlig.

En fascinerande fråga – givet att en tredjedel redan röstat och att nästan ingen ångerröstar – är hur läget är när valdagen inleds. Vem leder? Och brukar det vara samma block och partier som leder eller skiftar det från val till val? Om det visar sig att vissa partier får relativt sett fler röster på posten än i vallokalerna är det ett inte odelat positivt fenomen för de aktuella partierna. Om poströstning till en del har att göra med sociala mönster, tillgänglighet och gammal vana, är det mer anledning till oro för de partier som är relativt starka bland poströstare att förhandsröstningen har tenderat att minska vid de senaste valen och att hela poströstningens utformning är i gungning nu när Posten är under omorganisering. Den som har mycket kan riskera att förlora mer än den

---

¹ Vanebeteendet är ännu starkare bland väljare som röstar i vallokal. I panelundersökningarna 1982–2002 röstar i genomsnitt 81 procent av de som i ett val går till en vallokal i en vallokal också i nästa val.

² SOU 1994:30.

som har lite. Så fråga är om det finns några partier som har relativt sett fler poströstare än andra, och som i så fall potentiellt lever farligare nu när poströstningen är under omstöpning. Resultaten i tabellerna 5.1 och 5.2 ger svaret.

Tabell 5.1 Partiernas stöd bland poströstare respektive vallokalsröstare 1982-2002 (procentskillnader)

parti	valår							genomsnitt 1982-2002
	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002	
v	+2	±0	±0	-1	+1	-1	+1	+0,3
s	+2	+3	+2	+6	+1	+2	+1	+2,4
mp	±0	±0	-2	+1	+2	-1	±0	±0,0
c	+3	+4	+3	+1	+2	±0	+3	+2,3
fp	+3	+1	-2	-1	-2	±0	-3	-0,6
kd	-2	-1	±0	-2	±0	+3	±0	-0,3
m	-7	-9	-2	-6	-4	-4	-2	-4,9
övriga	±0	±0	±0	±0	±0	±0	-1	-0,1
genomsnitt	2,4	2,3	1,4	2,3	1,5	1,4	1,4	

Kommentar: Resultaten visar skillnaden i procentenheter mellan andelen parti-röster avgivna i vallokal respektive på posten. Ett plustecken (+) indikerar mer stöd i vallokal än på posten medan ett minustecken (-) visar på ett starkare stöd på posten än i vallokal. Genomsnittet gäller den absoluta procentskillnaden för 7 partier plus gruppen övriga. Data har hämtats från Valundersökningarna.

Tabell 5.2 Partiernas väljarstöd bland poströstare och vallokalsröstare 1991-2002 (procentskillnader)

parti	valår				genomsnitt 1991-2002
	1991	1994	1998	2002	
v	-1	±0	+1	+2	+0,5
s	+9	+8	+5	+7	+7,3
mp	±0	-3	-1	-1	-1,0
c	-1	±0	+2	+1	+0,5
fp	-2	-2	±0	-4	-2,0
kd	+1	±0	-1	±0	±0,0
m	±0	-3	-4	-6	-3,3
övriga	-6	-1	-1	±0	-2,0
genomsnitt	2,5	2,1	1,9	2,6	

Kommentar: Se tabell 5.1. Data har hämtats från Sveriges Televisions Vallokalsundersökningar (Valu).

Det är framförallt ett parti som utmärker sig genom att nästan alltid uppvisa ett starkare röststöd bland poströstare än bland vallokalsröstare. Det partiet är moderaterna. I valundersökningarna åren 1982-2002 har moderaterna i genomsnitt fått 4,9 procentenheter fler röster bland poströstare än bland väljare som röstat i vallokal på valsöndagen. Motsvarande siffra för moderaternas starkare resultat bland poströstare är ungefär densamma i Sveriges Televisions vallokalsundersökningar (Valu) under åren 1991– 2002, i genomsnitt 3,3 procentenheter.³

Ett annat parti som också tenderar att vara något starkare bland poströstare än bland vallokalsröstare är folkpartiet. Det mönstret syntes tydligast i valet 2002. Men poströstning är inte styrkebälte för alla borgerliga partier. Kristdemokraterna uppvisar inga större skillnader när det gäller röststödet på posten eller i vallokalerna, och centerpartiet tenderar att ha ett starkare röststöd på valdagen än på posten. Sammantaget har dock de borgerliga partierna relativt sett fler röster på posten än i vallokalerna på valsöndagen.

Det parti som främst har ett svagare stöd bland poströstare än bland vallokalsröstare är socialdemokraterna. I valundersökningarna 1982-2002 uppvisar socialdemokraterna i genomsnitt ett 2,4 procentenheters svagare stöd på posten än på valsöndagen. I Valu-mätningarna är motsvarande svagare stöd på posten än större, hela 7,3 procentenheter. Övriga partier inom s-blocket är ungefär lika starka på posten som i vallokalerna, även om vänsterpartiet har en viss tendens att liksom socialdemokraterna var något svagare bland poströstare än bland vallokalsröstare.

Skillnaderna i partival mellan poströstare och vallokalsröstare skall dock inte dramatiseras. Poströstare och vallokalsröstare fördelar i allt väsentligt sina röster på samma partier. Den genomsnittliga skillnaden mellan resultaten på posten och i vallokalerna är endast cirka 2 procentenheter per parti under de år vi har undersökt. Och det finns ingen tendens till att skillnaderna ökar; snarare är skillnaderna på väg att bli något mindre, åtminstone i valundersökningarnas material.

Det som trots allt gör de förhållandevis små skillnaderna intressanta är att de i allt väsentligt ser likadana ut över tid och att de i huvudsak återfinns för två partier – socialdemokraterna och moderaterna. Socialdemokraterna är svagare på posten men kommer igen starkt på valdagen. För moderaterna är det tvärtom. De är klart starkare på posten än i vallokalerna. Moderaterna har alltså potentiellt mest att förlora om poströstningen ändras. De vet vad de har men inte vad de får.

---

³ Hernborn m fl 2003.

Vilka partier som eventuellt vinner respektive förlorar på poströstningen är naturligtvis viktigt. Demokratiska spelregler och valprocedurer bör ju helst vara neutrala i sina verkningar. Ur den synpunkten är det bra att de potentiella poströstningseffekter vi uppdagat är förhållandevis begränsade.

En annan viktig frågeställning när det gäller partivalet som aktualiseras av poströstningen är den demokratiska frågan om kvaliteten på partirösten. Ur normativ synpunkt förväntar vi oss att väljare som röstar på posten och innan valrörelsen är över, är något mer övertygade i sitt val och kanske också mer sällan byter parti jämfört med väljare som väntar in i det sista och får mesta möjliga information innan de fattar sitt val. Om man är tveksam men ändå röstar innan valrörelsen är över har man inte utnyttjat alla möjligheter att göra ett välmotiverat val. Detsamma kan sägas om partibytten, speciellt om partibytten som sker under valrörelsen. Partibytare som gör sitt val innan alla argument finns på bordet fattar kanske inte alltid ett välinformerat beslut. Detsamma kan naturligtvis i princip sägas också om stabila partiväljare. Alla bör vänta till valdagen innan de väljer. Då är man bäst informerad. Men när det gäller stabila partiväljare som inte byter parti kan vi kanske utgå ifrån att de – på gott eller ont – inte funderar lika mycket och inte behöver lika mycket information som partibytarna.

Resultaten i tabell 5.3 demonstrerar att det ligger någonting i vår förväntan att övertygade partianhängare har en tendens att poströsta något mer än väljare som är tveksamma.⁴

Tabell 5.3 Andel postlokalsröstare bland väljare med olika grad av partiidentifikation (procent)

grad av parti- identifikation	valår						
	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002
(1) starkt övertygad	32	33	33	33	38	30	28
(2) svagt övertygad	33	33	33	34	41	25	29
(3) enbart partipreferens	30	33	30	29	40	25	24
(4) ingen partipreferens	31	32	30	33	39	23	26
Skillnad (1) – (4)	+1	+1	+3	±0	-1	+7	+2

Kommentar: Procentbasen utgörs av väljare som röstat i postlokal eller vallokal. Resultaten visar andelen postlokalsröstare. Totala antalet intervjupersoner har varierat mellan 1 863 som minst 1998 och 2 642 som mest 1982.

⁴ Holmberg & Gilljam 1987.

Starkt partiövertygade väljare poströstar i genomsnitt något oftare än väljare utan någon som helst partiidentifikation. Men skillnaden är mycket liten, endast 1-2 procentenheter. Huvudresultatet är snarast att det inte är någon skillnad. Poströstning förekommer nästan lika ofta bland väljare utan klara partipreferenser som bland väljare som är mycket övertygade om vad de tycker.

Skillnaderna blir något större om vi skiljer mellan tidiga och sena poströstare, det vill säga mellan poströstare som avger sin röst två eller tre veckor före valet och väljare som poströstar sista valveckan. Tidiga poströstare är mer övertygade i anden än sena poströstare. Vi har undersökt detta i två val, 1985 och 2002, och funnit samma sak. Starkt övertygade partianhängare har en klar tendens att poströsta tidigt (18 procent 1985 respektive 14 procent 2002) jämfört med väljare utan någon partipreferens (10 procent 1985 respektive 8 procent 2002); inga jätteskillnader, men dock i förväntad riktning.

Men faktum kvarstår; en stor del av valmanskåren röstar på posten innan valdebatten är över – trots att de inte är helt övertygade i sina partipreferenser. Andelen väljare som inte är övertygade partianhängare var cirka 60 procent i valet 2002. Bland dem röstade ungefär en tredjedel på posten och ungefär en tiondel poströstade tidigt. Det blir alltså många väljare som kanske borde väntat och avhört mer av valspurten innan de fattade sina partivalsbeslut.

När det gäller partibyten går resultaten i den normativa hypotesens riktning. Poströstare tenderar att byta parti något mindre ofta än vallokalsröstare (se tabell 5.4). Och det gäller speciellt för partibyten under valrörelsen (se tabell 5.5).

Men några påtagliga skillnader talar vi inte om. Och den ökande rörligheten märks lika tydligt bland poströstare som bland vallokalsröstare. Andelen partibytare under valrörelsen har ökat från 9 procent 1982 till 18 procent 2002 bland väljare i vallokal, att jämföra med från 7 procent till 16 procent bland poströstare. I genomsnitt under de sju val vi undersökt har andelen mellanvalsbytare och valrörelsebytare varit 2 respektive 4 procentenheter färre bland poströstare än bland vallokalsröstare; i enlighet med vår normativa förväntan men inga imponerande skillnader. Partibyten, även under valspurten, är *nästan* lika vanligt förekommande bland poströstare som bland väljare som röstar på valdagen.

Men bara nästan, och ser vi på postväljare som röstar tidigt blir det förväntade mönstret tydligare. Andelen tidiga poströstare som bytte parti jämfört med föregående val var 13 procent 1985 och 20 procent 2002, klart lägre partibytarandelar än bland vallokalsröstare de aktuella valen (21 procent 1985 respektive 32 procent 2002). Samma möns-

ter återfinns också när det gäller valrörelsebyten. Bland tidiga poströstare 1985 och 2002 bytte 5 respektive 9 procent parti under valrörelsen. Motsvarande andelar bland vallokalsröstare var 11 procent 1985 och 18 procent 2002.

Tabell 5.4 Andel partibytare bland postlokal- respektive vallokalsröstare (procent)

	valår						
	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002
postlokalsröstare	19	15	19	28	29	28	32
vallokalsröstare	20	21	21	30	29	31	32
skillnad post - vallokal	-1	-6	-2	-2	±0	-3	±0

Kommentar: Resultaten visar andelen partibytare mellan valen bland partiröstande väljare i två på varandra följande val.

Tabell 5.5 Andel partibytare under valrörelserna bland postlokals- respektive vallokalsröstare (procent)

	valår						
	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002
postlokalsröstare	7	8	8	9	8	11	16
vallokalsröstare	9	11	12	16	13	16	18
skillnad post - vallokal	-2	-3	-4	-7	-5	-5	-2

Kommentar: Resultaten visar andelen partibytare under valrörelserna bland väljare med en partiröstningsintention före valet och en partiröst i valet. Data kommer från valundersökningarnas valrörelsepaneler med mellan 691 (1988) och 1 082 (1982) partiröstande svars personer.

Rörligheten är alltså klart större bland väljare som har exponerats för hela valrörelsen än bland väljare som avgav sitt votum tidigt och post-röstade flera veckor före valdagen. Att det är så är demokratiskt tillfredställande. Det hade varit mer svåracceptabelt om det varit tvärtom – att tidiga poströstare i stor utsträckning hade varit partibytare och fattat sina beslut innan valspurten hade kommit igång. Men nu var det inte så. Tidiga poströstare är mer stabila partiväljare än genomsnittet, *inte* mindre stabila. De mest rörliga väljarna tenderar att fatta sina partivalsbeslut sent och röstar oftast i vallokal.

* * *

När valdags natt sänker sig har två tredjedelar av väljarna röstat under en och samma dag. Till skillnad från poströstarna har de i princip haft tillgång till samma informationsunderlag och de har haft möjlighet att höra alla argument innan de fattade sina beslut. Och så bör det vara i en demokrati. Som tur är visar våra resultat att den praktiska inrättning som poströstning är, inte tycks inverka på något allvarligt sätt på väljarnas röstningsbeteende eller på partiernas valresultat. De mindre potentiellt negativa effekter vi har funnit kan vi måhända leva med givet de positiva effekter på valdeltagandet som poströstningen verkar ha. Men det är klart det hade varit roligare att kunna köpa det goda utan det lilla medföljande onda.

Kapitel 6

Poströstarnas medievanor

Mette Anthonsen

Man deltar inte bara i val genom att gå och rösta. En förutsättning för en välfungerande demokrati är att processen som leder fram till att man lägger sin röst på ett visst parti ser ut på ett visst sätt. Beslutet om hur man ska rösta bör fattas på *bästa möjliga grunder*, för att säkra kvaliteten och legitimiteten av det mandat, som väljarna ger politikerna.

En viktig förutsättning är att medborgaren har tillgång till så mycket och så bra *information* som möjligt. Information är bra när den är intressant, saklig, tydlig och handlar om partier och kandidaters ideologiska bevekelsegrunder, deras ståndpunkter i sakfrågor och deras tidigare och framtida agerande.¹

Men tillgång till bra information är i sig inte nog. En annan viktig komponent är att medborgaren själv aktivt tar del av informationen, och kanske till och med präglar informationen, för på så sätt delta i en *politisk dialog*. Sådant deltagande ökar kvaliteten på beslutet om hur man ska rösta.²

Information, som ligger till grund för beslut om hur man röstar, ska alltså vara av bra kvalitet och den ska utväxlas i ett aktivt samtal mellan politiker och medborgare. Statsvetaren Bernard Berelson formulerar det så här:

”Demokratiska medborgare förväntas lyssna till att deras politiska ledare argumenterar med varandra, att lyssna på dem när de talar direkt till valmanskåren, att tala till dem och att diskutera tidens relevanta frågor med andra medborgare”.³

Sådana samtal kan givetvis äga rum på partiernas valmöten, och i direkta samtal med kandidater. Men i dagens samhälle är *massmedierna* den viktigaste arenan för sådan utväxling av information, helt enkelt för att största möjliga antal väljare samtidigt kan delta i samtalet.

---

¹ Se t ex Esaiasson & Håkansson 2002.

² Se t ex Rothstein et. al. 1995; Holmberg 2000; SOU 2000:1.

³ Berelson 1952. Se också Oscarsson 2003.

Man kan säga att ansvaret för att *tillhandahålla* information ligger hos medierna och politikerna. Ansvaret för att *ta del av* informationen, och på så sätt delta i den demokratiska processen, ligger däremot hos medborgarna själva. Detta ansvar kan delas upp i två delar: Som god demokratisk medborgare bör man ta del av den information som medierna tillhandahåller *specifikt om valet*, som till exempel Sveriges Televisions partiledardebatt. Om man inte gör det, bör man åtminstone orientera sig genom att aktivt använda mediernas information om politik *mellan valen*, till exempel genom att läsa tidningar, lyssna på Ekot och titta på nyheter i Rapport och Aktuellt.

Detta kapitel handlar om i vilken utsträckning väljare, som röstar på posten, tar det ansvaret. Men låt oss först titta närmare på medier som arena, där politiker och väljare möts.

Antagandet om att medier påverkar vad väljare tänker på, och hur de värderar politiker och politik, formuleras i teorien om *priming*.⁴ Essensen i detta antagande är att massmedier ställer ett antal mentala referenspunkter till förfogande för väljare när dessa ska fatta beslut om vilket parti eller vilken kandidat de vill rösta på. Medier gör detta genom att föra upp vissa ämnen på agendan, och därmed utesluta andra. De ämnen som finns på agendan innan valet utgör också de psykologiska scheman som väljarna använder för att fatta beslut om hur de skall rösta.

Vi kan först se på ett exempel. Om medierna fokuserar på integrationsfrågan är det politikernas ställning i förhållande till integration som väljarna rangordnar partier och kandidater efter. Mycket fokus på integration i medierna gagnar då partier som har klara och tydliga ståndpunkter om integration – de blir lättare att passa in i väljarens bild av det politiska landskapet. På samma sätt; om medier inte tar upp skattefrågan eller frågor om miljö blir det svårt för partier att profilera sig i dessa frågor. Teorin om mediernas *primingeffekt* hänger ihop med ett annat antagande om mediernas inflytande på väljares och politikernas dagordningar. Medier antas inte bara påverka vad vi tänker på, när vi tänker på politik, utan också *hur* vi tänker på det. Det gör medier genom att *gestalta* saker på olika sätt; genom att framhålla vissa aspekter och utelämnat andra. Om en artikel vinklar integration som en fråga om invandrades skyldigheter gentemot det svenska samhället, ger det en annan bild än om gestaltningen är samhällets plikt att integrera människor som flyttar till Sverige.

Alltså, medier påverkar *vilka* politiska frågor väljarna tänker på och *hur* de tänker på dem. Vi kan också anta att denna påverkan intensifie-

---

⁴ Miller & Krosnick 1997; Iyengar & Reeves 1997; Strömbäck 2000.

ras ju närmare valdagen vi kommer. För det första tror vi det därför att medier – allt annat lika – successivt ökar fokus på valkampen och de hetaste frågorna fram till valdagen. För det andra gör vi det antagandet därför att ju närmare valdagen en väljare fattar beslut om hur hon ska rösta, desto större är sannolikheten att hon tar del av den information om politik som medierna tillhandahåller.

Om väljaren däremot bestämmer sig för hur hon vill rösta långt innan valet gör hon det troligen på mindre goda grunder, därför att hon inte söker sig till lika mycket information om politikerna och partierna. Det är helt enkelt inte rationellt för väljaren, eftersom denne ju redan vet hur han eller hon ska rösta. Denna förklaring formuleras av Anthony Downs, som Stefan Dahlberg skriver om i kapitlet *Valrörelsens effekter på väljarnas politiska kunskaper*.⁵

Men även om väljare *upplever* att det inte är nödvändigt att ta till sig information efter att de har fattat sina röstningsbeslut, är det ur en normativ synvinkel inte bra. Om man både slarvar med att följa med i mediernas dagliga nyhetsrapportering, och inte heller tar del av information som specifikt handlar om valet, och alltså därför inte försöker maximera den mängd information som ligger till grund för sitt beslut, då är det helt enkelt dålig kvalitet på den röst man avger i valet.

Tillbaka till frågan om huruvida poströstare tar del av relevant information via medierna, när de ska fatta beslut om hur de ska rösta. Egentligen påverkas ju inte ens förutsättningar för att ta del av bra information av *sättet* man röstar på i sig, utan av *när* man bestämmer sig för hur man ska rösta. En inte helt orimlig tanke är dock, att poströstare generellt bestämmer sig tidigare än väljare som går till vallokalen på valdagen. Låt oss först titta på om det verkligen är så.

I valundersökningarna har man sedan 1982 frågat väljarna *när* de bestämmer sig för hur de ska rösta. Det visar sig att poströstare i lite högre utsträckning än andra väljare bestämmer sig i god tid. I genomsnitt fattar 23 procent av poströstarna beslut om hur de ska rösta i veckan före valet, medan 29 procent av väljarna som röstar i vallokal bestämmer sig under den sista veckan.⁶ Ingen stor skillnad, men dock en indikation på att poströstare är mindre benägna att låta sina röstningsbeslut påverkas av information under sista delen av valkampanjen om man ska tro på Downs' förklaring. Frågan är om det påverkar poströstares

---

⁵ Se kapitel 7 i denna bok.

⁶ Procentandelen beräknat från andelen väljare som poströstade, och andelen som röstade i vallokal, och hur de svarade på frågan "När bestämde Ni Er för hur Ni skulle rösta i år – Var det under sista veckan före valet eller tidigare under hösten och sommaren eller visste Ni sedan länge hur Ni skulle rösta?".

benägenhet att ta del av SVT:s partiledardebatt. Den kan anses vara en bra indikator på exponering för information som specifikt handlar om valrörelsens frågor.

Å ena sidan kan man tänka sig att väljare som lägger sin röst på posten i god tid före valdagen inte använder mediearenan lika mycket som väljare som bestämmer sig sent inför valet. I så fall blir antagandet att den demokratiska kvaliteten av deras röstningsbeslut är sämre än de röstningsbeslut som först fattas kring själva valdagen och därmed kan präglas av information hämtad från medier.

Men det är också möjligt att det inte finns någon nämnvärd skillnad på hur mycket medborgare som röstar på posten respektive i vallokal tar del av mediebevakningen i samband med valet. I så fall pekar det på att det inte är röstsättet *i sig*, som avgör hur man tar del av bra politisk kommunikation utan andra bakomliggande faktorer.

Vi vet från tidigare forskning att faktorer som utbildningsnivå, ålder, kön, grad av politiskt intresse och grad av partiidentifikation också påverkar individers benägenhet att ta del av information via medier, och på så sätt deltagandet i det demokratiska samtalet.⁷ För att här testa dessa antaganden används valundersökningarna från 1985 och 2002 där vi har svar från väljare på frågan om *när* de röstar på posten.

Först redovisas en enkel undersökning av om röstnings sättet påverkar väljares tittande på SVT:s partiledardebatt. Därefter kontrolleras detta samband för andra, bakomliggande faktorer som till exempel utbildning, ålder och grad av politiskt intresse. Hypotesen är att bland väljare som röstar tidigt är det en mindre andel som tittar på partiledardebatten än det är bland väljare som röstar på valdagen.

I en bivariat regressionsanalys där ”tid för röstning” matas in som oberoende variabel och ”såg partiledardebatt” som beroende variabel får vi fram följande resultat:

I 1985 års val har röstning i förväg en effekt på i vilken utsträckning man ser på SVT:s partiledardebatt på .08.⁸ Det betyder att om en väljare ändrar sitt röstningssätt från att rösta i vallokal till att rösta på posten under sista veckan före valet, så förflyttar sig den väljaren nästan ett tiondels steg bort från att se hela partiledardebatten. Mer enkelt uttryckt – ju längre tid i förväg man röstar, desto mindre benägen är man

---

⁷ Reimer 1994; Antoni 2003; Hedman & Bergström 2003.

⁸ OLS-regression. Såg TV-debatt = 2,254 + .075*tid för röstning + e. R² = .003, P<.01. Kodning: Poströstning: 1 = vallokal, 2 = under sista veckan, 3= tidigare. Gruppen kodat ”4”, som poströstade men inte uppgav tid, har slagits ihop med gruppen som röstade under sista veckan. Det betyder att effekten förmodligen är något underskattat. Såg partiledaredebatt: 1= såg hela, 2 = så en del, 3= såg inte debatten.

att ta del av den information som partiledardebatten bjuder på. Det finns alltså en statistiskt signifikant effekt av att rösta på posten på att inte se på SVT:s partiledardebatt.

I 2002 års val har röstning i förväg en effekt på i vilken utsträckning man ser på partiledardebatten på .12.⁹ Det betyder att effekten är nästan dubbelt så stor som 1985 och fortfarande statistiskt signifikant.

Detta visar på empiriskt stöd för antagandet att om man röstar på posten före valdagen är man mindre benägen att ta del av information som tillhandahålls av medier. Därmed kan man också anta att poströstares beslut om vad de ska rösta på möjligen kan vara av sämre kvalitet än beslut hos väljare som söker och tar del av all information om politiken och politikerna.

Men det är som sagt inte säkert att det är just sättet att rösta på, eller tidpunkten, som avgör om man deltar i en föregående, demokratisk dialog. Därför testar vi nu om dessa effekter av att rösta på posten i god tid före valdagen kvarstår under kontroll för andra faktorer. I en multivariat regressionsanalys där ”såg partiledardebatt” fortfarande är beroende variabel och en rad andra bakgrundsfaktorer testas som oberoende variabler får vi fram följande resultat:

Förtida röstning hade i 1985 års val en statistiskt signifikant effekt på om man såg på SVT:s partiledardebatt på .11 – under kontroll för ålder, kön, grad av politiskt intresse, utbildningsnivå och styrka på partiidentifikation.¹⁰ Alltså, effekten av att rösta i förväg ökar när vi kontrollerar för andra, bakomliggande faktorer, och effekten är fortfarande signifikant.

För valet 2002 har röstning i förväg en statistiskt signifikant effekt på i vilken utsträckning man såg på SVT:s partiledardebatt på .18 – under kontroll för ålder, kön, grad av politiskt intresse, utbildningsnivå och styrka på partiidentifikation.¹¹ Alltså också en ökning i förhållande till den första analysen. Det betyder att en väljare som ändrar sitt *röstningssätt* från att rösta i vallokal till att rösta på posten under sista veckan före valet förflyttar sig ungefär ett femtedels steg bort från att se hela partiledardebatten.

⁹ OLS-regression. Såg TV-debatt = 1.911 + .115* tid för röstning + e. R² = .01, P < .01.

¹⁰ OLS-regression. Såg TV-debatt = 1,177 + .109* tid för röstning + .319* politisk intresse + .039* partiidentifikation + .177* kön - .093* ålder - .014* utbildningsnivå + e. R² = .10, P < .000.

¹¹ OLS-regression. Såg TV-debatt = 1,658 + .178* tid för röstning + .237* politisk intresse + .053* partiidentifikation - .087* kön - .098* ålder .053* utbildningsnivå + e. R² = .07, P < .000.

Orsaken till att effekterna ökar i de multivariata analyserna är att de faktorer som beräkningen kontrollerar för samvarierar med både tidpunkten för röstning och huruvida man tittar på SVT:s partiledardebatt.

Det är effekterna av röstning i förväg under kontroll för andra påverkande faktorer som är intressanta. Både 1985 och 2002 års val ökar styrkan på dessa effekter avsevärt när vi för in sådana variabler som kan tänkas ligga bakom både sättet man röstar på och i vilken utsträckning man ser på partiledardebatten. Hypotesen om att röstning på posten påverkar benägenheten att titta på SVT:s partiledardebatt i negativ riktning styrks alltså i denna empiriska prövning.

Eftersom effekterna är relativt små förefaller det lite förhastat att säga att poströstarna baserar sina röstningsbeslut på ett mindre bra underlag än de som röstar i vallokal på valdagen. Vi kan alltså inte i det här skedet dra slutsatsen att poströstare skulle ta sin del av det demokratiska ansvaret på ett mindre allvar än de som röstar på själva valdagen.

Men vi kan ta resultatet som en första varningssignal om att poströstares röstningsbeslut kan vara av sämre kvalitet än vallokalväljarnas, eftersom dessa i mindre grad baseras på färsk information om valrörelsen. Hur allvarligt vi ska ta denna varning beror på hur det ser ut med poströstarnas deltagande i den demokratiska dialogen till vardags. I kapitlet *Partiröstning på posten* visar Sören Holmberg att folk som röstar på posten generellt sett inte är mycket mer övertygade i sina partipreferenser än folk som väntar med att rösta till själva valdagen.¹² I och med att poströstare alltså inte har informationen från SVT:s partiledardebatt som underlag för sina röstningsbeslut kan man önska att de tar del av information i medier till vardags i större utsträckning än andra väljare. Tanken är att man kan kompensera för bristande orientering om ämnen som är specifika för valet om man har en bra och allmän bas av politiska kunskaper som underhålls genom att man läser tidningar, lyssnar på Ekot eller tittar på nyhetsprogram på TV.

Vi kan undersöka om poströstare kompenserar sig på detta sätt genom att testa sambandet mellan sättet man röstar på och deras *allmänna medievanor*, som är oberoende av om det är val eller inte. Sådant deltagande i en politisk dialog får vi uppgifter om i frågor som till exempel handlar om hur mycket folk läser om politik i tidningen, och hur ofta man ser på TV. Redovisningen handlar åter om resultat från resultat från Valundersökningarna 1985 och 2002 där allmänna medievanor mäts på tre sätt: 1) hur mycket man läser om politik i tidningen, 2) hur

---

¹² Se kapitel 5 i denna bok.

ofta man tittar på Rapport/Aktuellt på TV och 3) hur ofta man lyssnar på Ekots långa sändningar.¹³

I 1985 års val visar det sig att tidpunkten för röstningen inte har någon signifikant effekt på vare sig tidningsläsande eller TV-tittande.¹⁴ Detta resultat gäller både i en bivariat och i en multivariat analys där vi i den senare kontrollerar för ålder, kön, partiidentifikation, utbildning och politiskt intresse. Däremot finns det en effekt på .13 av röstningstidpunkt på radiolyssnande, även under kontroll för kön, ålder, partiidentifikation, utbildningsnivå och politiskt intresse. Ju längre tid i förväg man röstar, ju mer benägen är man att lyssna på det långa Ekot på radions P1 – och det är så oavsett ålder, kön och grad av politiskt intresse.¹⁵

Vid valet 2002 är det så att röstningstidpunkten inte har någon effekt på hur mycket man läser om politik i dagstidningarna. När vi däremot undersöker om det finns effekter av röstningstidpunkten på TV-tittande och radiolyssnande ser det vid första anblicken ut att vara så. Tidpunkten man röstar på har en signifikant effekt på hur ofta man tittar på nyhetsprogram på SVT på .14,¹⁶ och en signifikant effekt på hur ofta man lyssnar på Ekot på .14.¹⁷ Dessa effekter försvinner dock när vi kontrollerar för kön, ålder, partiidentifikation, utbildningsnivå och politiskt intresse. Det ser ut som att kön, ålder och politiskt intresse är de faktorer som verkligen spelar roll för 2001 års väljare om man tittar på nyhetsprogrammen eller lyssnar på Ekot.

Trots att poströstare 1985 lyssnade mera på Ekot än andra väljare, så kan vi inte generellt säga att poströstare är flitigare mediekonsumenter mellan valen än medborgare som röstar i vallokal. Det ser alltså inte ut som att poströstare i allmänhet kompenserar sig för att de väljer bort SVT:s partiledardebatt, genom att följa med i medier i större utsträckning till vardags.

---

¹³ Hur ofta man tittar på Aktuellt respektive Rapport är två olika frågor i Valundersökningarna; här har de slagits ihop till ett index som mäter hur ofta man tar del av TV-nyheter på public service-kanaler: 0= aldrig, 1= sällan, 2 = ofta och 3 = varje dag.

¹⁴ Observera att testet för tidningsläsning är tuffare, i och med att Valundersökningarna specifikt frågar om hur mycket man ”brukar läsa av nyheter och artiklar om politik i dagstidningarna”, jämfört med hur ofta man brukar titta på Rapport och Aktuellt, som ju handlar om annat än politik.

¹⁵ OLS-regression. Lyssnar på Ekot = $3,906 + .129 \cdot \text{tid för röstning} + .010 \cdot \text{kön} + .175 \cdot \text{ålder} + .152 \cdot \text{utbildningsnivå} - .041 \cdot \text{partiidentifikation} - .311 \cdot \text{politisk intresse} + e$. $R^2 = .08$, $P < .000$.

¹⁶ $P < .01$.

¹⁷ $P < .05$.

Vad betyder då allt detta? Utgångspunkten är att man som medborgare med rösträtt har en plikt att grunda sitt beslut om hur man vill rösta på den bästa möjliga informationen. Vi antar också att medier är den centrala arenan för tillhandahållande av sådan information, samt att det är mediernas ansvar att se till att informationen är saklig och tydlig. Vi antar vidare att medborgaren har en plikt att aktivt söka denna information genom att nyttja mediernas utbud av information. Detta kapitel har undersökt om poströstare skiljer sig från vallokalsröstare när det kommer till sådant aktivt handlande.

Det visar sig att poströstare är mindre bra på att nyttja valrörelserlevant medieexponering, i detta fall SVT:s partiledardebatt som normalt sänds på fredag kväll före valet. Man kan tycka att det är föga förvånande; de har redan lagt sin röst på posten och tror sig därför inte behöva den information partiledardebatten innehåller – precis som Anthony Downs teorier förklarar. Då kan man hoppas att poströstare kanske ser till att hålla sig extra välorienterade till vardags och grundar sina röstningsbeslut på att de följer med i politiken mellan valen och därmed överlag har information av samma kvalitet som väljare som först orienterar sig under valrörelsen. Men så är det inte. När vi kontrollerar för sådana faktorer som kan tänkas påverka användningen av medier, såsom ålder, kön och utbildning, så betar sig inte poströstarna annorlunda än vallokalsröstarna.

I och med att poströstarna alltså grundar sitt beslut på medieinformation i mindre grad än vallokalsröstarna kan man anta att *kvaliteten ur demokratisk synvinkel av deras röstningsbeslut är sämre än vallokalsröstarnas*.

Det är möjligt att poströstarna kompenserar bristen på information från medier genom att delta i demokratiska dialoger i andra sfärer; bland vänner, kollegor eller hos de politiska partierna. Men det är också möjligt att poströstarna verkligen inte orienterar sig lika bra som de väljare som håller sig ajour till själva valdagen och därmed har möjligheten att fatta sina beslut på bästa möjliga grunder. I så fall har vi ett problem för valdeltagandet, som inte bara handlar om att gå och rösta, utan också om att rösta på bästa möjliga informationsunderlag för att säkra en viss kvalitet på det mandat som väljarna ger politikerna.

Kapitel 7

Valrörelsen som demokratiskt ideal

Stefan Dahlberg

”Valrörelsen är demokratins viktigaste mötesplats. Den skall vara vad Atens gamla torg aldrig var – en träffpunkt för det demokratiska samtalet, en plats där väljare och valda diskuterar samtidens problem i dialogens form.”¹ Med dessa ord inleder Sören Holmberg ett av sina kapitel i boken ”*Väljarnas val*”. Citatet ger en bild av den ideala moderna representativa demokratin. En viktig förutsättning för att det demokratiska samtalet skall fungera och för att folkviljan skall uppnås är att alla röstberättigade medborgare har så goda politiska kunskaper som möjligt, givet den information som finns att tillgå. Robert A. Dahl skriver att ”[v]arje medborgare bör ha adekvata och lika möjligheter att upptäcka och begrunda det val som bäst tjänar hans eller hennes intressen (inom den tidsram som tvånget att fatta beslutet i fråga medger)”². Ett effektivt deltagande är inte bara av vikt för den enskilde individen utan för alla inblandade.³ Ett normativt krav på ett visst mått av kunskap och aktivt deltagande hos medborgare inom ett demokratiskt system är något som tillmätts stor betydelse i den samtida samhällsdebatten.⁴

Den politiska kunskapsnivån bland svenska väljare har varierat över tid.⁵ Frågan är om det i detta sammanhang återfinns några skillnader mellan de väljare som förhandsröstar respektive de som inte gör det, eller rättare sagt mellan de som förhandsröstar tidigt under valrörelsen respektive de som röstar under sista veckan före valdagen?⁶

---

¹ Gilljam & Holmberg 1995:37.

² Dahl 2002:171.

³ Dahl 2002:171. Se även Esaiasson & Håkansson 2002:27ff.

⁴ Holmberg 1999. Se även Bartels 1996:194-230.

⁵ Petersson, m.fl. 1998:110ff.; Gilljam & Holmberg 1987:76f.; Holmberg 1999:36ff. En förhållandevis låg politisk kunskapsnivå i väljarkåren är inte unikt för Sverige. Även amerikanska studier har redovisat liknande resultat. I USA har den låga kunskapsnivån även visat sig vara ett fenomen som är förhållandevis stabilt över tid, trots att väljare under senare decennier tenderar att ha en allt högre utbildningsnivå (Carpini & Keeter 1991:583-612).

⁶ Detta kapitel är en förkortad och omarbetad version av en tidigare presenterad uppsats (Dahlberg 2003).

En majoritet av förhandsröstarna tenderar att rösta under den sista veckan före valet och framförallt under fredagen före valdagen. Detta är dock en trend som förändrats under årens lopp. År 1970 avgavs ungefär en femtedel av samliga förhandsröster före sista veckan före valet men fram till 1985 års val hade andelen successivt stigit till närmare 40 procent. I valet 2002 uppgick andelen förhandsröstare till 30 procent av hela väljarkåren och bland dessa var det cirka 44 procent som röstade i ett tidigt skede.⁷

Av naturliga skäl har tidiga förhandsröstare inte möjlighet att ta del av samma typ av valrörelserelaterad information som sena väljare innan de fattar sitt röstningsbeslut. Svenska valrörelser är förvisso vid en internationell jämförelse relativt utsträckta i tiden, men under de sista veckorna före valdagen sker en upptrappning av kampanjerna från partiernas och mediernas sida.⁸ Om partier och medier håller inne med information till slutskedet av valrörelserna uppkommer således en situation där tidiga förhandsröstare inte har möjlighet att fatta sitt beslut på samma kunskapsgrunder som traditionella vallokalsröstare. Förvisso är det fullt möjligt att tidiga förhandsröstare redan har den information de anser sig behöva för att fatta sitt beslut. Men det kan inte uteslutas att de skulle ha valt att rösta annorlunda om de vid tidpunkten för beslutet haft tillgång till den information som framkommit först i slutskedet av valrörelsen.⁹

Vilken betydelse har valrörelsen för väljarnas kunskaper i allmänhet? Amerikanska studier har gjort gällande att valrörelserna snarast aktiverat tidigare erhållna kunskaper och sympatier. Gamla åsikter har väckts till liv och kampanjerna har därmed i relativt liten utsträckning haft någon avgörande inverkan på väljarnas kunskapsinhämtning och röstningsbeslut. Detta har emellertid kommit att förändras i takt med att amerikanska väljare under senare år börjat åsiktsrösta i allt större omfattning. Samtidigt har klassröstningen och andelen starkt partiidentifierade väljare minskat.¹⁰ Valkampanjerna har därför kommit att öka i betydelse för väljarnas kunskapsinhämtning respektive röstningsbeslut.

---

⁷ Gilljam & Holmberg 1987:36ff. Jfr kapitel 2 i denna bok.

⁸ Holmberg 1990:123-128.

⁹ Möjligheten finns att ångra sin på förhand avlagda röst genom att gå till vallokalen och rösta som vanligt på valsöndagen (Vallagen 15 kap, 15-16 §§). Väldigt få väljare utnyttjar dock denna möjlighet, vanligtvis enbart något tusental, varför man kan anta att kännedomen om ångerröstning är begränsad (Se kapitel 5 i denna bok).

¹⁰ I Sverige är sambandet mellan yrke och röstning fortfarande relativt starkt. Sett över tid har dock klassröstningen minskat även här (Oskarson 1994; Gilljam & Holmberg 1995:98).

Det rör sig inte om några stora effekter men valrörelserna tenderar att successivt få en allt större inverkan på väljarnas politiska preferenser.¹¹ I Europa, till skillnad från USA, är dock åsiktsröstning mer vanligt förekommande. Bland svenska väljare har åsiktsröstningen till och med varit på stark frammarsch allt sedan slutet av femtioalet, även om den gått tillbaka något under senare år.¹² Samtidigt har rörligheten och det politiska intresset hos väljarna stadigt ökat.¹³

Teoretiska utgångspunkter

Att välja att avge sin röst i ett tidigt skede kan vara en följd av rent praktiska överväganden som att man är bortrest eller av andra skäl inte kan infinna sig vid vallokalen på själva valdagen.¹⁴ Oavsett skäl till varför man väljer att förhandsrösta följer ändå att man som väljare går miste om viss valrörelserelaterad information som kan vara av betydelse för röstningsbeslutet. Om möjligheten att förhandsrösta 18 dagar före den officiella valdagen skall kunna anses vara förenlig med de demokratiska principerna krävs att tidiga förhandsröstare redan är relativt välinformerade och politiskt kunniga. De skall med andra ord i högre utsträckning än övriga väljare, det vill säga sena förhandsröstare respektive vallokalsröstare, fatta sitt röstningsbeslut på andra grunder än på valrörelserelaterad information. Tänkbart är att dessa väljare tenderar att vara starkt *partiidentifierade* och mycket *politiskt intresserade* samt att de sedan lång tid tillbaka bestämt sig för hur de vill lägga sin röst.

En stark ideologisk förankring och en stark identifikation med ett parti torde innebära att väljaren redan tidigt i valrörelsen vet hur denne skall rösta. Ett stort politiskt intresse borde innebära att väljaren också följer den allmänna politiska debatten under mellanvalsperioderna och därmed tidigt i valrörelsen kan fatta sitt röstningsbeslut. Sådana väljare förväntas i högre utsträckning än sena förhandsröstare och vallokalsröstare ha någon form av *generell politisk kunskap*. De kan därför anse sig ha råd att avstå från de sista veckornas kunskapsinhämtning.

Utifrån Anthony Downs teorier skulle dock en alternativ utgångspunkt kunna vara att tidiga förhandsröstare utgör den *minst* kunniga gruppen av väljare. Tidiga förhandsröstare förfogar över sämre valrörelserelaterade kunskaper som en direkt följd av sitt tidiga röstande. Uttryckt i downsianska, närmast ekonomiska, termer skulle marginalkostnaden för att tillförskansa sig ytterligare valrörelserelaterad infor-

¹¹ Finkel 1993:1-21. Se även Smith 2001:280-298.

¹² Gilljam & Holmberg 1995:138ff.

¹³ Gilljam & Holmberg 2000:18-29.

¹⁴ Jfr kapitel 3 i denna bok.

mation överstiga marginalnyttan av densamma när man väl beslutat sig för hur man skall rösta.¹⁵ Enkelt uttryckt innebär detta att när en väljare fattat sitt röstningsbeslut upphör informationsökandet och därmed avtar även den valrörelserelaterade politiska kunskapsökningen. Detta beteende har kommit att kallas *rational ignorance*. Downs egentliga avsikt var att förklara hur det kunde komma sig att väljare trots allt hade förhållandevis dåliga kunskaper i flera viktiga politiska sakfrågor. Hans förklaring var att kunskaperna ökar i takt med att sakfrågan i sig har en direkt inverkan på den egna ekonomiska livssituationen.¹⁶ Detta antagande står dock inte oemotsagt och en annan uppfattning är att det snarare är bedömningarna av landets ekonomi som påverkar medborgarnas politiska preferenser snarare än egna personliga erfarenheter. Egna erfarenheter inom politikområden som inte direkt berör den egna ekonomiska situationen, som till exempel välfärdspolitik, har däremot betydelse för väljarnas politiska preferenser.¹⁷ Därigenom skulle man kunna hävda att resonemangen om *rational ignorance* inte enbart behöver gälla den typ av politiska sakfrågeområden där väljaren förväntas relatera de politiska alternativen till den egna plånboken.¹⁸

I motsats till Anthony Downs hävdar Roger Congleton att även relativt välinformerade väljare tenderar att följa nyheter och tidningar i syfte att vinna ny kunskap och inte enbart uppdatera sig kring information de redan besitter. Downs menar att väljare som redan avgett sin röst upphör med sitt kunskapsökande. Detta kan jämföras med exempelvis ett bilköp. Innan köpet uppsöker köparen flera olika försäljningsställen för att få information och kunna göra prisjämförelser. När köparen väl bestämt sig upphör dock detta kunskapsökande.¹⁹ Enligt

---

¹⁵ Downs 1957:215ff.

¹⁶ Caplan 1999.

¹⁷ Kumlin 2002, kap 1 & 6.

¹⁸ Congleton 2001:35-64. Se även Caplan 1999. För att det överhuvudtaget skall vara meningsfullt att tala i termer av *rationell ignorans* krävs att man vet om att informationen finns men att man medvetet undviker att exponera sig för den, eller mer konkret att man undviker att ta till sig informationen för att sedan omvandla den till kunskap.

¹⁹ Congleton 2001. Utifrån ovanstående resonemang är det rimligt att utgå ifrån antagandet att sena förhandsröstare är osäkrare om hur de skall rösta än tidiga förhandsröstare. Därmed vill de under ytterligare en tid exponera sig för valrörelserelaterad information för att på så vis bättra på sina politiska kunskaper, för att därefter kunna fatta ett så välgrundat beslut som möjligt. Det är även möjligt att de inte heller i någon större omfattning identifierar sig med något särskilt parti såsom tidiga väljare kan förväntas göra. I denna studie är det dock i huvudsak de tidiga förhandsröstarna som är av intresse då det är troligare att

Congletons resonemang skulle väljare som röstat i ett tidigt skede och även är politiskt intresserade ha goda kunskaper både vad gäller *generella politiska kunskaper* och *valrörelserelaterade kunskaper*.²⁰ Detta då den politiskt intresserade väljarens kunskapsinhämtning inte upphör efter att denne avlagt sin röst. Resonemanget kan illustreras genom följande tabell.

Tabell 7.1 Generell- respektive valrörelserelaterad kunskap bland tidiga och sena förhandsröstare

		Generell politisk kunskap	Valrörelserelaterad kunskap
Tidiga röstare	politiskt intresserade	mer	mer
	politiskt ointresserade	mer	mindre
Sena röstare	politiskt intresserade	mer	mer
	politiskt ointresserade	mindre	mer

Generella respektive valrörelserelaterade kunskapsfrågor

De kunskapsfrågor som ställs i valundersökningarna är av tre slag. Dels det första ställs kunskapsfrågor både om olika *politiska företrädare* och om olika *politiska sakförhållanden*. Därtill återfinns olika mått på väljarnas *uppfattningar om partiernas ståndpunkter* i olika sakfrågor. Bland kunskapsfrågorna är det dock inte självklart vilka frågor som kan betraktas som valrörelserelaterade respektive inte. Frågorna kan uppfattas som lexikala till sin karaktär men fungerar som indikatorer på väljarnas allmänna politiska kunskaper. *Grundläggande politiska kunskaper*.

deessa skiljer sig från vallokalsröstarna beträffande valrörelserelaterade kunskaperna.

²⁰ Alternativt att de som röstat tidigt, men inte är särskilt politiskt intresserade, har sämre valrörelserelaterade kunskaper, eftersom ett visst mått av politiskt intresse antas vara en förutsättning för att man överhuvudtaget exponerar sig för valrörelserelaterat informationsflöde. Studier har dock visat att sociala förväntningar om att besitta viss politisk kunskap tycks utgöra en viktig drivkraft bakom kunskapsökandet. Därigenom behöver det politiska intresset inte nödvändigtvis vara avgörande för huruvida en väljare har goda politiska kunskaper eller inte (Dieter & Schrott 2001:419-449).

per, såsom vissa insikter om olika politiska institutioner, är en nödvändig förutsättning för att man skall kunna besitta *djupare politiska kunskaper*.²¹

Med utgångspunkt i antaganden som ligger till grund för åsiktsröstning kan frågorna om partiernas ståndpunkter i olika sakfrågor samt intervjupersonernas förmåga att sammanföra politiska företrädare med rätt parti utnyttjas som valrörelserelaterade kunskapsfrågor.²² Alltefter som valrörelsen fortskrider bör kunskaperna öka om vilket parti en viss politiker tillhör. Samtidigt skulle det kunna hävdas att flertalet av de kunskapsfrågor som återfinns i valundersökningarna är valrörelserelaterade på så vis att det är under valrörelsen som denna typ av frågor ventileras och kommer upp till ytan. Oppositionspartierna använder sig av olika mått på arbetslöshet, ekonomi eller andra välfärdsindikatorer för att påvisa den sittande regeringens bristande politik inom respektive sakområde, samtidigt som olika partiföreträdare i högre utsträckning exponeras i media och deltar i torgmöten än vad som annars är fallet under mellanvalsperioderna.²³

I detta kapitel kommer två olika studier av väljarnas politiska kunskaper att genomföras. I den första undersökningen analyseras valrörelsens effekt på de politiska kunskaperna hos samtliga väljare. I den andra undersökningen är det specifikt förhandsröstarnas politiska kunskaper som kommer att analyseras.

I syfte att ta reda på om kunskaperna påverkas under valrörelsen har i tabellerna 7.3 och 7.4 andelen korrekta svar på respektive kunskapsfråga analyserats vid olika tidpunkter under valrörelsen. Resultaten bygger på intervjuer som genomförts under de sista fyra veckorna före valet.²⁴ Ett positivt samband mellan tidpunkten för intervjun och kunskaperna kring en viss fråga skulle kunna tjäna som ett mått på väljarnas kunskapsackumulering under valrörelsens gång. Det vill säga om andelen korrekta svar ökar i takt med att valrörelsen fortskrider. För att

---

²¹ Petersson m.fl. 1998.

²² För att någon form av åsiktsröstning skall vara möjlig förutsätts att väljarna har ^{a)} en egen åsikt i frågan, ^{b)} ett engagemang eller känsla av att frågan är viktig, samt ^{c)} kunskaper om partiernas ståndpunkter i frågan. Alternativ b) är dock inte ett nödvändigt krav (Gilljam & Holmberg 2000:116ff.). Frågan är hur väljarna erhåller dessa kunskaper. En viktig förutsättning är givetvis tillgången till god och allsidig information samt att medborgarna själva aktivt tar del av informationen. (Se kapitel 6 i denna bok). Troligtvis kan vi därmed även förvänta oss en viss skillnad mellan de politiskt intresserade och aktiva.

²³ Se Esaiasson 1990:429ff.

²⁴ Vi har möjlighet att genomföra analysen på två mätillfällen: 1985 och 2002. I båda dessa valundersökningar är det möjligt att göra en uppdelning mellan tidiga och sena förhandsröstare.

detta överhuvudtaget skall vara möjligt krävs dock att det är möjligt att undersöka skillnader inom likvärdiga kategorier av individer.²⁵ Föreliggande studie dras dock med ett metodologiskt problem beträffande detta, vilket är att även då det totala urvalet av intervjupersoner delvis bygger på ett obundet slumpmässigt urval finns det ändå skäl att misstänka att det i de veckovisa intervjuerna återfinns en viss systematik i den mån att mera "lättåtkomliga" personer är överrepresenterade under de första veckorna.²⁶

Väljarnas kunskaper under veckorna före valdagen

Följande avsnitt syftar till att undersöka huruvida väljarnas politiska kunskaper ökar under valrörelsens gång. Hypotesen är, som framgått, att om valrörelsen har en effekt på väljarnas kunskaper i respektive fråga skall andelen korrekta svar öka för varje vecka. Kunskaperna kring frågor som inte är valrörelserelaterade skall följaktligen förbli oförändrad alternativt öka svagt.

---

²⁵ Se Strömblad 2003:16. I denna undersökning har grupperna jämförts utifrån grad av politiskt intresse, ålder, utbildningsnivå, partiidentifikation och könstillhörighet, eftersom tidigare studier visat att sådana egenskaper har inverkan på väljarnas politiska kunskaper (Gilljam & Holmberg 1987:63). När det gäller utbildningsnivå visar det sig att skillnaderna i vissa fall inte är så stora. Eftersom många äldre människor ofta saknar högre utbildning är det dock möjligt att den egentliga utbildningseffekten döljs (Petersson m.fl. 1998:111f.). Dessutom har det visat sig att kvinnor tenderar att göra sämre ifrån sig på de kunskapstest som återfinns i valundersökningarna. En del av förklaringen bakom dessa könsskillnader är, enligt Gilljam och Holmberg, att män tenderar att gissa i större utsträckning än kvinnor när de är osäkra på svaret (Gilljam & Holmberg 1987:63). Fördelningen mellan grupperna av intervjuade under respektive vecka är förvånansvärt jämn i båda valen. Dock framkommer att andelen politiskt intresserade är något lägre under den första veckan 1985, veckorna därefter är dock fördelningarna relativt likartade mellan politiskt intresserade och ickeintresserade. Under valrörelsen 2002 är det under de tre första veckorna en konstant ökning av dem som uppger sig vara politiskt intresserade. Dock minskar denna andel under den sista veckan med cirka åtta procentenheter. Under den sista veckan har även andelen yngre väljare ökat med sju procentenheter. Bortsett från ovannämnda avvikelser är dock grupperna förhållandevis likvärdiga vid varje mättillfälle vilket. Dock finns det risk att skillnaderna i fördelningen mellan de tre föregående veckorna och den sista veckan före valet, i synnerhet för 2002, kan inverka på resultaten.

²⁶ Vissa av intervjupersonerna har kanske inte tid att ställa upp för en intervju när det kontaktas första gången. Dessutom är det möjligt att vi återfinner en högre andel politiskt intresserade väljare bland dem som intervjuats under de första veckorna medan de icke intresserad väljarna är mindre benägna att medverka i en valundersökning och därigenom låter sig bli intervjuade först i ett senare skede.

Tabell 7.3 Sakfrågor och parti-personfrågor under fyra veckor före riksdagsvalet 1985 (andel korrekta svar i procent)

Sakfrågor	vecka				Parti-personfrågor	vecka			
	v34	v35	v36	v37		v34	v35	v36	v37
sjukersättning	77	77	78	73	Birgit Friggebo (fp)	61	61	67	58
antal fonder	57	56	60	56	Ingvar Carlsson (s)	74	74	76	75
arbetslöshet	38	37	42	40	Karin Söder (c)	83	83	81	76
statsbudget	24	29	29	26	Lars Tobison (m)	61	64	67	64
inflationstakt	62	54	59	57					
svarspersoner	197	335	258	171	svarspersoner	197	335	258	171

Kommentar: Resultaten avser samtliga intervjuade i förvalsundersökningen. Sakfrågekunskaperna bygger på följande påståenden där intervjupersonen skall uppge huruvida påståendet är riktigt eller felaktigt: ^{a)} sjukersättningen från försäkringskassan är idag för de flesta inkomsttagare 90 procent av lönen. ^{b)} Det finns en löntagarfond i varje län. ^{c)} Den öppna arbetslösheten i Sverige är idag mindre än 5 procent. ^{d)} Underskottet i statens budget har ökat det senaste året. ^{e)} Prisökningarna (inflationen) har hittills under 1985 varit över 9 procent. Vad gäller personkunskapsfrågorna skall intervjupersonen uppge vilket parti respektive person tillhör. Intervjufrågorna grundar sig på förvalsundersökningen 1985. Analysen bygger på 961 intervjuvar. I tabellen har partibeteckningen för respektive person skrivits ut.

Resultaten i tabell 7.3 ger ingen entydig bild. Bland vissa frågor tycks det som om kunskaperna ökar under valrörelsens gång men under den sista veckan före valet tenderar andelen korrekta svar att minska. Detta gäller både för sakkunskaper och för personkunskaper. Att det skulle röra sig om en fördumning av valmanskåren enbart under sista veckan före valet förefaller som en orimlig slutsats. Snarast torde det kunna hänföras till sammansättningen av svarspersoner under den aktuella mätperioden. Som tidigare framgått skiljer sig denna grupp något gentemot övriga i den meningen att andelen hög- och medelutbildade samt politiskt intresserade minskar något under denna vecka. Även andelen män är något lägre bland dem som intervjuades under den sista veckan.

Tabell 7.4 Sakfrågor och parti-personfrågor under fyra veckor före riksdagsvalet 2002 (andel korrekta svar i procent)

Sakfrågor	vecka				Parti-personfrågor	vecka			
	v34	v35	v36	v37		v34	v35	v36	v37
sjukersättning	81	82	79	80	Karin Pilsäter (fp)	23	22	22	14
riksdag	72	73	76	64	Bosse Ringholm (s)	79	78	80	68
arbetslöshet	39	53	40	50	Lena Ek (c)	18	14	20	11
växelkurs-euro	78	79	75	75	Gunilla Carlsson (m)	13	12	16	10
Spanien i EU	79	81	82	76	Åsa Domeij (mp)	84	78	77	66
bistånd	40	35	37	26	Johan Lönnroth (v)	40	36	42	27
asylsökande	36	45	40	40	Inger Davidsson (kd)	31	30	30	23
enpartiregering	51	45	53	45	Anna Lindh (s)	86	83	82	74
Svarspersoner	248	283	277	219	Svarspersoner	248	283	277	219

Kommentar: Resultaten avser samtliga intervjuade i förvalsundersökningen. Sakfrågekunskaperna bygger på följande påståenden där intervjupersonen skall uppge huruvida påståendet är riktigt eller felaktigt: ^{a)} sjukersättningen från försäkringskassan är idag 90 procent av lönen från den första sjukdagen. ^{b)} Sveriges riksdag har 349 ledamöter. ^{c)} Den öppna arbetslösheten i Sverige är mindre än 5 procent. ^{d)} En Euro är idag värd mer än tio svenska kronor. ^{e)} Spanien är medlem i EU. ^{f)} Det svenska statliga biståndet till utvecklingsländerna uppgår idag till en procent av bruttonationalinkomsten (BNI). ^{g)} Förra året sökte drygt 20 000 personer asyl i Sverige. ^{h)} Under valperioden 1998-2002 hade Sverige en socialdemokratisk enpartiregering. Vad gäller personkunskapsfrågorna skall intervjupersonen, som tidigare nämnts, uppge vilket parti respektive person tillhör. Intervjufrågorna grundar sig på förvalsundersökningen 2002. Analysen bygger på 1027 intervjusvar. I tabellen har partibeteckningen för respektive person skrivits ut.

I tabell 7.4 framkommer att resultaten i de enskilda frågorna spretar åt olika håll och det återfinns inga större skillnader som direkt kan hänföras till tidpunkten för intervjun. Dock framkommer vissa tendenser till att förmågan att kunna redogöra för vilket parti olika politiker tillhör ökar i takt med att valrörelsen närmar sig valdagen. Förmågan att urskilja huruvida ett påstående kring vissa politiska eller ekonomiska sakfrågor är rätt eller inte tycks dock vara oberoende av valrörelsen. Även inför valet 2002 sker en minskning i andelen riktiga svar under den sista veckan före valet, både vad gäller personkunskaper såväl som sakfrågekunskaper.

Den fråga man ställer sig är hur detta skall tolkas? Vid en närmare granskning av intervjupersonernas sammansättning vid de vid båda

undersökningstillfällena framkommer att andelen politiskt intresserade och andelen högutbildade är något färre under den sista veckan före valet 2002, samtidigt som andelen unga väljare ökar. Möjligen kan detta sägas förklara skillnaderna 2002. Även den sista veckans nedgång i 1985 års undersökning borde kunna förklaras utifrån denna bakgrund. Där finner vi dock att förhållandet är nära på det omvända i den meningen att andelen unga väljare minskar något under den sista veckan samtidigt som andelen starkt partiidentifierade ökar. Andelen högutbildade och politiskt intresserade minskar dock något, även om skillnaderna inte är så stora som 2002.²⁷

Sammantaget visar resultaten att kunskaperna i de frågor som ställs i valundersökningarna inte i någon högre utsträckning påverkas under valrörelsens gång. Alternativt att de kunskapsfrågor som ställs i valundersökningarna inte är särdeles valrörelserelaterade, om kriterierna för en dylik fråga är att kunskapsnivån kring densamma bör öka under valrörelsens gång. Då det återfinns få samband mellan tidpunkt och andel korrekta svar torde en slutsats kunna vara att om det är något man lär sig under valrörelsen är det inte denna typ av kunskaper som förbättras.²⁸

Därmed är risken överdriven att förhandsröstare fattar sitt röstningsbeslut på ofullständig kunskapsgrund. Tillförlitligheten i de olika kunskapsmåttan kan alltid diskuteras men faktum kvarstår att bland de rena kunskapsfrågorna som återfinns i valundersökningarna framkommer inga signifikanta valrörelseeffekter. Dock skall det framhållas att de

---

²⁷ Ett problem som kan uppstå är, som tidigare diskuterats, problemet med självselektionen under intervjuerna. I vilken ordning intervjuerna skall företas bygger i det närmaste på ett slumpmässigt förfarande. Av naturliga skäl är det dock de mest lättillgängliga individerna som intervjuas först. Exempelvis är det inte säkert att man i ett första skede kan nå den utvalda individen och vissa av intervjupersonerna har kanske inte tid att ställa upp för en intervju när det kontaktas första gången. Som en följd av detta är det möjligt att vi återfinner en högre andel politiskt intresserade väljare bland dem som intervjuats under de första veckorna medan de mindre politiskt intresserade väljarna är mindre benägna att medverka i en valundersökning och därigenom låter sig bli intervjuade först i ett senare skede. Bland de mer svåråtkomliga kategorierna hör ungdomar och affärsmän av vilka de senare ofta är på resande fot och därigenom endast kan medverka i kortare telefonintervjuer där antalet frågor som ställs är relativt begränsat. Detta skulle kunna vara en del av förklaringen till att andelen korrekta svar tenderar att minska under den sista veckan före valet.

²⁸ Inte heller vid en regressionsanalys (OLS) framkommer något signifikant stöd för att valrörelsen påverkar personkunskaper eller sakkunskaper hos väljarna inför 1985-års val. För 2002 tycks dock personkunskaperna minska i takt med att valrörelsen fortskrider (Jfr Dahlberg 2003).

personer som intervjuats i eftervalsundersökningarna i snitt ligger något högre i andel korrekta svar jämfört med de personer som intervjuats före valet. Detta gäller i synnerhet valundersökningen år 2002. Bland personkunskapsfrågorna uppgår medeltalen i förvalsintervjun till 3,5 och i eftervalsintervjun till 3,6 och för sakkunskapsfrågorna rör det sig om en skillnad om 4,7 respektive 4,8. Vad gäller kunskaperna kring partiernas inställning till EMU är kunskaperna oförändrade med ett medeltal om 5,4 i båda undersökningarna. I 1985 års valundersökning är dock skillnaderna något mindre. Bland personkunskapsfrågorna uppgår medelvärden i förvalsundersökningen till 2,8 respektive 2,6 och i eftervalsundersökningen till 2,9 respektive 2,5. Kunskaperna kring partiernas inställning till kärnkraften är dock oförändrad.

Det är inga stora skillnader som framträder mellan de som intervjuats före respektive de som intervjuats efter valet vad avser andel korrekta svar. Dock framkommer en viss förhöjning av den politiska kunskapsnivån. Valrörelsens betydelse som kunskapshöjande faktor kan därför inte helt avfärdas. Det skall dock tilläggas att förutom att de personer som intervjuats en tid efter valet haft möjlighet att ta till sig ytterligare information i största allmänhet är det även troligt att eftervalsdebatterna och regeringsbildningarna bidragit till väljarnas ökade kunskaper. Det intressanta i sammanhanget är dock den eventuella effekt valrörelsen kan tänkas ha på väljarnas politiska kunskaper innan de har röstat och inte efter att det gjort detta.

Kunskaper hos förhandsröstare och vallokalsröstare

Den fråga som återstår att besvara är om det återfinns några skillnader beträffande politiska kunskaper mellan tidiga respektive sena förhandsröstare.

Resultaten i tabell 7.5 visar att det inte återfinns några avgörande skillnader i politiska kunskaper mellan de olika grupperna. Dock framkommer att de politiskt intresserade vallokalsröstarna under valet 1985 besitter något högre kunskaper beträffande sakfrågorna. Bland de mindre politiskt intresserade framkommer att de tidiga förhandsröstarna inom samma kunskapskategori på marginalen är något mindre kunniga än övriga två grupper. Vad avser de övriga kategorierna är skillnaderna i det närmaste obefintliga förutom bland de mindre intresserade vallokalsröstarna som är något mindre kunniga än övriga grupper inom kategorin partikunskaper. För valet 2002 visar det sig att politiskt intresserade tidiga förhandsröstare i genomsnitt har betydligt bättre personkunskaper än de övriga två väljargrupperna. Bland de mindre intresserade är det de sena förhandsröstarna som är något kunnigare. Bland

de övriga kunskapskategorierna är resultaten betydligt jämnare. Dock är mindre intresserade tidiga förhandsröstare något sämre vad gäller sakkunskapsfrågorna.²⁹

Tabell 7.5 Tidiga och sena förhandsröstares samt vallokalsröstares politiska kunskaper (gruppmedelvärden)

1985	röstade tidigt	röstade sent	röstade i vallokal	2002	röstade tidigt	röstade sent	röstade i vallokal
personkunskap	Personkunskap						
högt politiskt intresse	3,3	3,2	3,3	högt politiskt intresse	4,9	4,0	4,3
lågt politiskt intresserade	2,3	2,3	2,2	lågt politiskt intresserade	2,8	3,3	2,8
svarspersoner	200/158	229/224	942/812	svarspersoner	58/41	88/39	971/680
sakkunskap	Sakkunskap						
högt politiskt intresse	2,8	2,8	3,0	högt politiskt intresse	5,0	5,4	5,0
lågt politiskt intresserade	2,0	2,3	2,1	lågt politiskt intresserade	4,2	4,6	4,5
svarspersoner	191/145	223/213	916/777	svarspersoner	58/41	88/39	971/680
partikunskap	partikunskap						
högt politiskt intresse	1,9	1,9	2,0	högt politiskt intresse	5,5	5,9	5,6
lågt politiskt intresserade	1,4	1,4	1,2	lågt politiskt intresserade	5,0	5,3	5,0
svarspersoner	191/146	223/214	919/778	svarspersoner	35/18	47/14	562/218

Kommentar: Tabellen visar medelvärdet i fråga om antalet rätt svar för respektive kunskapsindex. Variabeln *politiskt intresse* är ursprungligen en fyrställig variabel där värdet 1 står för inget politiskt intresse och värdet 4 för ett stort politiskt intresse. I denna tabell har dock värdena 1 och 2 respektive 3 och 4 slagits samman till en dikotomi som skiljer ”lågt politiskt intresse” från ”högt politiskt intresse”.

Sammantaget visar resultaten att det inte finns något som tyder på att förhandsröstningen i sig skulle ha någon reell effekt på väljarnas politiska kunskaper, varken 1985 eller 2002. Skillnaderna i de politiska

²⁹ Som tidigare nämnts vet vi att även andra faktorer än politiskt intresse påverkar väljarnas politiska kunskaper. Tidigare genomförda studier inom området har visat att även ålder, utbildningsnivå, partiidentifikation och könstillhörighet är av betydelse (Gilljam & Holmberg 1987:63; Petersson m.fl. 1998:111f). Genom en regressionsanalys kan sambandet mellan tidpunkt för röstning och politisk kunskapsnivå analyseras systematiskt samtidigt som möjlighet ges att kontrollera för andra faktorer som teoretiskt kan tänkas inverka på väljarnas politiska kunskaper. En sådan regressionsanalys ger dock inte några andra resultat än vad som tidigare framkommit.

kunskaperna mellan tidiga och sena förhandsröstare samt vallokalsröstare är mycket små. De tidigare uppställda hypoteserna erhåller därmed inte något stöd i denna undersökning.

Valrörelsens upplysande effekter i praktiken

Hittills har vi sett att det inte i någon högre utsträckning går att argumentera för att valrörelsen skulle ha någon nämnvärd effekt på väljarnas politiska kunskaper.

Resultaten ger heller inget stöd för att det skulle återfinns någon reell skillnad mellan tidiga förhandsröstares och sena förhandsröstares respektive vallokalsröstares politiska kunskaper. De i inledningen uppställda hypoteserna erhåller således inget empiriskt stöd i denna analys, även om de inte helt kan avfärdas enbart på grundval av de resultat som här presenterats. De normativa kraven på ett aktivt deltagande från väljarnas sida och att de skall besitta ett visst mått av politisk kunskap är således inget som går stick i stäv med möjligheten att förhandsrösta i ett förhållandevis tidigt skede av valrörelsen. Resultaten visar samtidigt att väljarnas kunskaper inte i någon större utsträckning ökar under valrörelsens gång vilket innebär att risken för att de tidiga förhandsröstarna skulle fatta sitt röstningsbeslut på ofullständig kunskapsgrund är överdriven.³⁰ Däremot kan det diskuteras om väljarna generellt sett kan anses vara välinformerade eller inte.

---

³⁰ Det kan naturligtvis inte uteslutas att valrörelsen ändå har en kunskapshöjande effekt på väljarna och att de negativa resultaten i denna studie är en produkt av bristande validitet. Men om inte dessa frågor kan sägas vara valrörelserelaterade är det tveksamt om det överhuvudtaget finns några sådana frågor. Och om det trots allt existerar frågor som är förknippade med valrörelsen borde det även vara möjligt att på relativt enkel väg mäta valrörelsens effekt i kunskaperna kring dessa. Dock är det möjligt att en tidsperiod om fyra veckor inte är tillräcklig för att kunna påvisa en förändring över tid. Valrörelserna är mer utsträckta över tid än så. Fyra veckor före valet fångar därigenom endast upp en liten del av hela valrörelsen, även om den sista månaden är den intensivaste. I föreliggande fall är dock en mätning över en fyraveckorsperiod det enda alternativ som står till förfogande, eftersom intervjuerna för valundersökningarna börjar cirka en månad före valet och pågår till slutet av november. Man skulle givetvis kunna genomföra en mera utsträckt tidsserieanalys men om det är en eventuell valrörelseffekt på väljarnas kunskaper som skall undersökas, förefaller det tämligen meningslöst att fortsätta med mätningarna efter att valet är över. En eventuell kunskapsökning efter valet skulle således bero på något annat än själva valrörelsen vilket i detta fall är av mindre intresse då syftet med denna studie är att undersöka tidiga respektive sena förhandsröstare med avseende på kunskapsinhämtning före respektive efter att de röstat, dock ej senare än själva valdagen.

Vad avser personkunskapsfrågorna vore det intressant att i en framtida studie närmare undersöka i vilken utsträckning olika partiföreträdare förekommer i media under valrörelsens gång.³¹ En tänkbar förklaring till de negativa resultaten beträffande personkunskapsfrågorna skulle kunna vara att medierna i högre grad fokuserar på partiledarna i takt med att valrörelsen närmar sig sitt slutskede, varför andra partiföreträdare exponeras i mindre utsträckning.

I flera fall pekar dock resultaten på att väljarnas politiska kunskaper minskar under valrörelsens gång, vilket är ett lika märkligt som nedslående resultat. Att valrörelserna skulle ha en negativ inverkan på väljarnas kunskaper rimmar illa med det normativa demokratiteoretiska kravet om att väljarna bör fatta sina beslut på så goda kunskapsgrunder som möjligt. Dessutom går resultatet stick i stäv med synen på valrörelsen som den arena där väljare och valda möts och diskuterar lösningar på samtidens problem, och som det forum där partierna presenterar sina program till vilka väljarna tar ställning.

Vad som väcker funderingar är vad det innebär att informationsflödet kraftigt intensifieras i slutspurten av valrörelserna. Leder det till att väljarnas tidigare förvärvade kunskaper faller bort eller till att väljarna drar på sig skyglappar i takt med att valdagen närmar sig?

---

³¹ Ett sådant material finns tillgängligt inom ramen för professor Kent Asps *Medievalundersökningar*. Medievalundersökningarna studerar sedan valet 1979 valbevakningen i press, radio och TV, dess betydelse för valutgången och vad som påverkar bilden i medierna. Folkomröstningarna om kärnkraften och EU har undersökts på samma sätt; folkomröstningen om EMU kommer också att undersökas (Asp 2003).

Kapitel 8

Absentee Voting and Postal Voting in Europe

Martin Brothén

In most countries casting a vote is based on the principle that the voter has to be present at the polling station on election day. This is the normal and traditional way of casting a vote. However, in many countries a special voting procedure is available for a voter who is unable to appear in person at his or her polling station on election day. Such a special voting procedure is described as *absentee voting* or *postal voting*. Another description, used for example in Sweden, is the term *advance voting* or *early voting*, since this kind of voting has to take place before election day.

Absentee voting, therefore, is a system that allows voters to vote at a voting location other than the polling station, used on the day of the general election. Absentee voting provides a means for voters to participate in upcoming elections even though they may not be able to go to the polls on election day. Early voting will allow voters who cannot attend a polling station on the day of the general election to vote on a certain date, or series of dates, prior to the day of the general election.

Voters may have different reasons to use absentee voting.¹ For example, the voter may work far away from the polling station, he or she may be abroad, in hospital or in an institution for the elderly. Voters serving prison sentences are usually also eligible for early voting. In some, but not all, countries the voter has to apply to give an absentee or postal vote, and give a reason why he or she cannot be at the polling station on the day of the general election. In the Nordic countries, Denmark, Finland, Norway and Sweden, the voter does not have to present any reason to be eligible for pre-election voting, absentee voting or postal voting.

Election turnout in a country is affected positively if voting is easy.² Hence, a system for absentee voting can increase turnout by serving as an additional voting facility and increased accessibility to the voting process.

---

¹ Chapter 3 in the book deals with such reasons.

² Franklin 1996.

The most widespread form of early or absentee voting is voting by mail. Mail voting can be arranged so that the voter, on request, can receive voting material mailed to a specified address, from the relevant electoral management body. The voter then completes the ballot and returns it, by mail or in person, to the office of the electoral management body. In some countries – such as Sweden and Norway – voting at the Post Office before the election is one form of mail voting. To be successful, the mail voting system depends on an efficient mail delivery service throughout the area subject to the election.

Pre-election voting and postal voting is not unique to Sweden. However, arrangements vary among different countries. The research project *Swedish Postal Voters (Svenska poströstare)* has conducted a mail questionnaire survey on pre-election voting and postal voting in sixteen European countries.³ Responses have been received from eleven countries.⁴ In the following, answers from these countries are reported. In addition, Sweden is included in the report. The collected material on pre-election voting and postal voting outside Sweden can be regarded as unique.⁵ No other survey of the same magnitude has been conducted.⁶ In the following, answers to the nine-question questionnaire will be reported question by question. For each question, countries are reported in the following order: Sweden, Denmark, Finland, Norway, United

---

³ The survey – *International Survey on Absentee Voting and Postal Voting* – can be found in appendix II. Dr. Martin Brothén has been responsible for the administration of the survey. He has also been responsible for the research project and coordination of the research group.

⁴ Sincere thanks to the following persons, who have devoted the time to answer the ten questionnaire questions: professor Antonis Pantelis (Greek parliament), Pedro Valente and Joaquim Ruas (Portuguese parliament), professor Rudy B. Andeweg (University of Twente, Netherland), Steinar Dalbakk (Norwegian Ministry of Local Government and Regional Development), Matthew Leeke (British Parliament), professor Wolfgang Müller (University of Vienna, Austria), Yves-Marie Doublet (French, parliament), professor Jørgen Elklit (University of Aarhus, Denmark), Anne Birte Pade (Minister for the Interior and Health, Denmark), Volker Görg, Marek Wiechers and Katharina Janzen (German federal parliament), Jan-Henrik Pursiainen (Finnish parliament). The author of this report is responsible for the information on Sweden, with help from the Internet site of the Election Authority (<http://www.val.se>). Dr. Anders Widfeldt, University of Aberdeen, translated the questionnaire into English.

⁵ Comparative research is difficult. This is illustrated by the fact that a Norwegian Commission of Inquiry erroneously puts the number of days for postal voting in Sweden as 8 before election day, whereas the correct number of days is 18 (Cf. NOU 2001:3, p. 241).

⁶ Cf. the IDEA report *Postal Voting and Voting on the Internet*; SOU 2000:125, p. 265ff.

Kingdom, Germany, The Netherlands, France, Austria, Greece and Portugal.

The answers to the questionnaire do not easily lend themselves to comparison. No obvious general tendencies can be extracted from the material. The most similar systems for pre-election voting can be found in the Nordic countries, where voters can cast a pre-election vote at special pre-election polling stations. Elsewhere, the most common form of pre-election voting is via mail. Most countries have restrictions on who is eligible for pre-election voting, and also require that the voter provides a reason for wishing to vote before election day. The Nordic countries deviate from this pattern, and have few or no restrictions or requirements. Indeed, the proportions of pre-election voting are indeed higher in the Nordic region than elsewhere. The highest proportions can be found in Finland (37.5 per cent pre-election votes of all votes cast), Sweden (29.8 per cent) and Norway (19.9 per cent). The German facility for absentee voting is used by around 20 per cent of the participating voters. Sweden is unique in giving voters the opportunity to change the pre-election vote; it is possible cast a new vote at the regular polling station on election day.

<p>Question 1: In which year was the presently used system for pre-election voting/absentee voting/postal voting introduced?</p>

Sweden:

Postal voting first took place in connection with the local and regional elections of 1942, and in a parliamentary election for the first time in the second chamber election of 1944. Only voters presenting special reasons for not being able to vote at the polling station were allowed to vote at the post office. A parliament decision in 1969, that "voting other than at the polling station should not be unnecessarily restricted", broadened the possibility of postal voting before the 1970 election. Since 1970 Sweden has had a system, which in practice allows the voter to decide for him/herself whether to vote at the polling station or a post office. In 1982 a decision was taken, which allows voters who "find themselves unable" to vote at a polling station to vote in a post office. Thus, Sweden has few restrictions for voters who wish to vote before the day of the general election.

Denmark:

The possibility of a postal vote, according to the method still in use, was introduced in 1915. However, only seamen could cast a postal vote, and only insofar as they were unable to personally be present at the polling station on election day.

In 1938 the possibility to cast a postal vote was extended to lighthouse service employees, plus voters who, owing to employment in the civil service or local authorities, or private contractual or working circumstances, were forced to be outside the area of the local authority in which he or she was resident, in a way that prevented him or her from attending the polling station during the hours of the election. The advance voting took place at the population register offices.

In 1953 postal voting was again extended so that all voters who, owing to sojourn outside the local authority area where they appeared on the electoral register, were unable to attend the polling station on election day, were given the possibility to cast a postal vote at the population register offices. In addition, voters resident on distant islands that did not constitute their own electoral districts, were given the possibility to cast a postal vote, insofar as they only with considerable difficulty could reach the polling station.

In 1965 the possibility of a postal vote was made possible also in cases where the voter was present in the local authority area of his/her residence, insofar as they could not, or only with considerable difficulty could, reach the polling station during the hours of the election.

In 1970 it was made possible for hospitalised voters, or voters resident in other care (of elderly) institutions, to vote in the hospital or care institution.

In 1977 it was made possible for voters, on application, to vote in their own home, insofar as the voter owing to illness or disability was unable to appear at the polling station on election day.

Since 1980 it has been the voter who decides whether he or she is unable to appear at the polling station on election day. Thus, there is no longer a requirement that it should be impossible, or only possible with considerable difficulty, for the voter to appear at the polling station on election day. However, this requirement was hardly enforced.

It could be added that the time frame for postal voting has been extended over time. Since 1965 this time frame has been between three weeks before election day until the penultimate weekday before the election. This applies to Denmark. Voters present (sojourning) in the Faeroe Isles, Greenland, abroad, on Danish ships in international or foreign waters or on Danish offshore installations outside Danish terri-

tory, may cast postal votes up to three months before election day. In 2001 postal votes in Denmark were made possible up to three months before election day, but not for parliamentary elections; only for local, regional and European elections and referendums.

In conclusion, the current system of postal voting in Denmark, as regards the method, eligibility, locations and time frame, goes back to 1977.

Finland:

1969, although minor changes have taken place after that. However, the basic system is from 1969.

Norway:

1997. This year (i.e. 2003) – at the local elections – another system will be used.

United Kingdom:

2001.

Germany:

The presently used system for postal voting in Germany was introduced in 1956.

The Netherlands:

The electoral laws last changed in 2001.

France:

The French electoral system does not at the moment use “pre-election-voting” and “postal voting”. Voting by correspondence was abolished in 1975 because of the risks of fraud.

However, the following possibilities exist:

^{a)} voting by correspondence and voting by proxy when the voter cannot move to a voting station, and this under certain conditions.

^{b)} voting by internet under conditions and experimentally and exclusively for certain elections: French voters resident outside France for the “Conseil Supérieur des français à l'étranger” (bill adopted by the Senate, 18th March 2003).

Austria:

1992.

Greece:

There are no absentee and postal voting in elections to the Greek Parliament.

Portugal:

The present electoral law dates from 1979 and has been changed several times. Regarding pre-election voting/absentee voting/postal voting, present norms date from 1995, with a minor change introduced in 2001.

<p>Question 2: Describe briefly the conditions and regulations in your country for pre-election voting/absentee voting/postal voting.</p>
--

Sweden:

On Election Day, the voters vote at the polling station in the district where he or she is registered according to the electoral roll. Polling stations remain open, as a rule, between 0800 and 2000. A voter who for some reason cannot vote at the polling station on Election Day can vote in advance at post offices, at a special voting station within the country or at a diplomatic mission abroad. A person who is temporary abroad also has a possibility to vote by mail from abroad. Voting in advance at a Swedish post office is possible 18 days before Election Day. On Election Day, at least one post office in each municipality is open for voting.

On the Sunday before Election Day, at the earliest, special voting stations can be set up at hospitals, residential homes for the elderly and other care institutions for anyone who is unable to get to a polling station on Election Day. In most municipalities, the municipal Election Committee is arranging the voting but in some municipalities the postal employees carry out the reception of votes.

For voting at diplomatic missions abroad, The Swedish Election Authority decides, after proposal from the Ministry for Foreign Affairs, at which diplomatic missions abroad votes may be received. Voting begins 24 days before Election Day, and in some places may take place only for a short period of time. Voting must end at such time before the election as to ensure that votes cast reach the Swedish Election Authority no later than at 12 noon the day before Election Day.

As of the general elections of 2002, persons entitled to vote and who are abroad may vote by mail from all countries in the world. Seamen from ships plying international routes may also vote by mail. The mail vote is considered as cast on the day of the envelope's postmark. The vote may not be postmarked earlier than 30 days before Election Day and must be posted in such time as to ensure that it is received by the Swedish Election Authority no later than the day after Election Day.

Denmark:

Professor Jørgen Elklit and Anne Birte Pade describe in the book "*Parliamentary Elections and Election Administration in Denmark*" how the voting in advance is organised in Denmark.⁷

Casting a vote is in principle based on the presence of the voter at the polling station on election day. However, a special voting procedure is available for voters unable to appear in person at their polling stations during voting hours. Voters are not allowed to vote at polling stations other than the one where they are on the electoral register.

Advance voting is available to any voter at any of the 275 national registration offices, i.e. in any of the municipalities. These offices are usually located at the City Hall. Advance voting must take place within three weeks before an election but two week-days before election day.

Patients in hospitals, voters who live in nursing homes, etc., and inmates in prisons, etc. can cast an advance vote in the respective institutions. Voters who live in private homes, but who because of illness and the like are unable to appear at their polling station, can cast an advance vote in their home, provided they have applied for this at least 12 days before election day at the local national registration office.

The municipalities are in charge of advance voting in local national registration offices, in nursing homes, etc., and in the voters' private homes. At a national registration office advance votes are accepted by members of the administrative staff. At nursing homes, etc., and in private homes, advance votes are collected by appointed electors elected by the municipal council.

Advance voting in hospitals, prisons, etc. is conducted by the institution itself. The administrative head of the institution is responsible for the appointment of members of the administrative staff to collect the votes.

Danish voters living abroad as well as Danish voters temporarily abroad (e.g. on vacation or business) can cast an advance vote at any

---

⁷ Elklit, J. & Birte Pade, A. 1996 (section 4.2).

Danish diplomatic or consular mission. Such votes are accepted by the administrative staff. Instructions issued by the Ministry of Foreign Affairs contain a section on "Voting Abroad in Elections and Referenda." Advance voting abroad can also take place with a "vote receiver" appointed for particular purposes by the Ministry of the Interior. This possibility is mainly used to serve Danish military personnel abroad, e.g. as members of UN peacekeeping forces.

Danish sailors serving on Danish ships in foreign waters - and Danish passengers as well - may also vote on board the ship. The ship's master (or his substitute) collects these votes.

Voting abroad can take place at any time, but advance votes cast more than three months before election day are not accepted as valid votes as they are not counted. A special rule is applicable to sailors and their accompanying spouses, according to which they can cast a new vote as early as one day after an election, which will remain valid until the next election,¹⁵ provided the voting takes place on the ship.

Finland:

Advance voting in Finland is regulated in the election law of 1998. Everyone entitled to vote also has the right to vote in advance. Advance votes may be cast at any of the special advance vote polling stations decided separately for each election. Voting from home (also in advance), for the most part a service for voters affected by disability or serious illness, requires application in advance and a valid reason, specified by law.

Norway:

Any voter who so wishes, may vote in advance. No conditions required.

United Kingdom:

In the UK voters not able to vote in person on the day of an election can register their vote via postal voting or proxy voting (nominating another person to vote on your behalf). There is no system for pre-election voting to take place. In the case of postal voting, the applicant is issued a postal ballot form and a declaration of identity which must be returned before the close of the poll, either by post or by hand. There is no longer a restriction that addresses for postal ballot papers must be within the UK. The declaration of identity must be authenticated by a witness. All electors entitled to vote by post must have an A against their name in the polling station register, to indicate that they are not

allowed to vote in person. Although it will be evident from the absent voters' lists which electors have been issued with ballot papers, it will not be possible to tell from the list which ballot papers were actually received in time before the close of poll, as the list is not cross-checked with ballot papers received.

In England, Scotland and Wales, the voter can chose to vote by post, if he or she does not or does not wish to attend his/her polling station. The voter does not have to give any reason for asking for a postal vote.

Applications can be made for a single election, for a specified period or indefinitely. A postal vote can be sent to the voters home address or any other address specified by the voter. Postal votes can be sent overseas, but the voter needs to consider whether there would be time for the voter to receive and return his/her ballot paper by polling day. Postal votes are usually despatched about a week before polling day. If the voter have been sent a postal vote, he or she cannot vote in person at a polling station. Postal votes can be posted back to the council offices or returned by hand to the council offices or polling station. Postal votes have to be received at the council or polling station by the close of poll on polling day.

Germany:

The Legal Foundations for postal voting in Germany are Articles 36, 39 of the Federal Electoral Law (last amended by Article 1 of the Law of 7 May 2002); Articles 20, 25-31, 66, 74, 75 of the Federal Electoral Regulations (promulgated on 19. April 2002).

For postal voting, the registered voter has to file an oral or written application with his/her competent local authority for the issue of a polling card. The application form is printed on the back of the notification cards for the persons eligible to vote; such cards have already been received by all registered voters. Polling cards and postal ballot documents may be requested until Friday before election day and in special exceptional cases until election day, 3 p.m. The registered voter must either file personally the application for postal ballot documents with his/her local authority (election office) or send it in a stamped letter to that authority.

In voting by post, too, the right to vote must be exercised personally and in a secret way. Voters who are illiterate or who are prevented by a physical handicap from marking the ballot paper himself/herself, folding it or placing it in the envelope or from going to the post office himself/herself may be aided by another person. However, such aid must be

limited to “technical” assistance for the voter to express his/her wishes as a voter. Exercising the right to vote as a representative is prohibited.

The voter has to send the sealed official ballot letter envelope, containing the polling card with the declaration in lieu of an oath and the sealed official voting envelope, containing the ballot paper, to the agency indicated on the ballot letter envelope.

The Netherlands:

Pre-election voting is not possible; postal voting is only allowed for Dutch citizens living abroad or being temporarily abroad for job-related reasons; absentee voting is possible by giving another voter the mandate to cast your vote. If this other voter votes in the same polling station, this can simply be done by filling in a few questions on your polling card. If the other voter votes in another polling station, permission has to be asked from the mayor. If you are absent from your own polling station (but inside the country) you can request a polling pass from the mayor which allows you to vote in any polling station in the country

France:

The French electoral system does not at the moment use “pre-election-voting” and “postal voting”. Voting by correspondence was abolished in 1975 because of the risks of fraud.

Austria:

Voters are automatically registered. If absent (from local ballot station) they can ask for absentee voting some time in advance of the election. If they are in Austria, they can vote with the document they receive in any ballot station. If they are in a foreign country they need a witness confirming that it is the right person who puts the envelope with the vote in a second envelope to be sealed and signed by the witness. Witness can be (1) any Austrian citizen, (2) any Austrian embassy or consulate, (3) any foreign notary. Note that until recently two Austrian witnesses were required.

Greece:

There is no absentee and postal voting in elections to the Greek Parliament.

Portugal:

Pre-election voting – The following citizens are entitled to pre-election voting:

- a) military personnel on duty on election day;
- b) security officers on duty on election day;
- c) staff of sea, air, rail and road transport companies which, due to their professional activities, can not vote on election day;
- d) citizens admitted to hospitals who, due to their illnesses, cannot get to the polling booth;
- e) prisoners, entitled to political rights;
- f) members of national sports teams, when representing the country abroad on election day.

Groups a), b), c) and f) must vote in person in the local town hall prior to the election. The voting papers are kept and delivered to the appropriate voting booth before election day.

Groups d) and e) must request a special voting booth in their respective hospitals or prisons. The President of the local authority, or his/her representative visits the hospital or prison, collects the votes and delivers them to the appropriate voting booth before election day.

Postal vote – Portuguese citizens living abroad and registered to vote at the consulate or consular section may vote by mail.

<p>Question 3: Which body (institution or authority) is responsible for pre-election voting/absentee voting/postal voting in your country?</p>

Sweden:

The Swedish Election Authority. Voting in advance at the post office is administrated by Posten (the Post Office). The Swedish Election Authority decides at which diplomatic missions abroad votes may be received, on proposal by the Ministry for Foreign Affairs. Mail votes from abroad must be posted in such time as to ensure that it is received by the Swedish Election Authority in time for the election.

Denmark:

Controlled by Ministry of the Interior as part of their overall handling of election administration, but actual implementation is handled by municipal authorities, normally the local national registrations offices.

Finland:

The Ministry of Justice is responsible for elections in Finland. In practice, however, the local authorities are responsible for the organisation of elections. For example, each local authority decides on the location and number (with a minimum of one) of advance vote polling stations in the respective area. The The Ministry for Foreign Affairs is responsible for the organisation of advance votes from abroad and the prisons are responsible for advance voting by inmates.

Norway:

No information available.

United Kingdom:

Local Authorities administer the distribution of postal votes and organisation of proxy voting. Thus they will also investigate any complaints relating to election fraud. In addition the Electoral commission acts as an overall advisor and will monitor the success of absentee voting on a national level. Moreover overall responsibility for policy lies with two governmental departments, the Office of the Deputy Prime Minister (ODPM) and the Lord Chancellor's Department (LCD). The ODPM has responsibility for local elections while the LCD has responsibility for national elections.

Germany:

The District Returning Officer is in general responsible for duties in conjunction with the postal ballot (in the event of an order from the Land government or an agency the place of the District Returning Officer shall be taken by the local authority of the commune that has issued the polling cards or the administrative authority of the district in which this commune lies):

^{a)} to appoint Postal Ballot Boards

^{b)} to publicize the venues and times of the meetings of the Postal Ballot Boards

^{c)} to commission the Postal Ballot Officer; to brief the Postal Ballot Boards

^{d)} to provide and furnish a room for the official counting of the votes

^{e)} to register incoming postal ballot letters

^{f)} to arrange the postal ballot letters and to distribute them among the Postal Ballot Boards

⁸⁾ to add the result of the election by postal ballot to the result of the election in the constituency.

The Netherlands:

No single institution. The mayor of The Hague organises most of the postal voting.

France:

The French electoral system does not at the moment use “pre-election-voting” and “postal voting”. Voting by correspondence was abolished in 1975 because of the risks of fraud.

Austria:

District electoral authority.

Greece:

There is no absentee and postal voting in elections to the Greek Parliament.

Portugal:

The organization of the electoral process is the competence of the Ministry of Home Affairs. However, in the case of pre-election voting, local authorities are also involved, since they are in charge of receiving the votes and distributing them to the appropriate voting booths. Regarding the postal vote, Consulates (and, therefore, the Ministry of Foreign Affairs) also have responsibilities.

<p>Question 4: Does the voter have to present any reason (such as illness, journey, etc.) to be eligible for pre-election voting/absentee voting/postal voting? If yes, which reasons are acceptable?</p>
--

Sweden:

No.

Denmark:

No. Since 1980 it has been the voter who decides whether he or she is unable to appear at the polling station on election day. Thus, there is no

longer a requirement that it should be impossible, or only possible with considerable difficulty, for the voter to appear at the polling station on election day. However, this requirement was hardly enforced.

Finland:

No. Only exception of the right to vote from the home.

Norway:

No.

United Kingdom:

Postal Voting can now be requested on demand. It is not necessary to state a reason for applying or to obtain proof of illness. A proxy vote can be granted to anyone who satisfies the electoral registration officer that he or she cannot reasonably be expected to vote in person on polling day. Examples include those on holiday, those who have been taken ill, people away on business and people who have moved house but have not had time to register at their new address and are thus still on the register at their old address. A proxy vote for an indefinite period may be granted to anyone for the following reasons:

- ^{a)} physical incapacity (including blindness);
- ^{b)} the general nature of their occupation (for example, long-distance lorry drivers);
- ^{c)} they are on an educational course;
- ^{d)} a journey by sea or air would be necessary (for example, in the Scottish islands);
- ^{e)} they are Service Voters; or
- ^{f)} they are overseas electors.

Germany:

A person entitled to vote who is registered in a voters' register may exercise his right to vote by postal ballot if during polling hours on the day of the election,

- ^{a)} he or she will be outside his or her own polling district for significant reasons, including holiday trips,
- ^{b)} he or she moves to a place of residence in another polling district and has not been registered in the voters' register of the new polling district, for professional reasons or as a result of illness, old age or physical infirmity or otherwise on account of his or her physical condition,

^{c)} he or she would find it impossible or unreasonably difficult to go to the polling station.

Anyone wishing to vote by postal ballot must file a corresponding application.

The Netherlands:

Only for postal voting: living or travelling abroad.

France:

The French electoral system does not at the moment use “pre-election-voting” and “postal voting”. Voting by correspondence was abolished in 1975 because of the risks of fraud.

Austria:

No. Absence is enough. In any case the demand cannot be denied.

Greece:

There is no absentee and postal voting in elections to the Greek Parliament

Portugal:

Yes. See answer to question 2. Regarding the pre-election vote, the voter has to present proof of his right to vote before election day, by presenting documents certified by the commander officer (a and b), the employer (c), the medical doctor and the hospital (d) or the director of the prison (e).

<p>Question 5: What is the total number of physical units (post offices, etc.) in which pre-election voting/absentee voting/postal voting takes place in your country?</p>

Sweden:

Advance votes were cast at a total of 1 375 places in the 2002 election. There were 157 special polling stations. Voting in hospitals residential homes for the elderly, prisons, etc., was arranged in 1 847 places. Votes could also be cast to staff serving on the 2 700 rural mail delivery routes.

Denmark:

In all 275 municipalities, pre-election votes are cast in the local national registration office + any number of hospitals, prisons, old-age homes etc. (but only for patients, inmates, residents) + possible for the incapacitated to cast a pre-election vote in one's home, on application.

Finland:

No fixed number of places. This is decided separately for each election. For the 2003 parliamentary election, there were 713 general advance polling stations in Finland, plus 236 abroad, in 89 countries.

Norway:

No figures available.

United Kingdom:

There is no set location for postal voting in the U.K. as applications are made through Local Authorities and returned by post or by hand on the day of an election. In 2001, a total of 1.4 million postal votes were cast.

Germany:

When voting by postal ballot, the voter shall send the District Returning Officer of the constituency in which his or her polling card was issued a sealed postal ballot envelope in due time to ensure that the postal ballot letter is received not later than 6 p.m. on election day. The territory of the Federal Republic of Germany is divided up into a total of 299 constituencies the applications may be submitted to. In the event of an order from the Land government or an agency the place of the District Returning Officer shall be taken by the local authority of the commune that has issued the polling cards or the administrative authority of the district in which this commune is located.

The Netherlands:

Absentee voting: in any polling station postal votes are sent to the mayor of the Hague, unless the voter lives in Aruba or the Netherlands Antilles (where you cast your vote to the Dutch Commissioner), or in a country where the foreign minister has designated one or more diplomatic posts as postal polling stations (number varies).

France:

The French electoral system does not at the moment use “pre-election-voting” and “postal voting”. Voting by correspondence was abolished in 1975 because of the risks of fraud.

Austria:

In the country all ballot stations. Outside the country, all mail boxes of the world.

Greece:

There is no absentee and postal voting in elections to the Greek Parliament

Portugal:

Regarding the pre-election vote, the vote is delivered in the local town hall (there are 308 municipalities in Portugal).

Regarding the postal vote, the Ministry of Home Affairs sends the voting papers to all citizens registered in the electoral rolls of Portuguese residing abroad. These are later returned to two Counting Assemblies, one for Portuguese living in Europe and one for Portuguese living in the rest of the world.

<p>Question 6: For how many days (including the day or days of the actual election) is it possible for voters to cast their vote via pre-election voting/absentee voting/postal voting?</p>
--

Sweden:

Voting in advance at a Swedish post office is possible 18 days before Election Day. At the earliest on the Sunday before Election Day special voting stations can be set up at hospitals, residential homes for the elderly and other care institutions for anyone who is unable to get to a polling station on Election Day.

Voting at diplomatic missions abroad begins 24 days before Election Day, and in some places may take place only for a short period of time. Voting must end at such time before the election as to ensure that votes cast reach the Swedish Election Authority no later than at 12 noon the day before Election Day.

As of the general elections of 2002, persons entitled to vote and who are abroad may vote by mail from all countries in the world. Seamen from ships plying international routes may also vote by mail. The mail vote is considered as cast on the day of the envelope's postmark. The vote may not be postmarked earlier than 30 days before Election Day and must be posted in such time as to ensure that it is received by the Swedish Election Authority no later than the day after Election Day.

Denmark:

3 weeks – ending the second last weekday before election day. I.e., if the election day is a Tuesday, then the period ends the previous Saturday.

Finland:

Eight (7+1) days in Finland and for four days abroad. Advance voting begins the eleventh day before election day. Abroad, it ends the eighth day before election day. In Finland, it ends the fifth day before election day.

Norway:

The period from August 10th to the Friday before election day (The election is a Monday in September. This year the election day for local elections is September 15th).

United Kingdom:

It is not possible to register a vote before the day of an election. All applications for absent voting must be received six days before the day of the election. Proxy voting can only occur on the day of an election and postal votes must be received by the close of the poll on election day.

Germany:

It is of utmost importance that anyone wishing to vote by postal ballot should send the ballot letter by mail in good time or hand it in to the authority responsible for incoming ballot letters. However, the postal ballot letter must be received by the competent authority not later than 6 p.m. on the Sunday on which the election is held, the reason being that at 6. p.m. polling comes to a close and the counting of the votes begins. The vote may also be cast by postal ballot immediately after the voter has received the postal ballot documents and the postal ballot letter may be sent to the address imprinted on the letter or handed in at the same address immediately afterwards. If the registered voter collects

the postal ballot documents personally, he or she may cast his or her vote by postal ballot there and then at the local authority.

The Netherlands:

1 day. Postal votes may arrive earlier, of course, but the deadline is also on election day.

France:

The French electoral system does not at the moment use “pre-election-voting” and “postal voting”. Voting by correspondence was abolished in 1975 because of the risks of fraud.

Austria:

There is not a fully satisfactory answer in the electoral law. Absentee ballots can be demanded from the authorities from the first day after the election has been called and the filled in ballots need to be back at the authorities no later than 8 days after the elections.

Greece:

There is no absentee and postal voting in elections to the Greek Parliament.

Portugal:

Regarding pre-election voting, the voters in groups a), b), c) and f) (see answer 2) must vote between day minus 10 and day minus 5 of election day. Voters mentioned in groups d) and e) must request the right to vote until day minus 20 of election day and vote between day minus 13 and minus 10 of election day. Postal votes must be mailed until the election day and must arrive until day plus 10 of election day to be counted.

<p>Question 7: Is it possible for voters, who have already cast their vote via pre-election voting/absentee voting/postal voting, to change their mind and vote again on election day at a regular polling station?</p>
--

Sweden:

Yes. There is a possibility to change an advance vote by going to the polling station and vote the ‘normal’ way. Roughly 1,000 voters use this possibility.

Denmark:

No.

Finland:

No.

Norway:

No.

United Kingdom:

No.

Germany:

No, postal voting means the elector voluntarily abstains from taking into account the latest political and societal developments.

The Netherlands:

No.

France:

The French electoral system does not at the moment use “pre-election-voting” and “postal voting”. Voting by correspondence was abolished in 1975 because of the risks of fraud.

Austria:

No.

Greece:

No. There is no absentee and postal voting in elections to the Greek Parliament.

Portugal:

No, pre-voting votes are the first to be inserted in the election boxes. Therefore, by the time the voter would like to cast his/her vote, his or her name would have already been marked as voted in the electoral roll.

Question 8: What was the proportion of voters that cast their vote via pre-election voting/absentee voting/postal voting in the most recent election to the national parliament? Please give the answer as a percentage of all votes cast.

Sweden:

Voting in advance at Swedish post office were used by 29.8% of all voters in the most recent election to the national parliament (September 2002). The total electorate for the parliamentary election was 6 722 152, of which 5 385 430 voted. A total of 1 605 920 voted from post offices. A total of 32 389 voted from hospitals, care institutions and prisons. A total of 19 045 votes were cast at diplomatic missions abroad. The Swedish Election Authority received 18 318 mail votes from abroad (of which 1 307 were declared as invalid).

Denmark:

5.0%, non-acceptable pre-election votes are not included (1 672 of 175 990 pre-election votes).

Finland:

37.5% (26.0 per cent of the electorate).

Norway:

19.9%.

United Kingdom:

Valid postal votes amounted to 5.2% of valid votes and 3.9% of the electorate in 2001. 0.5 percent of the electorate appointed a proxy voter. Information is not available for the proportion that actually voted by proxy.

At the 2001 general election, changes in legislation made it possible for more electors than ever before to vote by post. Many took this opportunity. 1 758 055 postal votes were issued in total, compared to 937 205 in 1997, an increase of 820 850 (87.5%). Overall, 3.9% of the electorate were issued with postal votes, compared to 2.1% in 1997. In contrast, the number of electors appointing proxies to vote on their behalf decreased from 331 457 to 241 324, a decrease of 90 133

(27.2%). In total, 0.54% appointed proxies, whereas 0.75% did in 1997.⁸

Germany:

The proportion of voters that casting postal votes in the most recent election to the national parliament was 18,0 %.

The Netherlands:

No statistics available.

France:

The French electoral system does not at the moment use “pre-election-voting” and “postal voting”. Voting by correspondence was abolished in 1975 because of the risks of fraud.

Austria:

Total number of potential voters in 2002: 5 912 592.

Absentee ballots: 381 181 (of those 353 717 in the country, 24 469 outside)

Greece:

There is no absentee and postal voting in elections to the Greek Parliament.

Portugal:

There are no published figures about the number of votes cast before election day. However, it is a reasonable assumption to say that is a very small share of total votes cast.

Regarding postal votes from abroad, these were the results of the last election (March 2002):

	Europe	Rest of the world	Total
Registered to vote	85 338	77 074	8 902 713
Voters	23 829	15 878	5 473 655

---

⁸ Electoral Commission 2002:2.

Question 9: In which year was the most recent election to the national parliament held in your country?

Sweden:

2002.

Denmark:

2001.

Finland:

2003.

Norway:

2001.

United Kingdom:

2001.

Germany:

2002.

The Netherlands:

2003.

France:

2002.

Austria:

2002.

Greece:

2000.

Portugal:

2002.

Question 10: Are you aware of any studies, research reports etc., on pre-election voting/absentee voting/postal voting in your country?

Sweden:

Holmberg, S. & Gilljam, M. (1987) *Väljare och val i Sverige*, Stockholm: Bonniers, pp. 76-80.

SOU 1992:108, *Val, organisation, teknik, ekonomi*, delbetänkande av Vallagsutredningen, Stockholm: Allmänna Förlaget.

SOU 1994:30, *Vallagen*, slutbetänkande av 1993 års vallagskommitté, Stockholm: Fritzes.

SOU 1999:136, *Personval 1998. En utvärdering av personvalsreformen*, Delbetänkande av Rådet för utvärdering av 1998 års val, Stockholm: Fakta info direkt.

SOU 2000:1, *En uthållig demokrati. Politik för folkstyrelse på 2000-talet*, Demokratiutredningens betänkande, Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

SOU 2000:125, *Teknik och administration i valförfarandet*, betänkande av Valtekniska utredningen år 2000, Stockholm: Justitiedepartementet.

Ersson, S. & Wide, J. (2001) ”Valdeltagandet i Sweden: Variation i tid och rum”, i Jönsson, C. (red.) *Rösträtten 80 år. Forskarantologi*, Stockholm: Justitiedepartementet.

Finland:

There may be data from Statistics Finland, as well as studies on the election system and the electoral law (mostly in Finnish).

Norway:

Norway: NOU 2001:3.

Ot.prp.nr.45 (2001-2002).

United Kingdom:

The Electoral Commission has produced numerous reports on postal voting in the UK. The reports can be located online at:

<http://www.electoralcommission.gov.uk/toolkit/theme-listing.cfm/46>

The House of Commons Library has produced an explanation of *Absent Voting Application Changes*.

Germany:

For further information on the German Electoral System, we can recommend the following websites, that contain English versions:

http://www.bundeswahlleiter.de/e/index_e.htm

<http://www.destatis.de/presse/englisch/wahl2002/p2013211.htm>

Portugal:

There is no information about any specific study regarding pre-election voting/absentee voting/postal voting. There are a few annotated/commented Electoral Codes, with notes on the relevant articles of the Code, but they exist only in Portuguese.

Litteratur

- Antoni, R. (2003) "Press på dagspressen", i Holmberg, S. & Weibull, L. *Färfångans marknad*, SOM-rapport nr 33, s. 157-168, Göteborg: SOM-Institutet.
- Asp, K. (2003) *Medieval 2002 - partiskheten och valutgången. En studie av valrörelsens medialisering*, Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG).
- Asplund, J. (1983) *Tid, rum, individ och kollektiv*, Stockholm: Liber-Förlag.
- Bartels, L. M. (1996) "Uninformed votes: Information Effects in Presidential Elections", i *American Journal of Political Science*, Vol. 40, No. 1 s. 194-230.
- Berelson, B. (1952) "Democratic Theory and Public Opinion", i *Public Opinion Quarterly*, 16: 313-330.
- Bennulf, M. & Hedberg, P. (1995) "Aktiva eller passiva väljare?", i Gilljam, M. & Holmberg, S. (red.) *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstning 1994*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Bennulf, M. & Hedberg, P. (1999) "Utanför demokratin", i Amnå, E. (red.) *Valdeltagande i förändring. Demokratiutredningens forskarvolym XII*, Stockholm: Fakta info direkt.
- Bennulf, M., Hedberg, P., Petersen, P. A. & Pesonen, P. (1998) "Political Participation", i Todal Jenssen, T., Pesonen, P. & Gilljam, M. (red.) *To Join or not to Join. Three Nordic Referendums on Membership in the European Union*, Oslo: Scandinavian University Press.
- Bohrnstedt G, W & Knoke, D. (1982) *Statistics for Social Data Analysis*. Peacock pub. USA. 3:rd ed.
- Caplan, B. (1999) *Rational Ignorance vs. Rational Irrationality*, Department of Economics and Center for the Study of Public Choice, George Mason University: Fairfax.
- Carpini, D. & Keeter, S. (1991) "Stability and Change in the U.S. Public's Knowledge of Politics", i *Public Opinion Quarterly*, No. 55 s. 583-612.
- Congleton, R. D. (2001) "Rational ignorance, rational voter expectations, and public policy: A discrete informational foundation for fiscal illusion", i *Public Choice*, No 107, s. 35-64.
- Crewe, I. (1981) "Electoral Participation", i Butler, D. Penniman, H. & Ranney, A. (red.) *Democracy at the Polls*, Washington DC: American Enterprise Institute.

- Dahl, R. (2002) *Demokratin och dess antagonister*, Stockholm: Ordfront.
- Dahlberg, S. (2003) *Valrörelsens effekter på väljarnas politiska kunskaper*, metoduppsats forskarutbildningen, Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Dieter, O & Schrott, R. (2001) "Campaigns and Information Seeking. Evidence from a German State Election", i *European Journal of Communication*, Vol: 16(4) s. 419-449.
- Downs, A. (1957) *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper & Row.
- Electoral Commission (2002) *Postal votes, proxy votes and spoiled ballot papers at the 2001 general*, Internetsida: <http://www.electoralcommission.gov.uk/templates/search/document.cfm/6177>, London: Electoral Commission.
- Elklit, J. & Birte Pade, A. (1996) *Parliamentary Elections and Election Administration in Denmark*, Copenhagen: Ministry of the Interior, 1996.
- Ersson, S. & Wide, J. (2001) "Valdeltagandet i Sverige: Variation i tid och rum", i Jönsson, C. (red.) *Rösträtten 80 år. Forskarantologi*, Stockholm: Justitiedepartementet.
- Esaiasson, P. & Håkansson, N. (2002) *Besked ikväll! Valprogrammen i svensk radio och TV*, Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i Sverige.
- Esaiasson, P. (1990) *Svenska valkampanjer 1866-1988*, Stockholm: Allmänna förlaget.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2003) *Metodpraktikan. Om konsten att studera människa, politik och samhälle*, 2:a upplagan, Stockholm: Norstedts Juridik.
- Field, A. (2000) *Discovering Statistics Using SPSS for Windows*, London: Sage.
- Finkel, E. S. (1993) "Reexamining the 'Minimal Effects' Model in Recent Presidential Campaigns", i *The Journal of Politics*, Vol. 55:1. s. 1-21.
- Franklin, M. N. (1996) "Electoral Participation. Comparing Democracies: Elections and Voting", i LeDuc, L., Niemi, R. G. & Norris, P., *Global Perspective*,. Thousand Oaks, Calif.: SAGE.
- Franklin, M. N. (1996) "Electoral Participation", i LeDuc, L., Niemi, R. G. & Norris, P. (red.) *Comparing Democracies. Elections and Voting in Global Perspective*, Thousand Oaks: Sage Publications.
- Franklin, M. N. (2003) *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition*, Cambridge: Cambridge University Press (kommande).

- Franklin, M. N., van der Eijk, C. & Oppenhuis, E. V. (1996) "The Institutional Context: Turnout", i van der Eijk, C. & Franklin, M. N., *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of the Union*, Ann Arbor: Michigan University Press.
- Franklin, M. N. (et al) (forthcoming) *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Franklin, Mark N. (1996) "Electoral Participation", i *Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective*, Lawrence Leduc, Richard G. Niemi & Pippa Norris (red.), Thousand Oaks, Calif.: SAGE.
- Gilljam, M. & Hermansson, J. (2003) *Demokratins mekanismer*, Stockholm: Liber.
- Gilljam, M. & Holmberg, S. (1987) *Väljare och val i Sverige*, Stockholm: Bonniers.
- Gilljam, M. & Holmberg, S. (1990) *Rött blått grönt. En bok om 1998 års riksdagsval*, Stockholm: Bonniers.
- Gilljam, M. & Holmberg, S. (1993) *Väljarna inför 90-talet*, Stockholm: Norstedts Juridik.
- Gilljam, M. & Holmberg, S. (1995) *Väljarnas val*, Stockholm: Norstedts Juridik.
- Gilljam, M. & Holmberg, S. (1996) *Sveriges första Europaparlamentsval*, Stockholm: Norstedts Juridik.
- Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning, 1942, nr. 262.
- Hedman, L. & Bergström, A. (2003) "Internet – en berg- och dalbana", i Holmberg, S. & Weibull, L (red.) *Fåfångans marknad*, SOM-rapport nr 33, s. 187-202, Göteborg: SOM-Institutet.
- Herlitz, E. (1985) "Poströstningens utveckling och villkor i Sverige", i *Förvaltningsrättslig Tidskrift*, nr. 2.
- Hernborn, H., Holmberg, S., Näsman, P. & Thedén, T. (2002) *VALU, Swedish Exit Polls*, Stockholm: Sveriges Television.
- Hernborn, H., Holmberg, S., Näsman, P. & Thedén, T. (2003) *Valu. Sveriges Televisions vallokalsundersökningar*, Stockholm: Sveriges Television.
- Holmberg, S. & Gilljam, M. (1987) *Väljare och val i Sverige*, Stockholm: Bonniers.
- Holmberg, S. (1999) *Representativ demokrati*, Demokratiutredningens skrift nr 24, SOU 1999:64, Stockholm: Fakta info direkt.
- Holmberg, S. (2000) *Välja parti*, Stockholm: Norstedts juridik AB.
- <http://dm.statsvet.uu.se>
- <http://www.int-idea.se>
- <http://www.ipu.org>

- IDEA (2003) *Postal Voting and Voting on the Internet*, på IDEA:s hemsida på Internet,
http://www.idea.int/vt/analysis/Postal_Voting_Internet_Voting.cfm
- Jessen, U., Kumlin, S. & Oscarsson, H. (2003) *E-panelen 2002. Erfarenheter av och resultat från en Internetbaserad frågeundersökning i samband med 2002 års val*, Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Johansson, O. (1999) "Ökad polarisering i valdeltagandet 1998", i *Välfärdsbulletinen*, 1999:3.
- Johnson, N. (1989) "Postens kostnader för medverkan i 1988 års val", promemoria, GK 1987:502, Stockholm: Posten Kassaservice.
- Johnson, N. (1992) "Postens kostnader för medverkan i 1991 års val", promemoria, KX 1990:271, Stockholm: Posten Bank och Kassa.
- Johnson, N. (1995) "Postens kostnader för medverkan i 1994 års val och folkomröstning", promemoria, K 1993:1203, Stockholm: Posten Bank och Kassa.
- Johnson, N. (1996) "Postens kostnader för medverkan i 1995 års val", promemoria, K 1995:60, Stockholm: Posten Sverige AB/Affärsområde Försäljning.
- Kjellgren, H. (2001) "Debatten om valdagens placering", i Oscarsson, H. (red.) *Skilda valdagar och vårval? SOU 2001:65*, Stockholm: Justitiedepartementet.
- Konstitutionsutskottets betänkande 1996/97:KU17.
- Konstitutionsutskottets betänkande 2001/02:KU8.
- Konstitutionsutskottets betänkande 2001/02:KU14.
- Konstitutionsutskottets betänkande 2001/02:KU24.
- Korpi, W. (1981) *Den demokratiska klasskampen*, Stockholm: Tidens förlag.
- Kumlin, S. (2002) *The Personal and the Political*, Göteborg: Department of Political Science, Göteborg University.
- Lewin, L. (1998) *"Bråka inte!" – om vår tids demokratisyn*, Stockholm: SNS Förlag.
- Lithner, A. (2003) "På spaning efter nya samhällsdimensioner", i Oscarsson, H. (red.) *Demokratitrender*, SOM-rapport nr 32, Göteborg: SOM-institutet.
- Menard, S. (1995) *Applied logistic regression analysis*, Quantitative Application in the Social Science nr: 07-106, London: SAGE.
- Moderaternas motion 2001/02:T56.
- Moderaternas motion 2001/2002:K21.
- Nolsäter-Fernkvist, E. (1986) "Postens kostnader för medverkan i 1985 års val", promemoria, GK 1984:119, Stockholm: Posten Giro och Kassa.

- Norris, P. (2003) *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*, Cambridge: Cambridge University Press (forthcoming).
- NOU 2001:3, *Velgere, valgordning, valgte*, Norge/Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning (Kommunal- og regionaldepartementet).
- Oscarsson, H. (2003) "Demokratitrender", i Oscarsson, H. (red.) *Demokratitrender*, SOM-rapport nr 32, s. 7-29, Göteborg: SOM-Institutet.
- Oskarson, M. (1994) *Klassröstning i Sverige*, Stockholm: Nerenius & Santéus.
- Oscarsson, V. (1974) *Politiskt deltagande*, Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Ot. Prp. Nr. 3 1996-1997.
- Petersson, O. m.fl. (1998) *Demokrati och medborgarskap. Demokratirådets rapport 1998*, Stockholm: SNS förlag.
- Petersson, O., Westholm, A. & Blomberg, G. (1989) *Medborgarnas makt*, Stockholm: Carlssons.
- Regeringens direktiv, Dir. 2003:37.
- Regeringens proposition 1969:1.
- Regeringens proposition 1975:27.
- Regeringens proposition 1982:105.
- Regeringens proposition 1996/97:70.
- Regeringens proposition 2001/02:34.
- Regeringens proposition 2001/02:53
- Reimer, B. (1994) *The Most Common of Practices - on Mass Media Use in Late Modernity*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Replik (2002) "Postens stora utmaning", i *Replik. Ett nyhetsbrev från Posten eHandel och Logistik*, nr. 3, Stockholm: Posten eHandel och Logistik.
- Rose, R. (ed.) (2000) *International Encyclopedia of Elections*, Oxford: MacMillan.
- Rothstein, B. (red.) (1995) *Demokrati som dialog, Demokratirådets Rapport 1995*, Stockholm: SNS Demokratiråd, SNS Förlag.
- Smith, R. B. (2001) "A Legacy of Lazarsfeld: Cumulative Social Research on Voting", i *International Journal of Public Opinion Research*, Vol. 13 No. 3, s. 280-298.
- SOU 1992:108, *Val, organisation, teknik, ekonomi*, delbetänkande av Vallagsutredningen, Stockholm: Allmänna Förlaget.
- SOU 1994:30, *Vallagen*, slutbetänkande av 1993 års vallagskommitté, Stockholm: Fritzes.
- SOU 1999:136, *Personval 1998. En utvärdering av personvalsreformen*, Delbetänkande av Rådet för utvärdering av 1998 års val, Stockholm:

- Fakta info direkt.
- SOU 2000:1, *En uthållig demokrati. Politik för folkstyrelse på 2000-talet*, Demokratiutredningens betänkande, Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- SOU 2000:125, *Teknik och administration i valförfarandet*, betänkande av Valtekniska utredningen år 2000, Stockholm: Justitiedepartementet.
- Statistiska centralbyrån (1999) *Valdeltagandet vid valet 1998*, Statistiska meddelanden, Me 13 SM 9901, Stockholm: SCB.
- Strömblad, P. (2003) *Politik på stadens skuggsida*, Uppsala. Uppsala universitet.
- Strömbäck, J. (2000) *Makt och medier, Samspelet mellan medborgarna, medierna och de politiska makthavarna*, Lund: Studentlitteratur.
- Svenska Dagbladet 1943, nr. 4.
- Tingsten, H. (1937) *Political Behavior*, London: King.
- Togeby, L. (1989) *Ens og forskellig*, Århus: Politica.
- Valmyndigheten (2003) *Erfarenheter från valen den 15 september 2002*, Rapport 2003:1, Stockholm: Valmyndigheten.
- Verba, S. & Nie, N. (1972) *Participation in America and Political Equality*, Cambridge: Cambridge University Press.

Författarna

Mette Anthonsen, fil dr, är verksam som forskare och lärare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. I sin forskning fokuserar hon på medier, opinion, internationella relationer och politisk kultur.

Martin Brothén, fil dr, är verksam som forskare och lärare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han bedriver för närvarande ett forskningsprojekt kring förtroendet för riksdagen, men forskar även om internationaliseringen av nationella parlament.

Stefan Dahlberg, pol mag, är doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet och intresserar sig för partier, partisystem och väljarbeteende.

Sören Holmberg är professor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han är ledare för Valforskningsprogrammet och forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende och representativ demokrati.

Henrik Oscarsson är docent vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på demokratiforskning, särskilt opinionsbildning och väljarbeteende.

Appendix 1

Tabellbilaga

Samtliga tabeller anger andelen poströstare av samtliga röstande efter gruppstillhörighet (procent)

1 POSTRÖSTNING OCH SOCIOEKONOMISKA BAKGRUNDSFAKTORER

	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002
Andel poströstande i valundersökningarna ¹	33	35	34	34	42	27	28
Faktisk andel	35	37	36	37	35	31	30
<i>Kön</i>							
Man	31	33	32	31	38	22	25
Kvinna	35	37	36	36	45	28	29
<i>Ålder</i>							
18-21	34	22	26	22	37	24	21
22-30	35	33	32	31	36	18	24
31-40	27	29	28	29	34	21	18
41-50	26	30	28	31	39	24	23
51-60	30	34	33	31	44	23	28
61-70	43	45	42	43	50	34	39
71-80	47	51	49	47	56	41	44
<i>Civilstånd</i>							
gift el. sammanboende	28	29	28	29	36	23	22
ogift el. frånskild	38	50	42	45	44	29	27
änka/änkling	53	39	42	36	61	41	49
<i>Antal hemmavarande barn under 18år</i>							
1-2 barn	24	23	21	36	27	19	16
3 eller fler	20	17	21	24	27	17	13
inga hemmavarande	38	39	37	23	46	30	30
<i>Bostadsort</i>							
ren landsbygd	25	27	27	33	35	20	18
mindre tätort	30	28	27	28	40	25	26
stad eller större tätort	34	36	36	33	39	28	28
Sthlm, Gbg, Malmö	35 ²	40	31	32	47	26	31

	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002
<i>Bostad</i>							
hyr bostaden	37	36	38	37	45	30	30
äger bostaden	28	31	28	29	37	24	25
<i>Bostadstyp</i>							
lantgård eller ensamliggande	26	29	28	33	34	20	16
villa eller radhus	29	29	26	26	36	24	24
lägenhet i flerfamiljshus i höghusområde	36	37	36	41	50	31	35
lägenhet i flerfamiljshus ej i	38	41	41	37	46	29	30
<i>Utbildning³</i>							
låg	29	33	33	31	40	27	33
medel	33	32	33	32	39	23	23
hög	35	34	28	33	41	29	28
<i>Yrke</i>							
industriarbetare	27	33	32	26	39	21	19
övrig arbetare	32	34	35	31	36	23	29
lägre tjänsteman	34	35	35	35	49	29	25
tjänsteman i	29	29	27	33	37	26	28
högre tjänsteman	36	36	28	36	44	31	26
småföretagare	32	34	36	32	47	33	33
jordbrukare	26	23	23	25	23	14	21
studerande	46	36	39	35	40	28	22
<i>Klasstillhörighet⁴</i>							
arbetarklass	30	33	34	29	37	22	26
medelklass	31	32	31	35	41	28	27
övre medelklass	36	36	28	32	44	31	26
<i>Hel- eller deltidsarbete</i>							
heltid	27	32	32	32	39	26	26
deltid	29	32	31	34	42	25	30
<i>Sektor⁵</i>							
offentlig	32	33	33	32	42	30	29
privat	31	32	31	32	39	22	25
<i>Fack</i>							
LO	27	29	30	29	37	21	22
TCO	30	30	28	31	39	26	24
SACO	30	36	32	28	47	28	34

	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002
<i>Kyrkogång</i>							
minst en gång i	-	34	34	34	41	24	23
några gånger om året	-	34	30	34	39	28	25
mer sällan	-	33	33	34	43	26	23
aldrig	-	31	31	27	36	24	23

2 POSTRÖSTNING OCH POLITIK

Vänster-högerideologi⁶

klart till vänster	27	34	32	28	36	33	23
något till vänster	32	28	29	29	36	22	23
varken vänster eller	31	32	33	30	38	25	25
något till höger	31	34	30	31	39	23	23
klart till höger	36	36	36	39	48	30	30

Intresse för politik

mycket intresserad	29	35	28	33	37	26	29
ganska intresserad	31	32	33	34	40	28	29
Inte särskilt intresserad	31	33	31	29	39	23	24
Inte alls intresserad	36	35	32	32	43	25	31

Förtroende för politiker

mycket/ganska stort	-	-	30	33	39	26	28
ganska/mycket litet	-	-	31	31	40	26	26

Partiidentifikation

stark partiidentifikation	32	34	33	33	38	30	28
svag partiidentifikation	33	33	33	34	41	25	29
enbart partipreferens	30	33	30	29	40	25	24
ingen partipreferens	32	32	31	33	39	23	26

Medlem i parti

medlem	-	24	7	30	38	25	32
icke medlem	-	35	32	32	40	26	26

Andel poströster för respektive parti och år⁷

vänsterpartiet	23	32	30	36	37	28	24
socialdemokraterna	31	31	31	28	39	25	26
centerpartiet	28	24	26	28	33	25	17
folkpartiet	23	32	35	35	45	24	31
moderaterna	38	43	35	38	44	30	30
kristdemokraterna	50	36	36	37	37	22	25
miljöpartiet	35	28	38	26	31	31	27

	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002
<i>Total andel poströster fördelat på respektive parti⁸</i>							
vänsterpartiet	4	5	5	4	6	13	8
socialdemokraterna	45	42	44	36	46	36	38
centerpartiet	13	8	10	8	7	5	4
folkpartiet	4	15	13	12	9	5	21
moderaterna	28	25	18	28	24	26	17
kristdemokraterna	4	3	3	9	4	10	7
miljöpartiet	2	2	7	3	4	5	5
<i>Partibytare</i>							
ja	31	27	31	31	39	24	27
nej	31	35	32	33	39	27	27
<i>Röstsplittare</i>							
ja	24	25	26	27	32	20	20
nej	32	34	33	33	40	28	29
<i>Partiröstare kontra blankröstare</i>							
partiröstare	32	33	32	32	39	26	27
blankröstare	33	48	29	29	47	22	36
<i>Tidpunkt för röstningsbeslut</i>							
sista veckan före valet	29	24	23	24	35	19	20
tidigare under							
hösten/sommaren	31	41	36	36	43	28	31
visste sedan länge	32	33	34	35	40	30	29
<i>Inställning till medlemskap i EG/EU</i>							
i huvudsak för	-	-	-	33	44	27	27
ingen bestämd	-	-	-	30	36	24	20
i huvudsak emot	-	-	-	30	38	24	23
3 POSTRÖSTNING OCH KUNSKAP							
<i>Personkunskapsindex</i>							
låg	-	27	30	30	37	24	20
medel	-	34	34	31	40	28	28
hög	-	33	31	34	42	24	30
<i>Sakkunskapsindex</i>							
låg	-	37	31	31	36	27	23
medel	-	35	35	31	37	25	26
hög	-	30	29	32	41	26	27

3 POSTRÖSTNING OCH VALRÖRELSEAKTIVITET / ORGANISATIONSAKTIVITET

	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002
<i>Besökt valmöte</i>							
ja	27	27	25	32	39	21	22
nej	32	32	35	33	39	26	25
<i>Läst valbroschyr</i>							
ja	29	32	33	34	39	25	25
nej	31	32	32	31	38	26	25
<i>Kontakt med valarbetare på</i>							
ja	33	36	33	33	32	25	16*
nej	30	32	31	33	39	26	25
<i>Försökt övertyga omgivningen att rösta på visst parti</i>							
ja	31	32	23	39	34	21	20
nej	32	32	37	32	40	26	26
<i>Valrörelsebedömning: för mycket</i>							
instämmer med	-	35	32	31	39	25	28
instämmer ej med	-	30	24	29	39	25	27

4 POSTRÖSTNING OCH MEDIEXPONERING*Andel som lyssnar på ekot i SR*

6-7 dagar i veckan	38	40	35	31	38	27	26
3-5 dagar i veckan	38	35	38	34	39	28	29
1-2 dagar i veckan	34	38	34	31	43	28	24
mer sällan	29	30	32	32	39	24	23
aldrig	29	30	27	31	38	25	23

Andel som ser nyheterna i TV⁹

6-7 dagar i veckan	36	37	35	40	48	35	32
3-5 dagar i veckan	30	31	29	30	38	25	23
1-2 dagar i veckan	28	31	33	33	35	22	24
mer sällan	30	32	32	33	42	26	25
aldrig	42	40	29	31	40	29	20

Andel som såg hela eller en del av partiledardebatten i SVT

ja, såg hela	30	33	30	33	37	22	26
ja, såg en del av parti- ledardebatten	29	30	29	31	37	23	25
nej, såg inte	35	35	35	32	43	29	27

	1982	1985	1988	1991	1994	1998	2002
<i>Andel som läser nyheter och artiklar om politik i tidningen</i>							
läser det som finns i tidningen	30	33	32	36	40	29	29
läser ofta nyheter och artiklar	33	32	31	33	41	26	24
läser nyheter och artiklar om	30	33	29	29	38	24	27
läser aldrig nyheter och artiklar	34	32	36	33	34	23	32
<i>Andel som läser om rikspolitik</i>							
läser i stort sett allt	-	37	32	37	41	24	28
läser ganska mycket	-	33	30	33	39	26	24
läser inte särskilt mycket	-	30	32	28	39	26	23
läser nästan ingenting	-	34	37	25	41	12*	32
<i>Andel som läser om lokalpolitik</i>							
läser i stort sett allt	-	34	30	37	36	24	23
läser ganska mycket	-	29	32	30	39	26	25
läser inte särskilt mycket	-	34	30	30	40	25	26
läser nästan ingenting	-	37	40	32	40	29	18
<i>Andel som läser om utrikespolitik</i>							
läser i stort sett allt	-	37	29	36	45	25	24
läser ganska mycket	-	35	33	34	38	28	24
läser inte särskilt mycket	-	29	31	30	39	25	27
läser nästan ingenting	-	33	30	28	38	23	21
* = låg andel svarande							

¹ Avser hela urvalet inklusive de som ej intervjuats.

² För 1982 års valundersökning gäller uppgiften enbart storstad ej specifikt Göteborg, Stockholm och Malmö.

³ Folkskola och grundutbildning har slagits samman till kategorin lågutbildade. Yrkesskola, realskola samt två- och treårigt gymnasium har sammanförts till kategorin medelutbildade. Universitetsutbildning utgör ensamt kategorin högutbildade.

⁴ Klassindelningarna har gjorts enligt följande: arbetarklass: industriarbetare och övriga arbetare. Medelklass: lägre- och tjänsteman i mellanklass samt småföretagare. Övre medelklass: högre tjänstemän.

⁵ Offentlig sektor utgörs av en sammanslagning av kommunalanställda och statsanställda.

⁶ Vänster-högerindex har konstruerats utifrån en elva-gradig skala vilken här omvandlats till en fem-gradig skala.

⁷ Andel poströster av samtliga röster för respektive parti.

⁸ Fördelning av det totala antalet poströster för respektive parti och val.

⁹ Denna variabel har konstruerats genom en sammanslagning av frågorna om i vilken utsträckning man brukar se Aktuellt, Rapport och TV4-nyheterna. TV4 är endast med från och med valet 1991.

Appendix 2

Gothenburg 18/03/2003

Survey concerning pre-election voting in elections to national parliaments

My name is Martin Brothén, and I work as a lecturer and researcher at the Department of Political Science, Göteborg University in Sweden. In addition I work as secretary to the Committee on Foreign Affairs in the Swedish parliament. It is in the latter capacity that I have received information about the ECBRD network.

This survey is part of a research project, for which I am the principal investigator. The project deals with international variations in absentee voting and postal voting in elections to national parliaments. I would be very grateful if you would be able to answer the questions below.

Yours faithfully

Dr. Martin Brothén

Department of Political Science
Gothenburg University
Box 711
SE-405 30 Göteborg
SWEDEN

ph: +46 (0)31-773 12 34
fax: +46 (0)31-773 45 99
e-mail: martin.brothen@pol.gu.se

International survey on absentee voting and postal voting

This questionnaire is part of a research project, which deals with the various possibilities for Swedish voters to cast their votes before election day, in national elections, I hope you would be able to help me with some information about the extent to which such possibilities exist in your country. The survey is sent to 17 European countries.

The questionnaire contains questions about the possibilities for voters to cast their vote before the election, and/or in a different place than the polling station. In Sweden, a significant amount of voting takes place at Post Offices (postal voting) before, as well as during, election day. The purpose of the questionnaire is to collect information on whether any similar, or analogous, arrangements for voters exist in other countries. This will collectively be referred to as *pre-election voting/absentee voting/postal voting*, to indicate the variety of possible arrangements.

The questionnaire contains ten questions, which refer to *national parliamentary elections only*.

We would be grateful if we have received your answer by 10th April at the latest, as we aim to include the information in a forthcoming research report.

Any questions about the survey can be answered by Dr. Martin Brothén:

Martin Brothén
Statsvetenskapliga institutionen
Göteborgs universitet
Box 711
405 30 Göteborg
Fax. 031-773 45 99
E-post: martin.brothen@pol.gu.se

Questions

Question 1: In which year was the presently used system for pre-election voting/absentee voting/ postal voting introduced?

Year: _____

Question 2: Describe briefly the conditions and regulations in your country for pre-election voting/absentee voting/postal voting.

Question 3: Which body (institution or authority) is responsible for pre-election voting/absentee voting/postal voting in your country?

Question 4: Does the voter have to present any reason (such as illness, journey, etc.) to be eligible for pre-election voting/absentee voting/postal voting? If yes, which reasons are acceptable?

Question 5: What is the total number of physical units (post offices, etc.) in which pre-election voting/absentee voting/postal voting takes place in your country?

Question 6: For how many days (including the day or days of the actual election) is it possible for voters to cast their vote via pre-election voting/absentee voting/postal voting?

Question 7: Is it possible for voters, who have already cast their vote via pre-election voting/absentee voting/postal voting, to change their mind and vote again on election day at a regular polling station?

Yes   No

Question 8: What was the proportion of voters that cast their vote via pre-election voting/absentee voting/postal voting in the most recent election to the national parliament? Please give the answer as a percentage of all votes cast.

Question 9: In which year was the most recent election to the national parliament held in your country?

Year: _____

Question 10: Are you aware of any studies, research reports etc., on pre-election voting/absentee voting/postal voting in your country?

Thank you for your participation!

Publikationslista

STUDIER I POLITIK

Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

GÖTEBORG STUDIES IN POLITICS

Utgivare/Editor: Jörgen Westerståhl

1. Westerståhl, Jörgen och Jansson, Carl Gunnar. *Politisk press. Studier till belysning av dagspressens roll i Sverige.* (Scandinavian University Books) Stockholm 1958.
2. Molin, Björn. *Tjänstepensionsfrågan. En studie i svensk partipolitik.* (Scandinavian University Books) Göteborg 1965.
3. Berg, Elias. *Democracy and the Majority Principle. A study in twelve contemporary political theories.* (Scandinavian University Books) Göteborg 1965.
4. Brantgårde, Lennart. *Kommunerna och kommunblocksbildningen.* (Gleerup) Göteborg/Lund 1974.
5. Petersson, Olof. *Change in Swedish Political Behavior.* (Gleerup) Göteborg/Lund 1974.
6. Hjern, Benny. *Statsbidrag som styrmetod. Problem vid implementeringen av bostadssocial policy.* (Gleerup) Lund 1977.
7. Johansson, Folke. *Sverige partipolitiserar. Dagspressen som en spegel av politisk utveckling 1896-1908.* (Gleerup) Lund 1977.
8. Lindahl, Rutger. *Broadcasting Across Borders. A study on the role of propaganda in external broadcasts.* (Gleerup) Lund 1978.
9. Loftsson, Elfar. *Island i NATO. Partierna och försvarsfrågan.* (Författarens Bokmaskin) Göteborg 1981.
10. Falkemark, Gunnar. *Power, Theory & Value.* (Gleerup) Göteborg 1982.

Redaktörer/Editors: Bo Särilvik och Lars Strömberg

11. Jonson, Lena. *Sovjetisk utrikesdebatt. Politiken mot Västtyskland - grupperingar i sovjetisk press 1975-1981.* (Dialogos) Lund 1985.
12. Asp, Kent., Hadenius, Stig., Holmberg, Sören., Lindahl, Rutger., Molin, Björn., Petterson, Olof., Weibull, Lennart.

- Väljare, Partier, Massmedia. Empiriska studier i svensk demokrati. (En vänbok till Jörgen Westerståhl, professor i statskunskap vid Göteborgs universitet 1952-1982).* (Publica) Stockholm 1982.
13. Asp, Kent. *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning.* (Förlaget Akademitlitteratur) Stockholm 1986.
  14. Boström, Bengt-Ove. *Samtal om demokrati.* (Doxa) Lund 1988.
  15. Gilljam, Mikael. *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk åsiktsbildning.* (Studentlitteratur) Lund 1988.
  16. Holmberg, Sören och Esaiasson, Peter. *De folkvalda. En bok om riksdagsledamöterna och den representativa demokratin i Sverige.* (Bonniers) Stockholm 1988.
  17. Nilsson, Iréne. *Rumäniens utrikespolitik i modern tid.* (Dialogos) Lund 1988.
  18. Bjereld, Ulf. *Svensk Mellanösternpolitik. En studie av Sveriges agerande gentemot konflikterna i Mellanöstern 1947-1985.* (Carlssons) Stockholm 1989.
  19. Ohlsson, Anders. *Politiska nyheter till nytta och nöje. En studie av varför vi tar del av nyheter om politik i press, radio och TV.* (Almqvist & Wiksell International) Stockholm 1989.
  20. Sandberg, Mikael. *Learning from Capitalists: A Study of Soviet Assimilation of Western Technology.* (Almqvist & Wiksell International) Stockholm 1989.
  21. Norell, Per-Owe. *De kommunala administratörerna. En studie av politiska aktörer och byråkratiproblematik.* (Studentlitteratur) Lund 1989.
  22. Esaiasson, Peter. *Svenska valkampanjer 1866-1988.* (Allmänna förlaget) Stockholm 1990.
  23. Falkemark, Gunnar och Westdahl, Peter. *Att offra Västkusten. Det politiska och rättsliga spelet kring ScanLink och motorvägsbygget i Bohuslän.* (Rabén & Sjögren) Stockholm 1991.
  24. Lindgren, Lena. *Local Government Goes South: A Study of Swedish Development Assistance in the Field of Public Administration.* Department of Political Science, Gothenburg University 1991.
  25. Jónasdóttir, Anna G. *Love Power and Political Interests. Towards a Theory of Patriarchy in Contemporary Western Societies.* Örebro Studies 7, Högskolan i Örebro 1991.
  26. Hinnfors, Jonas. *Familjepolitik. Samhällsförändringar och parti-strategier 1960-1990.* (Almqvist & Wiksell International) Stockholm 1992.

27. Demker, Marie. *I nationens intresse? Gaullismens partiideologi 1947-1990*. (Nerenius & Santérus) Stockholm 1993.
28. Montin, Stig. *Swedish Local Government in Transition. A Matter of Rationality and Legitimacy*. Örebro Studies 8, Högskolan i Örebro 1993.
29. Westerståhl, Jörgen (red). *Person och parti. Studier i anslutning till personalvals-kommitténs betänkande Ökat personval*. SOU 1993:63.
30. Bennulf, Martin. *Miljöopinionen i Sverige*. (Dialogos) Lund 1994.
31. Oskarson, Maria. *Klassröstning i Sverige - Rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*. (Nerenius & Santérus) Stockholm 1994.
32. Olsson, Jan. *Den lokala näringspolitikens politiska ekonomi. En jämförande kommuntypsstudie*. Örebro Studies 12, Högskolan i Örebro 1995.

Redaktör/Editor: Bo Rothstein

33. Bjereld, Ulf och Demker, Marie. *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska parterna och utrikesfrågorna*. (Nerenius & Santérus) Stockholm 1995.
34. Demker, Marie. *Sverige och Algeriets frigörelse 1954-1962. Kriget som förändrade svensk utrikespolitik*. (Nerenius & Santérus) Stockholm 1996.
35. Hedlund, Gun. "Det handlar om prioriteringar". *Kvinnors villkor och intressen i lokal politik*. (Högskolan i Örebro) Örebro 1996.
36. Roth, Per-Anders. *Riket, valkretsen och hemkommunen. Lokal och regional representation i den svenska riksdagens sista andra kammare 1969*. (Göteborgs universitet) Göteborg 1996.
37. Boström, Bengt-Ove. *Homo Spiritus. Två berättelser om människan, politiken och vetenskapen*. (Nerenius & Santérus) Stockholm 1996.
38. Nilsson, Irené. *Vägen mot EU. Europarörelsen 1923-1950*. (SNS Förslag) Stockholm 1996.
39. Hansson, Gunnar. *Dogm eller arbetshypotes? Den unge Wigforss och det socialistiska samhällsprojektet*. (Brutus Östlings Bokförlag Symposion), Stockholm/Stehag 1997.
40. Johansson, Vicki. *Vem gör vad, när och var? Omsorgens organiseringsformer i kommunerna och kvinnors och mäns omsorgsarbetsdelning*. (Publica), Stockholm 1997.

41. Salih, Khaled. *State-Making, Nation-building and the Military. Iraq, 1941-58.* (Grafikerna i Kungälv), Kungälv 1996.
42. Blomgren, Anna-Maria. *Nyliberal politisk filosofi - En kritisk analys av Milton Friedman, Robert Nozick och F.A. Hayek,* (Nya Doxa) 1997.
43. Sundin, Alf. *Självstyrelsens paradoxer. En studie av den kommunala självstyrelsens förutsättningar och restriktioner inom plan- och byggsektorn.* 1997.
44. Choe, Yonhyok. *How to Manage Free and Fair Elections - A Comparison of Korea, Sweden and the United Kingdom,* (Grafikerna i Kungälv AB) Kungälv 1997.
45. Darnolf, Staffan. *Democratic Electioneering in Southern Africa - The Contrasting Cases of Botswana and Zimbabwe,* (Grafikerna i Kungälv AB), Kungälv 1997.
46. Widfeldt, Anders. *Linking Parties with People? Party Membership in Sweden 1960-1994.* (Grafikerna i Kungälv AB), Kungälv 1997.
47. Bjereld, Ulf. "Hjalmarsonaffären. Ett politiskt drama i tre akter", (Nerenius & Santerus), Stockholm 1997.
48. Demker, Marie. *Religion och politik,* SNS-förlag, Stockholm 1998.
49. Räftegård, Curt. *Pratet som demokratiskt verktyg. Om möjligheten till en kommunikativdemokrati.* (Gidlunds) Hedemora 1998.
50. *Regionala partier i västeuropa,* (SNS förlag) Stockholm 1998.
51. Strandberg, Urban. *Debatten om den kommunala självstyrelsen 1962-1994,* (Gidlunds) Hedemora 1998.
52. Szücs, Stefan. *Democracy in the Head: A Comparative Analysis of Democratic Leadership Orientations Among Local Elites in Three Phases of Democratization,* (Livréna AB) Kungälv 1998.
53. Wängnerud, Lena. *Politikens andra sida. Om kvinnorepresentation i Sveriges riksdag.* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen. 1998.
54. Oscarsson, Henrik. *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996.* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen. 1998.
55. Hagevi, Magnus. *Bakom riksdagens fasad,* (Akademiförlaget Corona), Göteborg, 1998.
56. Blomgren, Roger. *Staten och filmen. Svensk filmpolitik 1909-1993.* (Gidlunds förlag), Hedemora, 1998.
57. Rundqvist, Mikael. *Samhällets tvåsidighet. Aktör-struktur i tre forskningsansatsers program och tillämpningar.* 1998.

58. Bjereld, Ulf. *Kön och politiskt våld. Svenska attityder under efterkrigstiden.* (Gidlunds förlag), Hedemora, 1998.
59. Eythórsson, Grétar. *Kommunindelningsspolitik i Island. Staten, kommunerna och folket om kommunsammanslagningar.* Kungälv 1999.
60. Demker, Marie och Malmström, Cecilia. *Ingenmansland? Svensk immigrationspolitik i utrikespolitisk belysning.* Studentlitteratur, Lund 1999.
61. Lödén, Hans. *För säkerhets skull. Ideologi och säkerhet i svensk utrikespolitik 1950-1975.*
62. Bjereld, Ulf., Demker, Marie och Hinnfors, Jonas. *Varför vetenskap? Om vikten av problem och teori i forskningsprocessen.* Studentlitteratur, Lund 1999.
63. Ekengren, Ann-Marie. *Av hänsyn till folkrätten? Svensk erkännandepolitik 1945-1995.* Nerenius & Santerus, Stockholm 1999.
64. Lagergren, Fredrika. *På andra sidan välfärdsstaten. En studie i politiska idéers betydelse.* Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag, 1999.
65. Håkansson, Nicklas. *Valretorik: Om politiskt språk i partipropagandan.* Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg 1999.
66. Bokenstrand, Cecilia. *Den politiska budgeten. Om nya kommunala budgetprinciper och budgeten som process för dialog,* CEFOS, Göteborg, 2000.
67. Marton, Susan. *The Mind of the State: The Politics of University Autonomy in Sweden, 1968-1998.* BAS Publisher, Göteborg 2000.
68. Brodin, Anna. *Getting politics right - Democracy promotion as the new conflict issue in foreign aid policy.* Göteborg 2000.
69. Bjereld, Ulf. *Staten och det goda livet. En bok om moral och politik,* Santérus förlag, Stockholm 2000.
70. Uhrwing, Marie. *Tillträde till maktens rum: Om intresseorganisationer och miljöpolitiskt beslutsfattande,* Gidlunds förlag, Göteborg 2001.
71. Holmberg, Sören; Hedberg, Per; Oscarsson, Henrik; Bennulf, Martin; Kumlin, Staffan; Oskarson, Maria; Lindahl, Rutger; Brothén, Martin. *EuropaOpinionen,* (rapport nr 19 i Statistiska centralbyråns skriftserie Valundersökningar,) Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg 2001.

72. Andersson, Hans. *Homo Nordicus? Om danska, norska och svenska tjänstemäns och förtroendevaldas identiteter*, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg 2001.
73. Krantz, Petra. *Att färdas som man lär?* Om miljömedvetenhet och bilåkande, Gidlunds förlag, Hedemora 2001.
74. Lindvert, Jessica. *Feminism som politik. Sverige och Australien 1960-1990*. Umeå: Boréa Bokförlag 2002.
75. Brothén, Martin. *I kontakt med omvärlden. Riksdagsledamöterna och internationaliseringen*. Stockholm: SNS förlag 2002.
76. Nilsson, Iréne. *Rumänien och demokratins förutsättningar*. Stockholm: Carlssons 2002.
77. Kjellgren Hanna. *Staten som informatör eller propagandist? Om statssyners betydelse i svensk informationspolitik*. 2002.
78. Kumlin, Staffan. *The Personal and the Political. How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology*. 2002.
79. Carlsson C. Jagers. *Justice, Liberty and Bread – For All? On the Compatibility between Sustainable Development and Liberal Democracy*. 2003.
80. Anthonsen, Mette. *Decisions on Participation in UN Operations: Do Media Matter? - Danish and Swedish Response to Intra State Conflicts in the 1990s*. 2003.
81. Karlsson, Lars. *Konflikt eller harmoni? Individuella rättigheter och ansvarsutkrävande i svensk och brittisk sjukvård*. 2003
82. Schierenbeck, Isabell. *Bakom välfärdsstatens dörrar*. 2003
83. Brothén, Martin (red). *Svenska poströstare*. 2003.

